

JONGE VADERS

**Een kwalitatief onderzoek naar
de achtergrond en rol van jongens
bij ongeplande zwangerschappen**

JONGE VADERS

Een kwalitatief onderzoek naar de achtergrond en rol van jongens bij ongeplande zwangerschappen

Dit onderzoek is door de Rutgers Nisso Groep uitgevoerd met financiering van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Directie Maatschappelijke Ondersteuning.

Utrecht, maart 2010
Susanne Gesell
Lieke van Dijk
Projectnummer: AA140

© 2010 Rutgers Nisso Groep

DANKWOORD

Hierbij willen wij de jongens bedanken die zo openhartig een belangrijk deel van hun leven met ons hebben willen delen. Verder een woord van dank aan de mensen van de hulpverleningsorganisaties en scholen, voor de waardevolle informatie die ze hebben gegeven. Ze zijn zeer behulpzaam geweest bij het werven van de jongens

SAMENVATTING

Het onderzoek *Jonge Vaders* is een exploratief en kwalitatief onderzoek naar de rol en achtergrond van jongens die betrokken waren bij een onbedoelde zwangerschap. Na eerst het onderzoek naar tienermoeders *Gebrek aan regie* (Van Berlo, Wijsen en Vanwesenbeeck, 2005) en *Kind van twee werelden* (Wijsen & Van Lee, 2006) te hebben gedaan willen we met dit verslag inzicht geven in hoe 19 jongens terugkijken op de periode voorafgaand aan het ontstaan van de zwangerschap en het besluitvormingsproces over een eventuele abortus. De respondenten zijn benaderd via hulpverleningsinstanties die betrokken zijn bij tienermoeders en -vaders en onderwijsinstellingen. In de diepte-interviews werd met de jongens gesproken over de periode vóór de conceptie. De gesprekken waren gericht op het klimaat in het oorsprongsgezin, de vaderfiguur, het toekomstperspectief, de verkregen seksuele voorlichting, de relatie met de moeder van het kind, het anticonceptiegedrag, het besluitvormingsproces over abortus en de ervaring met en houding ten opzichte van hulpverlening.

Er zijn aanwijzingen dat er een beschermend effect uitgaat van een warm gezinsklimaat. De aanwezigheid van een vaderfiguur die als rolmodel gezien wordt draagt ertoe bij dat het gezinsklimaat als warm ervaren wordt. Het beeld dat de jongens hebben van het vaderschap en de verantwoordelijkheid die daarbij komt kijken was bijna altijd vaag, ongeacht of de jongens met of zonder vaderfiguur waren opgegroeid. Een groot deel van deze jongens is zonder hun biologische vader opgegroeid, wat velen juist motiveerde om er voor hun eigen kinderen wel te zijn.

De voorlichting over anticonceptie en zwangerschap is bij deze jongens onvoldoende gebleken. Thuis werd nauwelijks over anticonceptie gesproken en bijna nooit over de pil of de morning-afterpil. De voorlichting op school was gericht op de risico's van seks, waarbij vooral de informatie over soa bleef hangen. Informatie over de pil werd zodanig opgevat of gepresenteerd dat het alleen voor meisjes van belang leek te zijn. De jongens in deze groep gingen bovendien verrassend weinig zelf op zoek naar informatie. De belangrijkste bron van informatie bleken leeftijdsgenoten te zijn, met name familieleden.

Het thema 'jong ouderschap' kwam thuis eveneens amper ter sprake, terwijl een groot deel van de ouders van de jongens zelf op jonge leeftijd ouders waren geworden. De meeste jongens hadden wel iemand in de omgeving die op jonge leeftijd ouder was geworden. De omgeving reageerde hierop in eerste instantie overwegend negatief. Deze reactie sloeg echter vrij snel om. Er is sprake van een dubbele boodschap vanuit de omgeving over jong ouderschap.

De resultaten wijzen erop dat jongens weinig doordrongen zijn van het risico op een onbedoelde zwangerschap. Over het algemeen kan gesteld worden dat het gebruik van de pil en de morning-afterpil als een vrouwenzaak gezien wordt, en dat het gebruik van een condoom geassocieerd wordt met het voorkomen van soa. Gebrekkige kennis over anticonceptiemiddelen en een negatieve houding tegenover condooms dragen bij aan risicovol gedrag. Het risico op zwangerschap wordt onderschat en communicatie met de partner over zwangerschap en anticonceptie vindt in onvoldoende mate plaats om bewustwording te bevorderen.

De relaties tussen partners waren gericht op seks en verliefdheid en nog niet op de toekomst. Communicatie over anticonceptie en zwangerschap was dan ook over het algemeen zeer beperkt. Bij stellen waar sprake was van een liefdesrelatie waren de

partners iets beter van de houding van hun partner tegenover anticonceptie op de hoogte dan in relaties die gericht waren op seks of het krijgen van kinderen. De zwangerschap kwam dan ook in de meeste gevallen als een donderslag bij heldere hemel. De meeste jongens reageerden dan ook negatief of ambivalent op het bericht van de zwangerschap. Diegenen die positief reageerden waren allemaal van Surinaamse of Antilliaanse afkomst.

De houding tegenover abortus was verdeeld, maar de meeste jongens stelden zich zeer terughoudend op in het besluitvormingsproces rondom abortus. De overgrote meerderheid accepteerde bij voorbaat de dominerende rol van hun partner in deze kwestie. Toch was in de meeste gevallen sprake van een zekere mate van invloed van de kant van de jongens. Enkele jongens hebben zelfs hun partner van hun standpunt overtuigd, wat ertoe leidde dat de zwangerschap uitgedragen werd. Negatieve gevoelens werden geuit wanneer het de jongens niet mogelijk werd gemaakt om bij de beslissing betrokken te zijn. Daarnaast was er één geval waarbij een jongen schuldgevoelens uitte over het feit dat hij zijn partner gemotiveerd had tot abortus; een standpunt dat later gecorrigeerd werd. In het algemeen wordt geconstateerd dat jongens in het besluitvormingsproces rondom abortus in een kwetsbare positie verkeren die aandacht verdient.

Het bericht over de zwangerschap ging bij de meesten gepaard met het idee dat zij financieel zouden bijdragen aan de opvoeding van hun kind, waardoor het toekomstperspectief met betrekking tot werk en opleiding concreter werd en andere bezigheden op de achtergrond traden. Jongens ervoeren de zwangerschap als iets wat hen richting gaf. Door sommigen werd het ervaren als een erg zware last. Dit waren allen jongens die opgegroeid waren in zeer problematische gezinsomstandigheden.

Met betrekking tot anticonceptiegebruik leken de meeste jongens weinig geleerd te hebben van hun ervaring. Een meerderheid heeft ook na de eerste onbedoelde zwangerschap nog geen betrouwbare anticonceptiemethode gebruikt en ze weten er nog steeds onvoldoende van. Verbeteringen in het anticonceptiegebruik werden op initiatief van de partner of derden genomen.

Hoewel veel jongens op de één of andere manier met hulpverlening in aanraking gekomen waren en daar meestal tevreden over waren, hebben ze doorgaans een afwijzende houding tegenover hulpverlening. Hulpverlening werd geassocieerd met een gevoel gefaald te hebben, de angst om niet serieus genomen te worden of hun gezag ondermijnd te zien. Indirect zijn er echter wel aanwijzingen dat er behoeftes liggen. Deze zijn met name gericht op het vervullen van de rol als kostwinner en opvoeder.

SUMMARY

The study *Young Fathers* is based on explorative, qualitative research into the role and background of young men who were involved with an unintended pregnancy. After the research projects about teenage mothers *Lack of Direction* (Van Berlo, Wijzen en Vanwesenbeeck, 2005) and *A Child of Two Worlds* (Wijzen & Van Lee, 2006), this study gives insight into the perspective of 19 boys during the time before the conception and the during the decision making process about abortion. The respondents were recruited through organizations that assist teenage mothers and through schools. In the interviews, the boys talked about the family climate they grew up in, their father figure, their plans for the future, sex education, their relationship with the mother of their child, their anticonception usage, the decision making process about abortion and their experience with and attitude towards institutional assistance.

There is evidence of a protective effect of growing up in a warm family climate on anticonception use. The presence of a father figure, that is also seen as a role model contributes to such warm family climate. A great part of the boys grew up without their biological father, which seemed to motivate the boys to stay with their children and contribute to their upbringing. The boys had a vague idea of fatherhood and the responsibilities that go along with becoming a father. This was the case with both boys who had grown up with a father figure and those who grew up without a father figure.

The boys in this sample have had insufficient sex education. At home, they got almost no information about anticonception, especially about the pill and the morning-after pill. Sexual education in school focused on the risks of sexual activity. The boys mostly retained information on STDs. Information on the pill and morning-after pill was interpreted or presented as something that mainly concerned girls. The boys in this sample showed surprisingly little inclination to look up information themselves. Their most important source of information were their peers, especially peers who were family members.

The topic 'young parenthood' was hardly mentioned either at school, at home, or with friends. This is surprising, seen that a great part of the boys' parents had themselves become parent at a young age. Most boys knew somebody in their near by environment who had become parent at a young age. Though their environment usually reacted negatively to those cases, this reaction changed quickly. It became apparent that many young people receive ambiguous messages about young parenthood from their surroundings.

The results indicate that the boys were not sufficiently aware of the risk of an unintended pregnancy. In general it can be said that the use of the pill and the morning-after pill is considered a woman's affair, while the use of condoms is considered a boy's task, but mostly to prevent STDs. Lack of knowledge on anticonception and a negative attitude towards condoms contributed to risk-taking behavior. The risk of unintended pregnancy was being underestimated and the communication between the partners about pregnancy and anticonception was insufficient to enforce consciousness-raising.

The relationship between the partners was based on sexual desire and falling in love, couples did not yet have plans for a common future. The communication about anticonception and pregnancy was generally very limited. Couples who had a love relationship had somewhat more insight into the partner's attitude towards anticonception than couples who chose each other for the sex, or because the other

seemed an adequate person to have children with sometime in the future. The pregnancy therefore came as a shock to most of the respondents. Not surprisingly, most boys reacted negatively to the news about the pregnancy. However, there was a small group who reacted positively, and notably those were all boys from the Dutch Antilles or Suriname.

The boys' attitude towards abortion differed across the sample. However, most boys were quite reticent during the decision making procedure about abortion. The majority of them accepted before hand that their partner would play a dominating role during this process. Nevertheless, most boys did exert some influence on their partner. Some boys even convinced their partner, in this case to go through with the pregnancy. Negative feelings were expressed by the boys when they were unable to participate in the decision making process. On the other hand, feelings of guilt were associated with having influenced the partner to have an abortion, while the partner decided to go through with the pregnancy in the end. In general, it appears that boys are in a vulnerable position during the decision making procedure about abortion, which requires attention.

For most of the boys, their partner's pregnancy implied that they would take on the bread winner role and contribute to their child's upbringing. This implied that the boys' plans for the future concerning work and education became more concrete and imminent than before the pregnancy. The boys experienced their partner's pregnancy as something that gave direction to their lives. There were some boys who saw parenthood as an overwhelming task. Those were boys who grew up in very chaotic and difficult family circumstances.

Concerning anticonception use, most boys had learnt little through the pregnancy. The majority of them continued to use unsafe methods of anticonception and their knowledge about anticonception had not improved. Changes in the use of anticonception were mostly initiated by their partner or third parties.

While most boys had in some way made use of institutional assistance and most of them were quite satisfied with the assistance they had received, their attitude towards institutional assistance was mostly negative. Assistance was associated with the image of failure, the fear of not being taken seriously or the undermining of one's authority. In an indirect fashion, however, they did indicate a need for assistance. Those needs are mostly related to the fulfilment of their role as a breadwinner and parenting.

INHOUDSOPGAVE

1. Introductie	1
1.1 Onderzoeksvragen	2
1.2 Aanknopingspunten uit eerder onderzoek	3
2. De onderzoeksoepzet	7
2.1 De literatuurstudie	7
2.2 De eerste expertmeeting	7
2.3 De werving	8
2.4 Het verloop van de interviews	10
2.5 De data analyse	10
2.6 De tweede expertmeeting	10
2.7 De onderzoeksgroep	11
3. Het verhaal van de jongens	13
3.1 Gezinsklimaat	13
3.2 Vaderfiguur	15
3.3 Toekomstperspectief	16
3.4 Kennis en vaardigheden met betrekking tot seksualiteit en anticonceptie	18
3.5 Kinderwens	23
3.6 De relatie en seks met de partner	25
3.7 Anticonceptiegebruik	26
3.8 Besluitvorming rondom de zwangerschap	32
3.9 Anticonceptiegebruik na zwangerschap	37
3.10 Hulpverlening	37
4. Conclusie	41
5. Discussie	47
6. Aanbevelingen en actiepunten	49
6.1 Preventie en seksuele vorming	49
6.2 Opvang, zorg en begeleiding	50
6.3 Beleid	51
6.4 Onderzoek	51
7. Literatuurlijst	53
Bijlagen	
Bijlage 1: Topiclijst Onderzoek 'Jonge Vaders'	57
Bijlage 2: Verslag van de eerste expertmeeting 'Tienervaders' op 23 november 2009	58
Bijlage 3: Verslag van de tweede expertmeeting 'Jonge Vaders' op 15 februari 2010	62

1. Introductie

In Nederland worden elk jaar ruim 2.500 meiden moeder en nog eens bijna 4.400 laten een zwangerschap afbreken (Van Lee, Van der Vlugt, Wijsen & Cadée, 2009). Over de partner van deze jonge moeders is maar weinig bekend. Er wordt geschat dat ongeveer één op de zeven tienermoeders ook een tiener als partner heeft en nog eens 3% van de vaders is tussen de 20 en 25 jaar oud. (Van Agtmaal-Wobma & Latten, 2008; Veenstra, 2009). In een representatieve steekproef van Nederlandse jongeren geeft 1,7% van de jongens van 15-19 jaar en 1,4% van de jongens van 20-25 jaar aan ervaring met zwangerschap te hebben (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005).

Uit onderzoek naar tienermoeders blijkt dat zwangerschap en moederschap op jonge leeftijd veel ingrijpende gevolgen kan hebben (Van Berlo, Wijsen en Vanwesenbeeck, 2005). Behalve de positieve gevolgen die het krijgen van een kind meestal heeft, zijn er in het geval van tienermoeders nog een aantal negatieve gevolgen te benoemen. Ze hebben vaak moeite om hun opleiding te combineren met het moederschap, kunnen daardoor hun opleiding vaak niet afmaken, en vallen vaak terug op een uitkering (Garssen & Harmsen, 2005). De rol van opvoeder doet een beroep op emotionele, sociale en cognitieve vaardigheden die een tiener nog niet heeft kunnen ontwikkelen (Van Enk, Gorissen & Van Enk, 2000; Vogels, Buitendijk, Bruil, Dijkstra & Paulussen, 2002). De vele taken die erbij komen laten weinig tijd voor het opbouwen van sociale contacten. Vriendschappen worden verbroken doordat de nieuwe realiteit niet aansluit bij die van de oude vriendenkring. De relatie met de partner wordt zwaar op de proef gesteld of verbroken. Diegene die als alleenstaande ouder achterblijft, vindt maar moeilijk een nieuwe partner. Ze lopen daarmee meer risico op eenzaamheid en depressie dan volwassen moeders (Garssen & Harmsen, 2005). Niet iedereen is in staat om zijn opleiding te vervolgen, waardoor een sociaal economische achterstand ontstaat.

Tienerzwangerschap is een veel besproken onderwerp dat veel belangstelling krijgt. In onderzoek en rapportages wordt echter bijna uitsluitend het perspectief van de jonge moeders belicht. Publicaties over jonge vaders beperken zich tot anekdotische verhalen. Ook in de hulpverlening is er onvoldoende aandacht voor jonge vaders (Raap & Van Coblijn, 2009). In preventieve en ondersteunende interventies staat de weerbaarheid van het meisje voorop. Jonge vaders worden soms via hun partner betrokken, maar hebben over het algemeen weinig inspraak. Projecten die zich specifiek op jongens richten zijn schaars. Tevens zijn er aanwijzingen dat bestaande interventies maar matig aansluiten bij de mentaliteit en behoeftes van jongens (Van Lier, 2007). Actieve betrokkenheid van de jonge vaders lijkt ook lang niet altijd gewenst. Relaties tussen jongeren zijn relatief instabiel en worden sneller verbroken onder invloed van stress (Raap & Van Coblijn, 2009). Veel jonge moeders hebben dan ook geen contact meer met de biologische vader van het kind (Mulder, 2002). Hulpverlening aan jonge moeders is vaak alleen seksehomogeen georganiseerd in de vorm van vrouwen- of meidengroepen. Jonge vaders zijn hiervan uitgesloten (Hilhorst, 2003; Mulder, 2002).

In de uitdagende taak om hun rol als vader invulling te geven lopen jongens bovendien aan tegen de negatieve beeldvorming over 'tienervaders'. Waar jonge moeders bejegend worden met medeleven, worden jonge vaders al snel gezien als 'daders' die niet bereid of in staat zijn hun verantwoordelijkheid te nemen (Raap & Van Coblijn, 2009). De combinatie van deze factoren maakt jonge vaders een voor hulpverleners moeilijk te benaderen groep. Toch zijn de afgelopen jaren steeds meer initiatieven zichtbaar om het bestaande beleid toe te spitsen op jonge vaders. Bij beleidsmakers en hulpverleners

groeit het bewustzijn dat jonge vaders die bereid zijn om actief invulling te geven aan hun vaderschap niet tussen wal en schip mogen vallen.

Om hulpverleners en beleidsmakers meer inzicht te verschaffen in de achtergrond van jonge vaders, de omstandigheden waaronder de zwangerschap ontstaat en de ervaringen en betekenisgeving van jongens op dit gebied, heeft de Rutgers Nisso Groep een onderzoeksvoorstel uitgewerkt. Dit onderzoek is met behulp van projectfinanciering van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Directie Maatschappelijke Ondersteuning uitgevoerd. De Rutgers Nisso Groep heeft gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet waarin een groep van negentien jongens tussen de 16 en 23 jaar oud middels diepte-interviews bevraagd worden over de omstandigheden die vooraf zijn gegaan aan de ongeplande zwangerschap en over de factoren die een rol hebben gespeeld in hun anticonceptiegebruik en de besluitvorming rondom de keuze voor abortus of ouderschap.

1.1 Onderzoeksvragen

Op basis van voorbereidend literatuuronderzoek (zie ook paragraaf 1.2) zijn een aantal onderzoeksvragen geformuleerd. Omdat er nog maar weinig bekend is over jonge vaders heeft dit onderzoek een exploratief karakter. Daarom zijn onderstaande onderzoeksvragen breed geformuleerd. Als er in de dataverzamelingsfase aanleiding toe is, dan zullen andere aspecten evenzeer aan de orde kunnen komen.

De onderzoeksvragen die vooraf geformuleerd worden spitsen zich toe op anticonceptiegebruik, besluitvorming over de zwangerschap, ondersteuningsbehoefte en ervaren ondersteuning.

Hoe kijken de tienervaders/jongens terug op de periode waarin de ongeplande zwangerschap ontstond?

- In hoeverre is anticonceptie een onderwerp van gesprek geweest ten tijde van de relatie?
- Hoe kwam het dat hun partner¹ onbedoeld zwanger raakte?
- In hoeverre werd een vorm van anticonceptie gebruikt? Waarom werd er geen (adequate) anticonceptie toegepast?
- Hoe gewenst of ongewenst was de zwangerschap – zowel voor de jongen als voor het meisje?
- Hoe was de relatie destijds en hebben zij gesproken over een vorm van anticonceptie en verantwoordelijkheden?
- Had hij voldoende kennis over het ontstaan en tegengaan van een zwangerschap?
- Hoe keek hij destijds aan tegen anticonceptie en beschermde seks?

Hoe kijken de jongens/tienervaders terug op de periode voor de zwangerschap van hun partner en het besluitvormingsproces over de zwangerschap?

- Hoe en wanneer werden de jongens over de zwangerschap geïnformeerd?
- In hoeverre werden zij betrokken bij de besluitvorming rondom de keuze voor abortus of ouderschap? Hoe kijken zij hierop terug?
- In hoeverre was er in hun beleving gelegenheid om met elkaar hierover tot een goede besluitvorming te komen?
- Welke ondersteuning (van omgeving en/of professionals) wilden en kregen ze destijds en hoe kijken zij hierop terug?

---

¹ Waar het woord 'partner' staat wordt de sekspartner bedoeld die zwanger is geraakt. Dit hoeft niet gepaard te gaan met een (vaste) relatie.

- Welke tips hebben tienervaders voor jongens om ongeplande zwangerschappen te voorkomen?
- Hoe zou de voorlichting en ondersteuning naar jongens verbeterd kunnen worden?

1.2 Aanknopingspunten uit eerder onderzoek

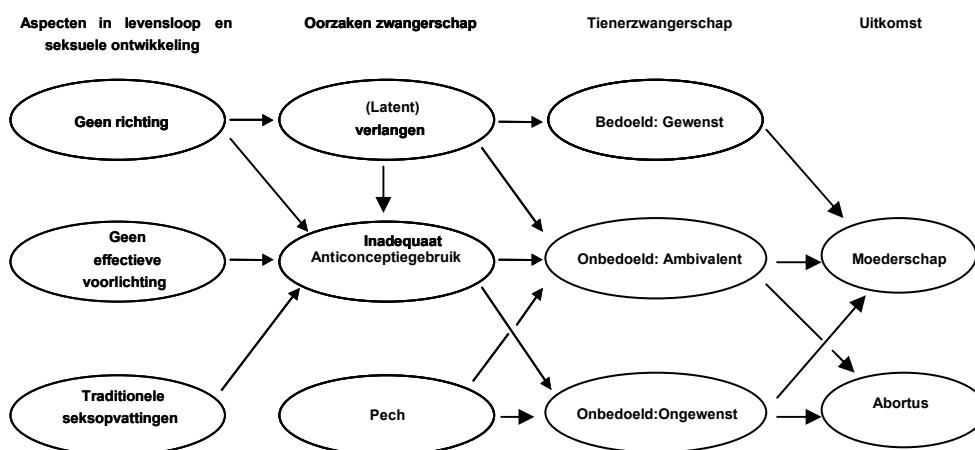
Risicofactoren

Er is veel internationaal onderzoek gedaan naar risicofactoren met betrekking tot tienerzwangerschappen. Zo worden bijvoorbeeld vroegtijdige schoolverlating, huiselijk geweld en een slechte relatie met de vader gezien als risicofactoren (Trivedi, Brooks, Bunn & Graham, 2009; Weinman, Smith & Buzi, 2002; Wiggins, Oakley, Sawtell, Austerberry, Clemens & Elbourne, 2005). Deze gegevens zijn echter niet zomaar van toepassing op de situatie in Nederland. Enerzijds omdat seksueel gedrag in sterke mate cultuurgebonden is, anderzijds omdat de meeste internationale literatuur afkomstig is uit landen waar de prevalentie van tienerzwangerschap veel hoger is dan in Nederland, zoals in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Nederland is het land met de laagste prevalentie van tienerzwangerschap in Europa. Het is aannemelijk dat de dynamiek omtrent het ontstaan van tienerzwangerschap niet zomaar vergelijkbaar is met landen waar tienerzwangerschap veel vaker voorkomt. Daarom is in dit onderzoek terughoudend omgegaan met conclusies uit buitenlands onderzoek.

Het onderzoek naar tienermoeders

Uit het onderzoek naar Tienermoeders (Van Berlo, Wijzen & Vanwesenbeeck, 2005; Wijzen & Van Lee, 2006) zijn een aantal factoren naar voren gekomen die meespelen in het ontstaan van een ongeplande zwangerschap. Deze factoren zijn weergegeven in het onderstaande model. In het onderzoek naar de jongens zal gekeken worden of deze factoren weer als bepalend naar voren komen. Daarnaast zal ook nog gekeken worden naar andere factoren die uit het literatuuronderzoek naar voren kwamen. In onderstaand schema worden de relevante factoren toegelicht.

Grafiek 1: Model van de factoren die een ongeplande zwangerschap bevorderen

Latente kinderwens

Bij tienermoeders blijkt er vaak sprake te zijn geweest van een latente kinderwens voorafgaand aan de zwangerschap, met name bij meisjes met een gebrek aan een alternatief toekomstplan (Hughes, Cragg & Taylor, 1999; Van Berlo, Wijzen & Vanwesenbeeck, 2005; Wijzen & Van Lee, 2006). Het moederschap geeft dan richting in

het leven. In een matrifocale cultuur, zoals de Surinaamse en Antilliaanse, geeft het tevens status (Van Berlo, Wijsen & Vanwesenbeeck, 2005; Wijsen & Van Lee, 2006). Ook bij jonge vaders zijn aanwijzingen gevonden dat het hebben van een kind als een prestatie gezien wordt, vooral als andere doelen minder bereikbaar lijken (Hughes, Cragg & Taylor, 1999). Daarnaast zijn er aanwijzingen dat een deel van de jonge mannen, met name jonge mannen met een lage sociaaleconomische status, een ongeplande zwangerschap als een bevestiging van hun mannelijkheid zien (Marsiglio, 1993). In het huidige onderzoek wordt gekeken of er ook bij de jonge vaders sprake is van een latente kinderwens.

Geen effectieve voorlichting

Onderzoek heeft herhaaldelijk aangetoond dat de kennis van anticonceptie bij jongeren gebrekkig is (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005; Van Berlo, Wijsen & Vanwesenbeeck, 2005; Wijsen & Van Lee, 2006). Bij de tienermoeders scheen de gebrekkige kennis over anticonceptie ook een rol te spelen in hun anticonceptiegebruik (Van Berlo, Wijsen & Vanwesenbeeck, 2005; Wijsen & Van Lee, 2006). Er zal in het huidige onderzoek gekeken worden in hoeverre er aanwijzingen zijn voor lacunes in de kennis over anticonceptie. Bovendien zal gekeken worden of de jongens na het ontstaan van de zwangerschap informatie krijgen over het voorkomen van zwangerschap en op basis daarvan maatregelen treffen om zich beter te beschermen.

Traditionele seksopvattingen

De term 'traditionele seksopvattingen' wijst op traditionele opvattingen over genderrollen in seksuele relaties. Deze traditionele opvattingen over hoe men zich hoort te gedragen in seksuele relaties manifesteren zich bij de meisjes in het feit dat zij de eigen seksuele beleving niet belangrijk vinden (Van Berlo, Wijsen & Vanwesenbeeck, 2005; Wijsen & Van Lee, 2006). Hun eigen genot is ondergeschikt aan dat van hun partner. Het initiatief ligt op seksueel gebied bij de man. Hij bepaalt, wanneer en hoe het gebeurt. Bij de jongens zal gekeken of er sprake is van traditionele seksopvattingen.

Communicatie

Anticonceptie is idealiter een gedeelde verantwoordelijkheid tussen partners. De concrete taakverdeling rondom anticonceptie is gebaseerd op impliciete of expliciete afspraken en staat of valt daarom met de communicatie tussen de partners. Zo blijkt dat het vooraf praten over anticonceptie leidt tot het vaker en effectiever toepassen van anticonceptie (Manlove, Ryan & Franzetta, 2003; Sheeran, Abraham & Orbell, 1999; Tschann & Adler, 1997). Er zal gekeken worden in hoeverre de jongens voor het ontstaan van de zwangerschap met hun partner communiceerden over anticonceptiegebruik.

Rolverdeling anticonceptiegebruik

Jongens achten zichzelf verantwoordelijk voor het voorkomen van soa en daarmee voor het gebruiken van condooms, terwijl ze het voorkomen van zwangerschappen eerder met gelatenheid bezien (Rigter, 2002). Het slikken van de pil en de morning-afterpil worden als de verantwoordelijkheid van meisjes gezien, waarmee het voorkomen van zwangerschap een vrouwenzaak wordt. Deze rigide taakverdeling berust in zekere mate op het feit dat meisjes nou eenmaal diegenen zijn die zwanger kunnen raken en meer mogelijkheden tot hun beschikking hebben om dit te voorkomen. Echter, de verantwoordelijkheid voor het voorkomen van zwangerschap wordt in nog grotere mate bij de meisjes neergelegd door heersende, traditionele opvattingen over gender en geboorteregeling. Zowel vrouwen als mannen zijn doorgaans van mening dat het thema kinderen, familie en familieplanning tot het domein van de vrouw behoort. In dit onderzoek zal gekeken worden in hoeverre jongens hun mogelijkheden om zwangerschap

te voorkomen benutten of dat ze de verantwoordelijkheid voor anticonceptie en het voorkomen van zwangerschap bij het meisje neerleggen.

Risicobewustzijn

Zelfs jongeren die voldoende kennis hebben over het voorkomen van zwangerschap gebruiken anticonceptiemiddelen niet altijd adequaat of consequent. Terwijl jongens het risico op soa hoog schatten, staan ze tamelijk onbezorgd tegenover het risico op zwangerschap (Rigter, 2002). Dit is een belangrijk gegeven gezien 'geanticiperde spijt na seks zonder pil' een voorspeller blijkt te zijn voor anticonceptiegebruik en de 'risico-inschatting ten aanzien van het oplopen van soa' voorspellend is voor condoomgebruik (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Het onderschatten, ontkennen en negeren van risico's zijn belangrijke redenen van jongeren om zichzelf niet goed te beschermen tegen soa en zwangerschap (O'Sullivan, Udell, Montrose, Antonello & Hoffman, 2010). Er zal gekeken worden hoe jongens denken over het risico op zwangerschap.

Soort relatie

De mogelijkheden tot anticonceptiegebruik zijn voor jongens beperkter dan voor meisjes. Ten eerste kunnen jongens zich alleen met condooms beschermen, terwijl meisjes kunnen kiezen uit een grote hoeveelheid middelen. Ten tweede wordt het condoom in vaste relaties vaak weggelaten, waardoor jongens nog minder invloed hebben op het anticonceptiegebruik (Bajos, Ducot, Spencer, Spira & ACSF Group, 1997; Bazargan, Kelly, Stein, Husaini & Bazargan, 2000; Crosby et al., 2002; De Graaf et al, 2005). Een vaste relatie is voor meer jongens van toepassing dan vaak wordt aangenomen: van de 15-17 jarigen blijkt 30% een vaste relatie te hebben, van de 18-20 jarigen 52% en van de 21-25 jarigen is dat 63%. Een groot deel van de jongens heeft daarom maar een beperkte mate van invloed op het anticonceptiegebruik.

Niet alleen in langlopende relaties worden condooms weggelaten. Stoppen met condoomgebruik is voor een belangrijk deel een kwestie van vertrouwen, dus met name de zekerheid dat de partner trouw is en er geen risico op soa is. Bovendien zijn er aanwijzingen dat meisjes minder vaak condooms gebruiken naar mate zij meer verbondenheid met de jongen voelen; ongezien of zij de relatie een vaste relatie noemen of niet en zelfs wanneer ze weten dat de jongen niet monogaam is (Foreman, 2003). Ook de mate van ervaren verbondenheid speelt dus een rol bij het toepassen van (adequate) anticonceptie. In dit onderzoek zal daarom aandacht besteed worden aan het soort relatie dat de partners met elkaar hebben. Naast de duur van de relatie zal ook gekeken worden naar de vertrouwensband tussen de partners en de status en aard van de relatie (vaste, serieuze relatie of los contact) vóór het ontstaan van de zwangerschap.

Warm gezinsklimaat

Uit onderzoek komt naar voren dat er een verband bestaat tussen het gezinsklimaat in het gezin van herkomst en de consequente toepassing van anticonceptie. Jongeren die hun gezin als warm ervaren hebben, dat wil zeggen dat de ouders beschikbaar en betrokken waren, vertonen vaker consequent anticonceptiegebruik (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005; Vanwesenbeeck, 1997; Vanwesenbeeck, Van Zessen, Ingham, Jaramazovic & Stevens, 1999). Uit het onderzoek naar tienermoeders blijkt bovendien dat bij deze meiden opvallend vaak sprake is geweest van chaotische gezinssituaties tijdens hun kinderjaren en puberteit. In een kwantitatief onderzoek is gezinsklimaat geoperationaliseerd als affectie-expressie en responsiviteit van vader en moeder (Rispen, Hermanns & Meeus, 1996). Een kwalitatieve operationalisatie biedt 'Opgroeien met Liefde', een instrument voor seksuele opvoedingsondersteuning. Het

gezinsklimaat wordt hier als 'warm' gekwalificeerd wanneer de opvoeders 1) weten wat hun kinderen doen, 2) interesse tonen in hun kinderen, en 3) hun kinderen steunen. De definitie van een 'warm' gezinsklimaat in dit onderzoek is gebaseerd op de definitie die gehanteerd wordt in het onderzoek 'Seks onder je 25ste' (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005) en 'Opgroeien met Liefde'. Bij de jongens zal gekeken worden hoe zij het gezinsklimaat en de thuissituatie in hun jeugd ervaren hebben.

Machtsverhouding

Vrouwen zijn in een relatie vaker op zoek naar intimiteit, terwijl bij mannen het lichamelijke genot meer voorop staat (Bakker & Vanwesenbeeck, 2006). Hierdoor kunnen meiden zich in een afhankelijkheidspositie bevinden. Een dergelijke scheve machtsverhouding kan meisjes in een ongunstige positie plaatsen als het gaat om het onderhandelen met betrekking tot anticonceptie (Tschann, Adler, Millstein, Gurvey & Ellen, 2002). In dit onderzoek zal gekeken worden in hoeverre er sprake is van een scheve machtsverhouding tussen de partners.

Vaderschap

In een matrifocale cultuur, zoals de Surinaamse en Antilliaanse, is het gebruikelijk dat vrouwen zelfstandig voor de kinderen zorgen (Wijsen & Van Lee, 2006). Volgens experts is het gebruikelijk dat vaders op afstand en vooral materieel aan de opvoeding van het kind bijdragen. De vader heeft hiermee minder last van de negatieve gevolgen van het ouderschap, zoals minder tijd voor sociale contacten, het moeten afbreken van de opleiding, etc. Dit zou ertoe bij kunnen dragen dat jongens uit een matrifocale cultuur een ander beeld hebben van het vaderschap en de daaraan verbonden verantwoordelijkheden dan jongens uit een ('westerse') cultuur waar de vader een grotere rol speelt in de opvoeding. Daardoor zijn zij mogelijk ook minder gemotiveerd om een zwangerschap te voorkomen. Het is daarom interessant om te bekijken wat het beeld van de verantwoordelijkheden van het vaderschap inhield bij de jongens, voordat zij te maken kregen met de ongeplande zwangerschap.

De besluitvorming rondom de keuze voor abortus of ouderschap

Uit Zweeds onderzoek blijkt dat veel jongens in theorie ambivalent tegenover abortus staan, maar in de praktijk een positieve houding aannemen (Ekstrand, Tyden, Darj & Larsson, 2007). De inspraak van jonge mannen in de besluitvorming rondom abortus is doorgaans gering en deze beperkte rol wordt vaak door hen geaccepteerd (Holmberg & Wahlberg, 2000). Anderzijds blijkt dat de kwaliteit van de relatie tussen de partners een belangrijke factor is in de beslissing ten aanzien van abortus (Ekstrand, Tyden, Darj & Larsson, 2007; Holmberg & Wahlberg, 2000). Andere factoren die mannen mee laten wegen in de beslissing zijn de economische situatie, of de opleiding wel of niet afgerond is en twijfels over de eigen opvoedingscapaciteiten. De vraag is welke rol jongens in de besluitvorming willen en kunnen spelen, hoe conflicten rondom deze beslisprocedure opgelost worden en welke factoren tot een bevredigend proces kunnen bijdragen.

Hulpverlening

De hulpverlening rondom tienerzwangerschap is over het algemeen gericht op meisjes (Raap & Van Coblijn, 2009). Uit eerder onderzoek is al gebleken dat er weinig informatie beschikbaar is die toegesneden is op jonge vaders. Jonge vaders geven van hun kant aan weinig behoefte te hebben aan ondersteuning (Van Lier, 2007). In dit onderzoek zal gekeken worden naar de ervaringen, behoeften en wensen van de jongens met betrekking tot hulpverlening en ondersteuning.

2. De onderzoeksopzet

Het project bestond uit zeven onderdelen: 1) de literatuurstudie, 2) de eerste expertmeeting, 3) de werving, 4) de interviews, 5) de data analyse, 6) de tweede expertmeeting en 7) de rapportage. Het project is binnen een periode van 5 maanden uitgevoerd. Onderstaand zijn de zes onderdelen beschreven die aan het schrijven van het rapport voorafgingen.

2.1 De literatuurstudie

In relevante internationale en nationale literatuur werd gekeken welke factoren belangrijk zijn voor anticonceptiegebruik en het besluitvormingsproces over abortus. Op basis van dit literatuuronderzoek werd de topic lijst voor de interviews samengesteld (zie bijlage 1). De topic lijst was chronologisch opgebouwd, zodat het interview begon bij de kindertijd en eindigde in het heden. Op de demografische gegevens na hadden de vragen betrekking op de tijd vóór de conceptie. De vragen gingen in op de volgende onderwerpen:

- demografische gegevens respondent en partner
- school en werk
- toekomstperspectief
- situatie thuis
- thuis praten over seks, jong ouderschap en anticonceptie
- voorlichting op school
- met vrienden praten over seks, jong ouderschap en anticonceptie
- andere informatiebronnen
- relatie met de partner
- seksuele relatie met de partner
- anticonceptiegebruik met de partner
- kindervens
- het ontstaan van de zwangerschap
- het bericht van de zwangerschap
- de beslissing over abortus
- de reactie van anderen
- anticonceptiegebruik nu
- ondersteuning en hulpverlening

2.2 De eerste expertmeeting

Bij de start van het project werd een expertmeeting georganiseerd met sleutelpersonen uit diverse werkvelden met ervaring in de opvang en begeleiding van jonge vaders. Het doel was om de inhoud en de methodiek van het onderzoek te toetsen aan de ervaringen van mensen uit het veld. De deelnemers gaven input op de vraagstelling van het onderzoek, de wervingsmethodiek, de interviewtechniek en de terugkoppeling van de bevindingen naar het veld. De deelnemers gingen met name in op punten die van belang waren voor de bejegening van jonge vaders in het kader van de werving en tijdens de interviews. Zo werd opgemerkt dat de term 'tienvaders' door sommigen stigmatiserend gevonden wordt en beter vermeden kan worden. Daarnaast werd aanbevolen de leeftijdsgrens voor deelname te verhogen naar 23 jaar, omdat hulpverleners de indruk hadden dat het moeilijk haalbaar zou zijn om binnen de beperkte onderzoeksperiode 16 à 20 jonge vaders onder de 22 te spreken. Een deelnemer was zelf jonge vader en begeleidde het project als 'klankbord'. Hij benadrukte dat de interviewer niet veel ouder

moest zijn dan de respondenten zelf, zodat de respondenten zich begrepen en op hun gemak zouden voelen. De uitkomsten van de eerste expertmeeting zijn opgenomen in het verslag van de bijeenkomst (zie bijlage 2).

2.3 De werving

Voor de steekproefwerving is gebruik gemaakt van 'purposive sampling'. Dat betekent dat de werving is ingezet waar tienerouderschap vaak voorkomt, zoals bij hulpverleningsorganisaties die gericht waren op tienermoeders en in het beroepsonderwijs.

In eerste instantie is contact opgenomen met het netwerk dat was opgebouwd tijdens eerder onderzoek naar tienermoeders (Van Berlo et al., 2005; Wijsen & Van Lee, 2006). Via geëigende kanalen zijn verschillende contactpersonen geïnformeerd over het onderzoek en gevraagd via hun netwerk en contacten jonge vaders te werven voor deelname aan het onderzoek. Deze personen gaven contactgegevens door van mensen die direct werkten met jongeren en specifiek met jonge moeders en vaders. Hulpverleners, zoals maatschappelijk werkers op scholen, namen contact op met jongens van wie zij wisten dat zij ervaring hadden met zwangerschap en benaderden deze jongens voor deelname. Pas nadat de respondenten via dit kanaal akkoord waren gegaan met deelname nam de interviewer contact met hen op om een afspraak te maken.

Een oproep voor deelname aan het onderzoek werd ook op verschillende internetsites gezet. Dit had echter maar weinig respons tot gevolg. De werving vond uiteindelijk met name plaats via hulpverleningsinstanties en onderwijsinstellingen. Deze wervingstrategie heeft er mogelijk toe geleid dat de onderzoeksgroep relatief vaak gebruik maakt van professionele hulpverlening en in vergelijking met de algemene groep jonge vaders vaak nog een goed contact of een relatie had met de moeder van het kind.

Als bedankje voor hun bijdrage ontvingen de respondenten € 20,-. Diegenen die succesvol een respondent geworven hadden ontvingen een cadeaubon ter waarde van € 15,-.

De werving van de jonge vaders bleek in eerder onderzoek een niet te onderschatten inspanning (Raap & Van Coblijn, 2009; Rem, 2004). Jonge vaders komen maar zelden in aanraking met hulpverleningsinstanties en zijn in het dagelijks leven moeilijk als vader identificeerbaar. Om toch de geplande steekproefgrootte van 16 à 20 jongens te bereiken werden zo weinig mogelijk voorwaarden gesteld aan de deelname. De inclusiecriteria bleven beperkt tot a) een ongeplande zwangerschap, b) de leeftijd van de jongen en c) de verstreken periode sinds de conceptie.

Ongeplande zwangerschap

Ongeplande zwangerschappen zijn zwangerschappen die ontstonden zonder dat het stel de intentie daartoe had. Of deze zwangerschappen ook ongewenst zijn staat niet op voorhand vast. Ten tijde van de conceptie was er ieder geval geen intentie tot conceptie. Tijdens de werving werd ervan uitgegaan dat een herhaalde zwangerschap van dezelfde partner bedoeld was. Wanneer hulpverleners respondenten aandroegen die reeds meerdere kinderen van dezelfde moeder hadden, dan werd gekeken of de eerste zwangerschap binnen de criteria viel. In dat geval werd het interview over de eerste zwangerschap gevoerd. Respondenten waarbij de eerste zwangerschap buiten de criteria viel zijn niet in de steekproef opgenomen.

Leeftijd

De leeftijdsgrens van de respondenten was in eerste instantie vastgesteld op 16 tot en met 21 jaar. Na ruggespraak met een groep van experts in het veld werd geschat dat een steekproefgrootte van 16 à 20 jongens moeilijk haalbaar zou zijn met dit criterium. Hulpinstanties krijgen maar weinig jonge vaders over de vloer, en de meesten zijn ouder dan 21 jaar. De leeftijdsgrens werd daarom verhoogd naar 23 jaar. Om er zeker van te zijn dat de interviews zouden gaan over de problematiek rondom 'tienerouderschap' is het criterium zo vastgesteld dat de conceptie vóór de 21ste verjaardag van de jongen moest hebben plaatsgevonden. Dit werd geformuleerd als een 'hard' criterium, waarvan niet afgeweken mocht worden.

Periode sinds conceptie

Het derde criterium was de lengte van de periode sinds de conceptie. Er werd naar gestreefd om met jongens te spreken op een moment dat zij zich de omstandigheden van de conceptie nog goed konden herinneren. De periode sinds de conceptie werd gezien als een 'zacht' criterium, waarvan dus afgeweken mocht worden indien noodzakelijk. In eerste instantie werd een grens van twee jaar gekozen. Dit criterium bleek niet altijd haalbaar en moest worden losgelaten. Dit had echter ook een voordeel. Jongens bij wie de conceptie langer geleden had plaatsgevonden, hadden meer gelegenheid gehad om hierover te reflecteren en konden zodoende helder terugblikken op deze periode.

Naast de drie inclusiecriteria is er tijdens het samenstellen van de onderzoeksgroep rekening gehouden met nog drie kenmerken van de jongen of de zwangerschap: etnische achtergrond, relatie met de partner en de 'uitkomst' van de zwangerschap.

Etnische achtergrond

Er werd naar gestreefd om een steekproef samen te stellen met een gevarieerde etnische achtergrond. Uit studies is naar voren gekomen dat Antilliaanse jongens een grotere kans hebben om betrokken te raken bij een ongeplande zwangerschap (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005). Daarom werd het belangrijk geacht om deze groep in de steekproef vertegenwoordigd te hebben. Aan de andere kant was het streven om minstens vijf respondenten per etnische groep te werven, zodat het mogelijk zou zijn om uitspraken over afzonderlijke groepen te doen. De bedoeling was om drie etnische groepen van minimaal vijf personen per groep in de steekproef te hebben.

Relatie met de partner

Uit onderzoek is gebleken dat de relatie met de partner van invloed is op het anticonceptiegedrag en de besluitvorming rondom abortus. Bovendien gaven experts uit het veld aan dat een groot deel van de relaties van tienermoeders met de biologische vader van hun kindje wordt verbroken. Het werd daarom belangrijk gevonden om ook jongens te spreken wiens relatie was verbroken. Om die reden werden jongens niet alleen via hun partners en hulpverleningsinstanties voor jonge moeders benaderd, maar ook via scholen en straatprogramma's.

Uitkomst van de zwangerschap

Het is bekend dat een ruime meerderheid van de tienerzwangerschappen voortijdig afgebroken wordt (Van Lee, Vlugt, I. van der, Wijsen, C. & Cadée, F., 2009). De kwaliteit van de relatie met de partner heeft invloed op deze beslissing: hoe beter de kwaliteit van de relatie, des te waarschijnlijker dat het stel besluit om de zwangerschap uit te dragen (Friedlander, Kaul & Stimel, 1984; Kroelinger & Oths, 2000; Schwab Zabin, Huggins, Emerson & Cullins, 2000). De kwaliteit van de relatie staat wederom in samenhang met

de kwaliteit van de communicatie tussen de partners en het anticonceptiegedrag. Daarom werd geprobeerd om ook jongens te spreken wiens partner gekozen had voor een abortus. De inschatting was dat dit zeer moeilijk zou zijn, omdat jongens die betrokken zijn bij een afgebroken zwangerschap moeilijk te identificeren zijn. Bovendien werd de motivatie van jongens om hierover te praten als laag geschat.

2.4 Het verloop van de interviews

De interviews werden uitgevoerd door een externe interviewer. Bij de selectie van de interviewer werd ernaar gestreefd om de kenmerken van de interviewer zoveel mogelijk te matchen met de kenmerken van de respondenten. Omdat de werving met name gericht was op jongens van Surinaamse en Antilliaanse afkomst werd een interviewer geselecteerd die in beide werelden thuis was. Een jonge vader, die het onderzoek in een 'klankbord' functie begeleidde, benadrukte het belang van een beperkt leeftijdsverschil voor een vertrouwensbasis. Volgens hem moest de interviewer niet veel ouder zijn dan de respondenten, anders zouden de jongens zich tijdens het gesprek niet op hun gemak voelen. Tijdens de selectie van de interviewer werd daarom gestreefd naar een balans tussen ervaring en leeftijd. De geselecteerde interviewer was 32 jaar oud en zijn ouders waren afkomstig uit Suriname. De respondenten konden ook kiezen voor een vrouwelijke interviewer. In dat geval werd het interview door een onderzoekster van de Rutgers Nisso Groep uitgevoerd van 30 jaar oud.

De interviews duurden gemiddeld anderhalf uur. De meeste interviews vonden bij de respondenten thuis plaats, anderen vonden bij de instantie plaats die de respondent geworven had. Dat waren scholen, buurthuizen of zorginstellingen.

2.5 De data analyse

De interviews werden uitgewerkt door een extern bureau en met behulp van een programma voor kwalitatieve data analyse (Max Q Data) geanalyseerd. In eerste instantie werden de interviews per respondent bekeken zodat een indruk kon ontstaan van elk verhaal op zich. Daarna werden de data gelabeld en werden de antwoorden van de respondenten per onderwerp bekeken. Op die manier werd geanalyseerd welke factoren naar voren kwamen als bepalend voor het ontstaan van de zwangerschap en het besluitvormingsproces met betrekking tot abortus.

2.6 De tweede expertmeeting

Op het moment dat de data geanalyseerd waren zijn de eerste bevindingen van het onderzoek geformuleerd. Deze zijn in het kader van een tweede expertmeeting met sleutelpersonen besproken. Het doel van de tweede expertmeeting was om de bevindingen te delen met professionals werkzaam op terrein van preventie, onderwijs, hulpverlening, opvang, beleid en onderzoek. Tijdens deze expertmeeting met ongeveer 20 professionals werden aanbevelingen geformuleerd voor de toekomst. De uitkomsten van de tweede expertmeeting zijn samengevat in het verslag van de bijeenkomst (zie bijlage 3). In paragraaf 5 zijn de aanbevelingen verder uitgewerkt en wordt een eerste aanzet gegeven tot een actieplan.

2.7 De onderzoeksgroep

Opleidingsniveau

Op één respondent na waren alle jongens laag opgeleid, wat inhoudt dat zij opleidingen volgden of gevolgd hadden op VMBO of MBO niveau.

Etnische afkomst

De meeste respondenten kwamen uit Suriname. Zes respondenten waren van Surinaamse afkomst, drie respondenten hadden een Antilliaanse achtergrond, en één respondent had één Antilliaanse en één Surinaamse ouder. De laatste was geboren in Suriname en werd daarom als Surinaams beschouwd. Twee jongens hadden één Afrikaanse ouder en één Nederlandse ouder. Eén jongen kwam oorspronkelijk uit Afghanistan, een andere uit Turkije. Drie jongens hadden Nederlandse ouders, één respondent had één Nederlandse en één Duitse ouder, en één respondent had één Nederlandse en één Italiaanse ouder. Vier van de veertien allochtone respondenten waren eerste generatie migranten. Twee respondenten waren geboren op de Antillen, één in Suriname, en één was in Afghanistan geboren.

Tabel 1: Etnische achtergrond respondenten

Etnische achtergrond	Aantal respondenten	Eerste generatie	Tweede generatie
Westers	5	-	-
Surinaams	7	1	6
Antilliaans	3	2	1
Afrikaans	2	0	2
Turks	1	0	1
Afghaans	1	1	0
Totaal	19	4	10

Religie

Zestien van de negentien jongens waren in enige mate gelovig of religieus opgevoed, waarvan er veertien Christelijk en twee Islamitisch waren opgevoed. Voor twaalf van hen hield dit in dat zij niet praktiserend waren, maar wel in God geloofden. Voor hen speelde religie een geringe rol in hun dagelijks leven. Twee jongens zijn streng Christelijk opgevoed. Twee andere jongens raakten op een later moment betrokken bij het Christelijk geloof. Zo kreeg er één een streng gelovige vriendin en de ander raakte geïnteresseerd in het geloof doordat zijn moeder er steeds meer mee bezig was. Drie jongens gaven aan helemaal niet religieus te zijn opgevoed. Dit waren allen jongens met een westerse achtergrond.

Leeftijd respondent

Van de geïnterviewde jongens was de jongste ten tijde van het interview 16 jaar en de oudste 22 jaar. De gemiddelde leeftijd was 19,6 jaar. Ten tijde van de conceptie was de jongste respondent 15 jaar oud en de oudste 21. De gemiddelde leeftijd ten tijde van conceptie lag op 18,1 jaar. Jongens die op het moment van conceptie ouder waren dan 21 jaar werden uit de steekproef verwijderd. Dit was bij twee respondenten het geval.

Leeftijd partner

De leeftijd van de partner was niet altijd bekend. Van de partners van wie dit wel bekend was varieerde de leeftijd ten tijde van de conceptie tussen de 13 en 20 jaar, het gemiddelde lag bij 17,1 jaar. De meiden waren meestal één tot twee jaar jonger dan hun partner, in enkele gevallen was zij één tot twee jaar ouder.

Tijd verstreken sinds conceptie

Sinds de conceptie waren maximaal 39 maanden verstreken en gemiddeld ongeveer 19 maanden. Aanvankelijk werd ernaar gestreefd om jongens te spreken waarbij hooguit 24 maanden sinds de conceptie verstreken waren. Dit criterium is uiteindelijk losgelaten, omdat bleek dat de werving te moeizaam verliep om jongens om die reden van het onderzoek uit te sluiten.

Aantal kinderen

Van vier van de 19 jongens was de partner ten tijde van het interview nog in verwachting. Van de overige jongens had het merendeel één kind, twee jongens hadden twee kinderen, één jongen had drie kinderen. Van de jongens met meerdere kinderen hadden er twee kinderen van twee verschillende partners en één had twee kinderen van dezelfde partner. Van de vaders van twee kinderen had er één bijna tegelijk twee vrouwen zwanger gemaakt; het interview ging voornamelijk over de partner met wie hij een serieuze relatie had gehad. De vader van drie kinderen had twee kinderen met een ex-partner één kind met zijn huidige partner. Het interview ging over het enige kind uit deze actuele relatie. In het derde geval was de partner van de respondent zwanger van hun tweede kind en ging het interview over de eerste zwangerschap.

Abortus

Er zaten in de onderzoeksgroep geen jongens waarvan de meest recente zwangerschap geëindigd was in een abortus. In alle gevallen ging het in de interviews dus in de eerste plaats over de periode voor de zwangerschap en de aanloop tot het vaderschap. Vijf jongens gaven aan dat er eerder een meisje zwanger van hen was geraakt en de zwangerschap had beëindigd. Bij twee van de vijf was dit meerdere keren voorgekomen, respectievelijk 5 en 6 keer. Twee ex-partners van respondenten hadden een miskraam gehad. De vier respondenten wiens partner ten tijde van het interview nog zwanger was hadden met hun partner gekozen voor het ouderschap.

Relatie

Vijftien van de 19 jongens had ten tijde van het interview nog een relatie met de moeder van hun kind, de overige vier jongens niet.

Bedoeld of onbedoeld?

Voor bijna alle jongens was er sprake van een onbedoelde zwangerschap. Er waren twee jongens die zeiden dat het hun bedoeling was om hun partner zwanger te maken. In beide gevallen was de zwangerschap voor de partner wel onbedoeld.

Tabel 2: Zwangerschap bedoeld

	Bedoeld	Onbedoeld	Totaal
Westers	0	5	5
Surinaams	0	7	7
Antilliaans	1	2	3
Afrikaans	0	2	2
Turks	0	1	1
Afghaans	1	0	1
Totaal	2	17	19

3. Het verhaal van de jongens

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van wat de jonge vaders hebben verteld. Dit doen we aan de hand van de belangrijkste thema's zoals die in de interviews zijn besproken. Deels afkomstig uit de vooraf vastgestelde topiclijst, aangevuld met thema's die tijdens de interviews naar boven kwamen.

3.1 Gezinsklimaat

Warmte, steun en structuur binnen de opvoeding zijn factoren die ervoor zorgen dat jongeren zich door opvoeders laten sturen (Skinner, Jhonson & Snyder, 2005). Een warm gezinsklimaat veronderstelt een vertrouwensrelatie, betrokkenheid en beschikbaarheid van de opvoeder. Een belangrijke indicatie voor het gezinsklimaat is de mate waarin de jongen het gevoel heeft dat hij met vragen of problemen bij zijn opvoeder terecht kan. Een opvoedsituatie waarin sprake is van geweld of waar kinderen weinig aandacht krijgen wordt gezien als 'koud'.

In de onderzoeksgroep zaten acht jongens die opgroeiden in een warm gezinsklimaat, negen die waren opgegroeid in een 'koud' gezinsklimaat en er waren er twee waarbij het gezinsklimaat niet was vast te stellen. De acht jongens die in een warm gezinsklimaat waren opgegroeid, hadden in hun kindertijd en jeugd een goede band met hun opvoeders, er werd onderling gecommuniceerd en de jongens hadden het gevoel dat zij bij hun opvoeders terecht konden met vragen of problemen. Zij voelden zich gesteund. Deze gezinnen waren te omschrijven als gezellig, open en betrokken.

Ja, leuke ouders, ze zijn open, als er wat is komen ze het met mij ook bespreken. Ze gaan niet ruzie zoeken of zo, dat het uit de hand loopt. Ze praten het gewoon uit met de hele familie.

De negen jongens die in een 'koud' gezinsklimaat waren opgegroeid kregen thuis maar weinig aandacht of juist veel negatieve aandacht. Een aantal jongens hadden te maken met buitensporige agressie. Zij konden geen van allen bij een stabiele opvoeder terecht met hun eigen vragen, problemen of emoties. Een paar gaven aan dat zij zelf ook niet de 'makkelijkste' waren geweest. Zij rebelleerden sterk, hadden vaak conflicten en hadden last van agressieproblemen.

Ik ben meer met mijn zus opgegroeid dan met mijn moeder. Mijn zus had ook veel meer tijd voor mij dan mijn moeder. Mijn moeder ging vaak uit, dan moest mijn zus op mij passen.

Bij de Surinaamse en Antilliaanse jongens droeg vaak niet alleen het kerngezin bij aan het gezinsklimaat. Bij hen was vaak sprake van een grotere familie, waarbinnen de banden hecht waren.

Heel veel familie heb ik. Net als nu, financieel komen we niets tekort, als ik iets niet heb, zoals mijn moeder is nu op vakantie, dan kan ik gewoon één van haar zussen bellen of één van haar broers. (...) Maar het kan gewoon over alles aan, dat ze geen geld heeft of ik heb problemen met mijn vrouw. Voor alles kan ik bij haar komen. (...) Eigenlijk al mijn tantes.

De meeste jongens vonden dat ze niet streng waren opgevoed. Tien van de negentien jongens gaven aan dat thuis nauwelijks of helemaal geen regels gehanteerd werden. Bij

twee andere jongens werden door één van de twee opvoeders wel regels gehanteerd, maar door de andere opvoeder niet. Een groot deel van deze jongens bracht weinig tijd thuis door en was nauw verbonden aan de straatcultuur.

Ik was 's avonds gewoon tot twaalf uur op straat als het niet langer was. (...) Dat interesseerde ze niet. En ze hadden zoiets van, je komt maar terug wanneer je wilt.

Drie van de acht jongens waar thuis wel regels gehanteerd werden gaven aan dat ze zich weinig van die regels aantrokken. Dezelfde drie jongens gaven ook aan dat ze zich weinig gesteund voelden door hun opvoeders.

Omdat ik zoveel negatieve aandacht van mijn ouders ook had, vielen die dingen waar ik eigenlijk naar zou moeten luisteren, voor mij een beetje in het niet. Ik was juist een beetje rebels op die leeftijd.

Bij vijf jongens gingen duidelijke regels gepaard met het gevoel van steun. Deze jongens gaven de indruk dat ze zich wel enigszins door hun opvoeders lieten sturen. Er waren wel regels, maar de jongens ervoeren tevens een bepaalde mate van vrijheid en inspraak. Er waren weinig conflicten, en als die er waren werden ze snel opgelost of uitgepraat. Er werden niet vaak straffen uitgedeeld en er was zelden sprake van geweld.

Straf, ja. Ik moest wel eens naar mijn kamer. Maar dan ging je gewoon naar je kamer en tien minuten later of zo was het ook wel weer opgelost en ging je er over praten wat het nou was.

De meeste jongens voelden zich door hun opvoeder gesteund in hun plannen. Ouders hadden meestal geen specifieke ideeën voor de toekomst van hun zoon, maar motiveerden hem wel om te gaan werken of een opleiding te doen zodat hij zichzelf financieel zou kunnen redden. Verder werd er niet uitgebreid gesproken over zijn plannen en de haalbaarheid daarvan. Er waren slechts enkele ouders die bepaalde doelen voor hun zoon zagen en hem daartoe aanspoorden.

Het was niet van, 'We willen dat je dit gaat doen', nee ze steunden mij gewoon. (...) Ik heb nog nooit gehoord van, 'Ja, het is beter als je dit gaat doen' of zo. Ze stonden altijd achter me.

Mijn familie wou graag dat ik ging werken en naar school en dat was het enige wat ze van mij wilden. Diploma, werk en op mezelf kunnen wonen, dat ik mezelf wel goed financieel bij kan houden. Dat is wat zij wilden.

Als gekeken werd naar het verband tussen anticonceptiegebruik en het gezinsklimaat dan bleek er wel enigszins een verband waarneembaar. Jongens uit een warm gezinsklimaat vertoonden in geen enkel geval slecht anticonceptiegebruik. Jongens die opgegroeid waren in een slecht gezinsklimaat vertoonden echter niet automatisch slecht anticonceptiegebruik. Er waren ook jongens die weinig sturing en warmte ervaren hadden en die wel consequent anticonceptie gebruikten. Als er al van een verband gesproken kan worden, dan wijst een slecht gezinsklimaat er niet automatisch op dat je ook structureel inadequaaf of laks met anticonceptie omgaat. Dit was slechts voor een deel van de jongens het geval. Andersom lijkt het er wel op dat opgroeien in een warm gezinsklimaat ook bij deze groep leidde tot betere controle over anticonceptiegebruik.

3.2 Vaderfiguur

De eigen vader fungeert als een belangrijk rolmodel voor ouderschap voor jongens. De aan- of afwezigheid van een vaderfiguur is dus mogelijk van belang in het proces van jong vaderschap.

Dertien van de negentien jongens hadden een vaderfiguur in hun omgeving toen ze opgroeiden. Deze vaderfiguur was in zes gevallen de biologische vader. Bij de andere zeven jongens werd die rol vervuld door een stiefvader of broer. Van deze dertien jongens waren er zes die hun vaderfiguur als rolmodel zien. Opvallend was dat de meeste van de jongens die zeiden een vaderlijk rolmodel te hebben hun gezinsklimaat als warm beschreven. Terwijl de jongens die wél met een vaderfiguur opgroeiden, maar deze niet als voorbeeld zagen, hun gezinsklimaat in sterkere mate als slecht ervoeren. Bij jongens die zonder vaderfiguur waren opgegroeid (zes van de negentien) was bij sommigen sprake van een slecht gezinsklimaat, terwijl anderen dat als goed hebben ervaren.

Bijna alle jongens hadden, onafhankelijk van het feit of ze mét of zonder vaderfiguur waren opgegroeid, een zeer vaag beeld van hoe het zou zijn om vader te zijn. Velen hadden daar zelfs nog nooit over nagedacht. Net als de meiden hadden ook veel jongens een geïdealiseerd beeld van het vaderschap.

Als ik een kind zou krijgen, als ik eraan dacht, dacht ik echt van, dat het echt mijn poppetje zou zijn, dat het gewoon, ja, ik zou gewoon met haar, alles met haar gewoon lopen doen, gewoon.

Maar één ding stond als een paal boven water: zij wilden er wel voor hun kindje zijn. En dat gevoel kwam het sterkst naar voren bij de jongens die zelf zónder vaderfiguur waren opgegroeid.

Het enige wat ik weet is gewoon, je kind niet in de steek laten. Omdat ik zelf weet hoe dat voelt.

Ondanks dat duidelijk de wens aanwezig was om het beter te doen dan de eigen vader betekende dat niet dat de jongens hun vaders iets verweten.

Soms bel ik hem wel even om te vragen of hij nog weet dat hij een kind heeft. (...) De aandacht die hij me moet geven heeft hij niet voor mij maar als ik daar ben weet ik wel dat hij er voor ons is. Voor mij is het gewoon een vriend. (...) Als hij weet dat ik kom staat hij helemaal klaar voor me. Dan is niemand anders belangrijker voor hem.

Ik kon het gewoon eigenlijk op mijn hand tellen hoe vaak ik hem zag, toch had ik een band met hem. Hij deed het toch goed. Je weet toch, ik kan niet klagen.

Er waren drie jongens die aangaven, dat ze erg veel ontzag hadden voor het vaderschap. Zij twijfelden sterk aan hun capaciteit om hun kinderen te kunnen opvoeden. Dit waren alle drie jongens die hun thuis situatie als koud en extreem chaotisch hebben ervoeren.

Ik ben vaak bang dat ik verkeerde dingen doe. Dus dan zei ik ook tegen haar bijvoorbeeld van: 'Verwacht niet teveel van mij'. Maar ik wil er wel zijn, weet je. Ik wil wel meehelpen, bijsturen en zo. Want ja, zoveel verschillende vaders, de één is hard en de ander is juist heel rustig. En de één die probeert veel te praten en de ander is juist

weer heel, ja, gewoon dingen doen. Dus ik weet nooit echt welk beeld ik heb van een vader. Het is gewoon doen wat ik kan en er zijn voor het kind. Gewoon dat je in het leven bent van het kind.

Ik kon me ook totaal geen voorstelling maken hoe het zou zijn en ik liet het eigenlijk een beetje over me heenkomen. Ik heb wel ook heel erg veel angstige momenten gehad, dat ik gewoon echt, gewoon dat ik er heel bang voor was. Of ik het wel zou kunnen, hoe het zou gaan lopen.

Daarentegen waren er ook jongens die in een vergelijkbaar moeilijke gezinssituaties waren opgegroeid die het vaderschap wel met zelfvertrouwen tegemoet zagen. Jongens die met hun moeder waren opgegroeid noemden die soms als voorbeeld voor de opvoeding.

Bijvoorbeeld mijn zoontje kwam net van school of zo en dan zou ik hetzelfde doen als mijn moeder, gewoon vragen van: 'Hé hoe was het? Wat heb je gedaan?'

Buiten het gegeven of jongens met of zonder vaderfiguur zijn opgegroeid, hun beeld van het vaderschap is vaag. Maar weinig jongens hebben daar concreet over nagedacht. Wel hebben de jongens sterke gevoelens over het vaderschap. Zij vinden het belangrijk om er voor hun kinderen te zijn, vooral wanneer zij zelf zonder vader zijn opgegroeid. Voor sommigen kan het ouderschap een overweldigende taak lijken wanneer de eigen ouders maar moeilijk voor een veilige en gestructureerde omgeving konden zorgen. De aanwezigheid van een rolmodel draagt bij aan een gezinsklimaat waarin jongens zich thuis voelen.

3.3 Toekomstperspectief

Meer dan de helft van de jongens had voor het ontstaan van de zwangerschap geen concreet plan voor de toekomst. Sommigen hadden nog nooit over hun toekomst nagedacht en leefden bij de dag.

Ik stond elke dag op, ging naar buiten en zag wel hoe de dag afliep.

Anderen hadden vage plannen of plannen waar ze zelf niet achter stonden. De overige jongens hadden wel een idee bij hun toekomst, ook al had de uitwerking daarvan nog weinig handvatten. De meeste jongens hadden er vooral vertrouwen in dat het allemaal wel goed zou komen en maakten zich weinig zorgen over de moeilijkheden die ze tegen zouden kunnen komen. Slechts een enkeling had een haalbaar, realistisch en uitgewerkt plan.

Ik dacht niet eens aan de moeite, alles is makkelijk om te bereiken als je het maar wil en je hoofd is er honderd procent voor bereid gewoon. Dan kan je alles bereiken wat je wilt.

In het onderzoek naar tienermoeders bleek dat de kinderwens werd gevoed als er geen concrete toekomstplannen qua opleiding of beroep waren. Het moederschap was voor deze meiden een welkome invulling van hun leven. Bij de jongens bleek dat de zwangerschap juist meer druk op de jongen legde om de opleiding af te ronden of een baan te zoeken. De meerderheid van deze jongens besloten bij hun partner te blijven en bij te dragen aan de opvoeding van hun kind. Ze zagen het als een belangrijke taak van de vader om financieel te voorzien voor de behoeftes van kind en partner. Traditionele sekserolopvattingen verklaren dus mogelijkwijs waarom de zwangerschap bij jongens

zonder concrete toekomstplannen niet vaker gewenst is dan bij de jongens met een concreet toekomstplan. Het krijgen van een kind is voor deze jongens geen alternatief voor een arbeidsloopbaan.

Ja, je moet spullen halen. Je moet spullen voor het kind halen.

Van als je al jonge vader bent, dan heb je geen keuze om niet te zeggen van, je wilt niet werken, want je hebt de verantwoordelijkheid op je en het kind mag niks te kort komen.

Vanaf toen gingen we gewoon alles regelen, hoe of wat, hoe ze geld zou krijgen. Ik bedoel van, ik moest ook een baan gaan zoeken, strak. Want ik ga ook nog naar school en zij ook.

In lijn daarmee zeiden bijna alle jongens dat ze door de zwangerschap een meer verantwoordelijke houding aan gingen nemen. Enkelen zeggen dat zij criminele activiteiten achter zich lieten. Velen lieten het contact met oude vrienden verwateren en namen afstand van de straatcultuur.

Ik nam veel dingen niet serieus. Als je me iets zei, zei ik wel ja tegen je en ik dacht van 'laat maar zitten'. Of ik kwam mijn afspraak niet na. Dat is iets wat echt veranderd is. En niet meer zo vaak op straat zijn.

Ik denk gewoon meer na voor een beslissing. (...) Ik wil sowieso niet aan het einde van de maand wachten dat ik geld krijg, dan wil ik gewoon iets doen dat ik nu geld kan krijgen. Toen was ik wel gewoon zo. Maar nu denk ik ook gewoon van, hé wat als het fout gaat. Dan zit ik vast. En ja, je weet maar nooit hoe lang ik vast ga zitten. Mis ik wel een hele tijd gewoon van mijn kind.

Voor één respondent voelde het vaderschap regelrecht als een opluchting en een mogelijkheid om zijn leven te veranderen.

Toen ik haar vast had ging echt door me heen van: 'Yes, nu ben ik vader!' Nu is het niet meer kloten op straat of lopen kloten waar ik ben, nu is het echt van, een deel van mijn leven is gewoon gekomen gewoon.

De jongens in deze steekproef hebben bijna allemaal besloten om hun kind te blijven steunen. Dat houdt voor bijna allemaal in dat zij een financiële bijdrage willen leveren. De zwangerschap is daardoor een motivatie om hun plannen betreffende opleiding en beroep te verzilveren. Voor diegenen die niet op steun van anderen kunnen terugvallen, kan dit een moeilijke taak blijken.

Ja, samen gekozen, joh, we gaan er gewoon voor. (...) We zijn gigantisch in de financiële problemen gekomen. (...) De spanning in de relatie liep gigantisch op, hoofdzakelijk door dat financiële gedoe, want je draagt het gewoon de hele dag met je mee. (...) Tenminste, ik begrijp waarom een hoop vaders hun kinderen in de steek hebben gelaten, vrouw en kind achterlaten. Hoewel het heel egoïstisch is natuurlijk. Dat het zo gaat begrijp ik, (...) helemaal denk ik op zo'n jonge leeftijd, dat het zo'n ervaring is en zo'n indruk op je maakt, je zit gewoon zo in de knoop dat ja, ik begrijp wel dat sommige vaders er vandoor gaan.

Ook al heeft een onbedoelde zwangerschap een motiverende en structurerende rol op deze jongens, het betekent niet dat zij er uiteindelijk in sociaaleconomisch opzicht beter

voor gaan staan. Toch kan het voor sommige jongens de richting in het leven geven, die voorheen ontbrak.

3.4 Kennis en vaardigheden met betrekking tot seksualiteit en anticonceptie

3.4.1 Thuis praten over seks

In verreweg de meeste gezinnen werd niet over seks gesproken. In sommige gezinnen was praten over seksualiteit een taboe. In de meeste gezinnen werd wel gewaarschuwd voor de gevolgen van seks: namelijk soa en zwangerschap. In die gezinnen werd gewezen op het belang van veilige seks, met name het gebruiken van condooms. Gesprekken over de pil werden door geen enkele jongen genoemd.

Erover gesproken werd er niet echt. Ze legde het {condoom} neer. Ze zei weleens van 'Er ligt weer een nieuw pakje op je kamer'. 'Oké, dank je wel', zei ik dan. Meer was het niet.

Mijn moeder kocht soms ook condooms voor mij en zei: 'Maak minder kinderen dan je vader en weet als het zover ooit komt dat je wel goed en sterk in je schoenen moet staan, want anders moet je het niet doen'.

Opvoeders hadden over het algemeen weinig zicht op de seksuele activiteiten van de jongens. Als zij het maar veilig deden, dan was het goed. Met twee van de negentien jongens praatten de ouders over de relationele en emotionele kant van seksualiteit. Bij de andere jongens bleef de informatie summier of impliciet.

En mijn moeder deed niet moeilijk over die dingen, ze zei als je maar weet waar je hem erin stopt en zorgt dat je het veilig doet. (...) 'Als je het doet, geen kinderen meebrengen naar huis, want ik ga niet oppassen!' Ze gaf geen condoom aan me en gaf me ook geen uitleg over de pil. Mijn moeder zei dat de meisjes dat moesten regelen.

De jongens zelf ervoeren ook weinig behoefte met hun opvoeder hierover te praten, omdat zij het zelf niet gepast vonden of via andere wegen aan informatie kwamen. Terwijl uit het onderzoek naar tienermoeders bleek dat opvoeders bepaalde aanleidingen gebruikten om het over seksualiteit te hebben, lieten opvoeders van deze jongens die kans vaker voorbij gaan.

Er was een meisje bij mij op bezoek, heb ik gemeenschap met haar gehad. Mijn moeder was beneden. (...) Ze was er achter gekomen. Toen was ze boos. Ze vond het onbeschoft. Ze heeft mij er niet gelijk op aangesproken. Pas na een week of zo.

Een enkele jongen legde zelf het verband tussen het informatiegebrek vanuit zijn ouders en het ontstaan van de zwangerschap.

Als ik eerder wist dat het zo zou gaan, had ik het anders gedaan. Vader zijn is best wel moeilijk. Maar ik had het nooit ingezien dat het zo was. [Wie denk je dat je daarbij had moeten helpen, wie had je dat moeten doen inzien? Bijvoorbeeld je ouders, bijvoorbeeld school, vrienden?] Mijn ouders.

Gezien een behoorlijk deel van de jongens zei met regels en sturing opgegroeid te zijn is het opvallend dat maar een zeer klein deel van de jongens aangaf op seksueel gebied sturing gehad te hebben. Zelfs wanneer jongens duidelijk over de schreef gingen, werd door sommige ouders niet ingegrepen.

Toen een keertje was ik in de box, toen kwam {mijn moeder} in die berging. [En toen? Wat zei ze?] Ze vond het niet erg of zo, maar we waren met ja, acht jongens en twee meisjes. [En daar schrok ze even van?] Ja, ze schrok er wel van, maar ja, niet echt. Daarna ging ik niet meer naar boven, ik ging gewoon weg. Ik dacht gewoon, ik ga die reactie nu niet ontvangen, ik ga het wel straks ontvangen wanneer ik thuis kom. [Wanneer ze hopelijk wat afgekoeld is, dacht je?] Ja. [En was dat ook het geval?] Ja, ze was wel afgekoeld. Ze zei alleen maar, ik moet die boxsleutel afleveren.

Met de ouders wordt maar in enkele gevallen open over seksualiteit gesproken. Ouders laten hun kinderen in seksueel opzicht liever hun gang gaan.

3.4.2 Praten met leeftijdsgenoten

In Surinaamse en Antilliaanse gezinnen, waar vaak hechte banden waren met de 'extended' familie, werd ook wel eens met neven of nichten van ongeveer dezelfde leeftijd gesproken over seks en anticonceptie. Waar de gesprekken met de ouders met name over de negatieve kanten van seks gingen, ging het met neven en nichten vooral om de plezierige kant. Meestal voerden de 'stoere praatjes' de boventoon en bleven de gesprekken oppervlakkig, maar af en toe was er ook ruimte voor serieuze gesprekken. De boodschap van deze gesprekken leek beter te blijven hangen dan die van andere soorten informatiebronnen.

Ja, het enigste wat ze zeiden was, het is lekker (...) zo werd ik er gierig voor. (...) Dat werd ook gewoon daardoor gewoon verteld van dat je het wel veilig moet doen, maar dat, maar dat je het moet doen en zo.

{Mijn nicht} vroeg aan mij: 'Heb jij al seks?' Ik zei: 'Ja'. Toen vroeg ze van: 'Gebruik je een condoom?' Ik zei: 'Soms'. Toen zei ze: 'Het is beter als je die altijd gebruikt. Kijk maar wat ik nu heb'. Zij had een kleine, dan kon ze echt niets meer doen. Ze kon niet meer naar feestjes, niks.

In een enkel geval nam die voorlichting wel erg praktische vormen aan.

Ik ging ook alleen met mijn grote neven om. Zij leerden me wel dingen, ja. (...) Op een dag zeiden ze dat ik mee moest komen in de kamer, toen hadden ze daar een meisje die toen alles bij mij mocht doen. Eerst werd ik in de kast gestopt en toen mocht ik stiekem toekijken hoe zij het deden. (...) Dus ik zag hoe het ging en de tweede keer dacht ik deze keer blijf ik niet in die kast. Toen had ik voor de eerste keer seks gehad. [Wie was jouw eerste meisje?] Gewoon een meisje, dat weet ik niet meer.

Uit de uitingen van de jongens blijkt dat het gedrag van hun leeftijdsgenoten indruk op hen maakte. Er was duidelijk sprake van een voorbeeldfunctie. Dit is in lijn met de bevindingen uit een landelijk onderzoek naar seksueel gedrag van jongeren (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005), dat de observatie dat je omgeving het veilig doet bepalend is voor je eigen veilig vrijgedrag.

Ja, zij gingen er gewoon veilig mee om, gewoon hoe het hoort en toen dacht ik, dan ga ik het ook gewoon zo doen.

Net als bij de neven en nichten gingen gesprekken met vrienden met name over de plezierige kant van seks en waren deze gesprekken meestal oppervlakkig. Omdat de meeste gesprekken in groepen plaatsvonden lijkt het erop dat met vrienden relatief weinig ruimte was voor serieuze en eerlijke gesprekken over relaties en seksualiteit.

Jongens met slechts één of enkele vrienden praatten niet of minder vaak over seks. De jongens die veel vrienden hadden en zich in jongensgroepen bevonden, praatten vaker over seks. De gesprekken in groepen vertoonden een hoog gehalte aan gender stereotypes en minachtende uitingen tegenover vrouwen waren gangbaar. Hierbij kwam ook de dubbele moraal naar voren waarbij een hoge mate van seksuele activiteit een jongen siert en een meisje verwerpelijk maakt.

We spraken gewoon over van, ja, vandaag was ik met deze meid, gister was ik met die of hé ik heb een meid gezien, haar zou ik echt willen en zo gaan die praatjes van ons gewoon verder.

Dezelfde jongen over meisjes:

Gewoon, als ze geen respect voor zichzelf hebben zijn ze voor mij, wat iedereen ze noemt, tanga's op straat of smatjes, maar hebben ze respect voor zichzelf en weten ze met zichzelf om te gaan, dan zijn het voor mij dames. (...) Dat je niet overal waar je komt je benen op tafel legt, dan heb je respect voor jezelf, als je dat niet doet. (...) Dat was onze boodschap. Dat hebben we echt met z'n allen verzonnen: als een dame geen respect heeft voor haarzelf heeft ze geen respect voor haar lichaam.

Meisjes noemt {mijn vriend} nog steeds hoeren. Niet om iets, zo noemt hij ze gewoon. Kijk die hoeren, kijk dat hoertje. Ik weet ook niet of hij echt disrespect heeft voor meisjes, het klinkt wel zo. Hij heeft ook een goede uitleg ervoor. Hij zegt: of je geeft ze geld om te neuken, of je geeft ze eten of bloemen. Het is hetzelfde!

Anticonceptie was wel eens thema tussen vrienden, maar dit bleef altijd beperkt tot het bespreken van condoomgebruik. Dat het condoomgebruik vaak niet in de praktijk gebracht wordt blijkt uit eerder onderzoek (De Graaf, Meijer, Poelman & Vanwesenbeeck, 2005) en ook uit het vrijgedrag van de jongens zelf. Volgens de jongens werd de noodzaak om condooms te gebruiken in ieder geval in theorie breed gedragen.

Die jongens zeiden altijd van, ga niet zonder, ga niet zonder. Dat zeggen ze altijd gewoon. (...) Je kan een ziekte krijgen. Dat hoeft niet per se, maar je kan ook een meisje zwanger maken, terwijl je niet wilt.

Er werd niet echt over gepraat in de zin van dat je per se veilige seks moet hebben, maar iedereen dacht wel een beetje gewoon aan zichzelf. Dat was wel vanzelfsprekend eigenlijk. Door die voorlichting, je wist wel dat het belangrijk was. [Maar er werd niet expliciet over gepraat van, goh wat gebruik jij of werkt dat voor jou?] Nee, nee. Ja, wel over condooms, soorten condooms, dat wel.

Waar seksualiteit thuis grotendeels taboe is, wordt met leeftijdsgenoten veel over seks gesproken. De inhoud van de gesprekken zijn echter beperkt en dreigen eerder gender stereotypes te versterken dan een open communicatie over seksualiteit en anticonceptie te bevorderen. Wel schijnt de noodzaak van condoomgebruik breed gedragen te worden.

3.4.3 Voorlichting op school

Zo goed als alle jongeren hadden op school in enige mate voorlichting gehad. Sommigen kregen al op de basisschool seksuele voorlichting, de meesten hoorden er pas op het voortgezet onderwijs van. Doorgaans was de voorlichting oppervlakkig en beperkt tot technische informatie. De voorlichting op school sloot aan bij de boodschap die de meeste jongens vanuit thuis meekregen: doe het veilig. Wat bij de jongens bleef hangen

ging met name over de gevaren van seks, zoals het risico op soa en in mindere mate het risico op zwangerschap. Geen van de jongens gaf aan dat er op school ook gesproken was over de positieve kanten van seksualiteit. Een enkeling had het gehad over jong ouderschap en de consequenties daarvan. De boodschap 'veilig vrijen' was bij veel jongens wel blijven hangen.

Het ging heel veel over ziektes en seks. Maar wat betreft zwangerschap kreeg je eigenlijk gewoon helemaal geen informatie. Later heb ik daar ook nog wel over terug gedacht. Toen dacht ik wel van "Dat zou wel wat opener mogen". Een SOA is niet zo'n probleem, dat gaat wel over. Daar besteden ze echt heel veel aandacht aan. Maar als je vriendin zwanger is, dan moet je het zelf maar uitzoeken. Daar werd helemaal niks over verteld.

Het was niet echt uitgebreid. En als je het heel goed bekijkt, het was voorlichting, maar seks op zich kwam niet ter sprake eigenlijk.

Toch gaf ook een aantal jongens aan dat de voorlichting niet aansloeg, omdat zij de dingen zelf wilden meemaken, zij er geen interesse in hadden, zij veel spijbelden of omdat er op school door klasgenoten lacherig over werd gedaan.

Ik kreeg alles {aan voorlichting}, maar ik ging niet echt naar ze luisteren. Want ik ben altijd iemand geweest, ik onderzoek alles zelf.

Wat ik me daar nog van kan herinneren is dat ik zei van, je kan het beter zelf proberen en zelf meemaken, dan weet je ook wat de gevolgen zijn en de consequenties, de nadelen en de voordelen zijn. Er werd op gereageerd van, jawel, maar het is beter dat je eerst weet hoe het in elkaar zit en hoe je het aan moet pakken voordat je het zomaar gaat doen. Ik vond dat gewoon nergens op slaan, want je moet het doen om te weten hoe iets is, vind ik.

Bij de voorlichting lag de nadruk doorgaans op de pil en het condoom. Alle jongens kenden deze anticonceptiemiddelen ook. Dat deze anticonceptiemethoden 'gemeengoed' zijn geworden, blijkt ook uit het feit dat de jongens zo goed als geen andere voorbehoedsmiddelen konden noemen. En als zij van andere anticonceptiemiddelen op de hoogte waren, dan wisten zij vaak weinig van de werking en toepassing ervan.

Condoom. Of het condoom voor vrouwen, of de spiraal. Je hebt nog meer. Zo'n klem, ik weet niet hoe je dat noemt. Die twee eierstokken klemmen ze dicht, zodat er geen ei naar buiten kan springen.

Wat ik ken is een condoom en de standaard pil en de spiraal. Plakpleister, een soort van injectie, een vijfjarig lang soort van anticonceptie, een driejarige lange anticonceptie en er zijn er nog duizenden volgens mij.

De jongens hadden dus behalve het condoom en de pil weinig kennis op het gebied van anticonceptiemiddelen en -methoden. Ook over maatregelen als er onverhoopt sprake is van een mogelijke zwangerschap waren zij niet goed op de hoogte. De mogelijkheid tot abortus kenden alle jongens, maar de morning-afterpil was bij sommige jongens helemaal niet bekend. Bovendien wisten degenen die het wel kenden er het fijne niet van.

Van de morning-afterpil heb ik helemaal geen kennis. Ik leerde pas een paar maanden, paar jaren geleden wat het deed.

Ja, de naam klinkt wel bekend, de morning-afterpil. Wat is het ook weer?

We hebben het ook daarover gehad, van op het moment dat een meisje zwanger is, ze kan nog pillen slikken om het weg te halen als je geen vader wilt worden. [Wat voor pillen?] Gewoon, ik weet niet hoe die pillen heten. Of abortus plegen. En zo.

Daarnaast viel er een tweedeling waar te nemen ten aanzien van de voorlichting op het gebied van anticonceptie. Doorgaans werden zowel jongens als meisjes geïnformeerd over het condoom en de pil; met het condoom werd ook geoefend. Echter, pilgebruik werd vaak meer relevant geacht voor de meisjes. Een jongen geeft hier een mooie illustratie van:

We werden apart genomen. De jongens voor iets anders, de meisjes voor de pillen en zo.

Doordat pilgebruik gepresenteerd wordt alsof het alleen voor meisjes van belang is, stimuleert dit jongens niet om zich te verdiepen in de werking en toepassing van de pil. Bovendien verkleint dit de kans dat de informatie die jongens wel krijgen over de pil doordringt en beklifd. Ten gevolge hiervan wisten veel jongens dan ook niet precies hoe de pil werkt en hoe hij adequaat toegepast moet worden.

[Die informatie die je hebt gekregen over de pil, heb je daar wat aan gehad?] Nee. Ik vond er niets boeiends aan. Ik ben geen meisje, daarom.

Ja, dat is gewoon een anticonceptiemiddel, dat wordt geslikt. Ik weet niet hoe vaak. Dat moet je dus slikken en het geeft hormonen af of zo. En daardoor is de kans dat je zwanger raakt klein. Dat is ongeveer wat ik ervan weet.

[Nu heb jij dus wel een idee van hoe de pil werkt, je weet wat het doet?] Ja, ik weet wat het doet. Het remt je ongesteldheid en zorgt dat je minder snel zwanger raakt. En het heeft ook zijn nadelen, je kan er ook ziek van worden. Ik weet niet hoe die bacteriën heten of die ziekte. Soa, nee, dat is niet, je kan een ziekte ervan krijgen, ik ben vergeten hoe het heet. Ja, en het functioneert ook met je lichaam, doet ook iets wat in het nadeel werkt, als ik het goed heb. En ja, dat is eigenlijk wat ik nog weet over de voordelen en nadelen van de pil.

Jongens onthouden van de voorlichting op school vooral informatie over soa en condoomgebruik. Voorlichting over de pil blijft niet hangen, deels omdat zij denken dat die informatie niet voor ze is bedoeld, deels omdat die informatie ook op een manier gepresenteerd wordt, alsof het op jongens niet van toepassing was. Andere methoden, waaronder de morning-afterpil, blijft niet hangen of komt zelden aan de orde, net als positieve aspecten van seksualiteit en relaties.

3.4.4 Andere informatiebronnen

De meeste jongens hadden naast de informatie die zij van school, familieleden of vrienden kregen weinig behoefte aan meer informatie. Zij hadden het gevoel dat zij al voldoende wisten of hadden weinig interesse in het onderwerp. De verwachting dat de meeste jongens informatie op het internet zouden opstoren ging voor deze groep niet op. Diegenen die dat wel deden vormden de uitzondering. De voorlichting of informatie kwam soms per toeval op hun pad werd niet actief door de jongens zelf opgezocht.

Je pikt gewoon dingen op. Ook via tv en zo, en vrienden natuurlijk. Ik luister gewoon, dan haal ik er zelf wel uit wat klopt. (...) Ik zoek nooit iets op. Het is alleen als het me wordt opgedragen, als ik er echt moet zijn, dan ben ik er wel.

Ja, buurthuis. We kregen een muziekworkshop en toevallig voor die workshop was er iemand die een andere workshop gaf.

De meeste jongens hadden weinig vragen op het gebied van anticonceptie. Als zij vragen hadden wendden de jongens zich doorgaans tot hun ouders, partner of leeftijdgenoten.

Als ik een vraag had, dan stelde ik ze wel aan mijn vriendin en die wist er wel een antwoord op, denk ik. Maar het kwam niet echt voor dat ik een vraag had of zo.

Porno werd door bijna alle jongens wel eens bekeken, voornamelijk om nieuwe seksuele technieken te leren. Een negatieve uitwerking op hun houding ten aanzien van anticonceptie lijkt niet aannemelijk, omdat de jongens porno niet ervoeren als een betrouwbare informatiebron op dat gebied. Een aantal jongens was zich bewust van de gevaren van porno, bijvoorbeeld met betrekking tot condoomgebruik.

Porno is juist gevaarlijk vind ik. Ik heb nog nooit in een pornofilm gezien dat ze condooms dragen of zoiets dergelijks. Dan denk ik van als je dat kijkt, dan wil je het na doen en dan ga je dat ook niet dragen denk ik.

Dat heeft verder helemaal niks te maken met anticonceptie, kinderen en de gevolgen. Het is niet echt realistisch. Het gaat er gewoon om dat je zoveel mogelijk ziet. Het wordt allemaal zo open mogelijk weergegeven, met zo goed mogelijk camerawerk. Het is leuk om ernaar te kijken, om jezelf seksueel te prikkelen. Ik heb echt nog nooit leerzame porno meegemaakt. Als dat er is, wil ik het wel eens zien.

Zoals uit bovenstaande naar voren komt, was de voorlichting vanuit school en thuis vaak beperkt tot technische informatie, de boodschap 'doe het veilig' en waarschuwingen als 'maak niemand zwanger' en 'doe het niet met iedereen'. Over de positieve kanten van seks, de gevoelens die erbij komen kijken, moeilijkheden waar je tegenaan kunt lopen en de consequenties van een zwangerschap werd onvoldoende gesproken. De jongens uitten ook geen behoefte aan meer informatie. Zij haalden informatie uit andere bronnen en hielden zich er verder niet veel mee bezig. Gezien het feit dat de informatie die de jongens uit andere bronnen haalden lang niet altijd betrouwbaar was betreden jongens de seksuele arena onvoldoende voorbereid, met alle gevolgen van dien.

Wat betreft seksualiteit genieten de jongens een grote mate van vrijheid, terwijl seks thuis wel vaak taboe is maar oogluikend wordt toegelaten. Hierdoor ontstaat een situatie waarin jongens zich soms ongeremd seksueel uitleven, geïnspireerd door leeftijdgenoten en het internet, terwijl de ouders liever de andere kant op kijken.

3.5 Kinderwens

Zoals reeds beschreven was de zwangerschap voor de meeste jongens niet alleen ongepland, maar ook onbedoeld. Maar twee van de 19 jongens gaven aan dat het hun intentie was om hun partner zwanger te maken. Bij beiden was de partner niet van plan om zwanger te raken. Wel gaven op één na alle jongens aan dat ze ooit wel kinderen wilden. Bij de meesten lag dit plan echter nog in de verre toekomst. Enkelen hadden nog nooit concreet over ouderschap nagedacht, acht jongens zagen zichzelf pas op latere

leeftijd als vader. Zeven jongens waren van plan om op kortere termijn de daad bij het woord te voegen en een kind te verwekken. Deze jongens zagen voordelen van het jong krijgen van kinderen.

En ik begon te zeggen, ja, ik wil een kind maken wanneer ik achttien of negentien ben. Dan wanneer het kind tien jaar is of zo, dan ben ik nog jong, dan kan ik nog met mijn kinderen leuke dingen doen. Niet pas wanneer ik vijftientig ben. (jongen van 19)

De ene mening is van, niet goed, want je moet gewoon eerst aan je carrière denken, aan je toekomst. En ik heb ook gehoord van het is juist leuk, want dan ben je jong ouder en ben je gewoon nog jong als je kind groter wordt en zo.

Van de zeven jongens hadden er zeker vijf iemand in de nabije omgeving die zelf jong ouder was geworden. Van de hele groep jongens hadden er elf een persoon in de nabije omgeving die op jonge leeftijd ouder werd.

Zeven van de negentien respondenten gaf aan dat zij een (latente) kinderwens bij hun partner vermoedden. De meeste van hen leidden dit gevoel af van haar reactie toen ze ontdekte dat ze zwanger was.

Over jong ouderschap is met geen van de jongens uitgebreid gesproken. Soms werd er grappend of plagerig met familieleden of vrienden over gepraat. Dit is opvallend, gezien een groot deel van de ouders van deze jongens zelf jong kinderen hadden gekregen. Van die moeders wiens 'leeftijd ten tijde van de geboorte van het eerste kind' bekend is was de helft jonger dan twintig; de gemiddelde leeftijd bij de geboorte van het eerste kind was 19,7 jaar. Toch werden de verantwoordelijkheden en consequenties van het jong ouderschap in de families nauwelijks besproken.

Het was meer van: 'Ze is zo jong, ze gaat nog naar school'. Maar als je het goed bekijkt, al mijn moeders broers en zusters hebben ook kinderen gekregen toen ze twintig jaar waren. Mijn moeder was negentien toen ze zwanger werd van mijn zus. Maar ja, dan is het weer normaal.

Wanneer iemand in de familie of nauwe kennissenkring jong ouder werd waren de reacties meestal negatief. Mensen vonden het 'jammer' of 'niet slim' dat diegene zo jong kinderen kreeg. Maar bij velen viel de reactie verrassend neutraal uit of draaiden familieleden snel bij.

Pas toen ik in de derde zat, toen kwam ik een keertje naar mijn oma en toen zei ik tegen mijn oma, ja, misschien is er een meisje zwanger van me. (...) En dan zei mijn oma van, ze werd wel een beetje boos, maar daarna had ze me toch gevraagd hoe of wat en als ze daarmee kon helpen.

Een expert die zelf afkomstig is uit de Surinaamse gemeenschap wees op de dubbele boodschap die jongeren van de oudere generatie opvangen. Aan de ene kant worden jongeren gewaarschuwd, aan de andere kant wordt de komst van een kind met euforie verwelkomd.

En de moeder die dan zegt van: 'Ja, hoe kan je nou zwanger raken', die slaat ineens om na twee, drie weken in: 'Nou, we moeten de kamer inrichten!' (...) Dus, de ene kant zijn ze echt opvoedkundig: 'Ja maar, weet je het zeker, doe maar niet meisje, denk aan je toekomst, je hebt nog geen papieren, je moet naar school, hoe ga je het doen, en al die

problemen, kijk naar mij...' (...) Maar vervolgens, hun acties, is juist: En de hele familie toeters en bellen, en Suriname weet het... De euforie die er omheen wordt gecreëerd maakt het voor het meisje heel moeilijk.

3.6 De relatie en seks met de partner

Veruit de meeste jongens waren in het begin verliefd op hun partner (17 van de 19). De meerderheid van de relaties kon dan ook beschreven worden als een liefdesrelatie (12 van de 19). Daarnaast waren er ook drie jongens die een relatie met een meisje hadden die zij wel zagen als een geschikte moeder van hun kinderen (babymama). Enkele relaties waren begonnen met seks en daar bleef het dan ook bij. Bij de meesten van deze stellen kwamen door de zwangerschap wel sterkere gevoelens tot stand. In twee van de drie seksrelaties werd nauwelijks over anticonceptie gecommuniceerd, terwijl dat in acht van de elf liefdesrelaties wel het geval was. Opvallenderwijs werd ook met de drie 'baby mama's' nauwelijks over anticonceptie gepraat. Hier ligt ook een verband met de etnische achtergrond: alle westerse jongens praatten met hun partners over anticonceptie, terwijl maar vijf van de veertien jongens met een niet-westerse achtergrond dat deden.

Slechts twee stellen hadden in de tijd voor de conceptie al gezamenlijke toekomstplannen. De meeste jongens hadden wel serieuze bedoelingen met hun partner (15 van de 19), ook al waren lang niet alle jongens trouw (8 van de 19 zijn vreemdgegaan). In de meeste gevallen was er sprake van een evenwicht binnen de relatie, bijvoorbeeld wat betreft wie het initiatief nam om dingen te ondernemen. In drie relaties was er sprake van een groot machtsverschil tussen de partners doordat de partners in verschillende mate in de relatie investeerden. In twee van deze drie relaties, namelijk waar de jongen het overwicht had, werd nauwelijks over anticonceptie gecommuniceerd.

De meeste partners gingen na verloop van twee á vier weken voor het eerst met elkaar naar bed. Bij twee jongens duurde het meerdere maanden voordat ze voor het eerst met hun partner seks hadden. Bij drie jongens duurde het zelfs meerdere jaren. Bij twee had dat te maken met het geloof van het meisje, en eentje was nog zo jong dat het stel lange tijd weinig behoefte had aan seks. De meesten beschikten vóór deze relatie al over seksuele ervaring. Dat geldt voor zowel de jongens als ook de meisjes, al waren er meer meisjes voor wie het de eerste keer was.

De jongens zeiden seksueel zeer actief geweest te zijn met hun partner; gemiddeld gingen zij meer dan één keer per dag met elkaar naar bed. In die samenhang gaven enkele jongens aan, dat de kosten van condooms een rol gingen spelen in hun anticonceptiegebruik. Voor sommigen was het te duur om elke keer een condoom om te doen. De hoge mate van seksuele activiteit maakt het nog verrassender dat de meeste jongens zeiden dat ze seks niet belangrijk vonden. Kennelijk was seks voor hen een alledaags verschijnsel dat eenvoudig bij het leven hoort.

Niet echt belangrijk, het gebeurde gewoon als het gebeurde.

Mijn idee erachter was altijd van: 'Het kan, het kost niks, het is niet slecht voor je, dus waarom zou je het niet zo vaak doen?'

Bij de seks stond voor de jongens het lichamelijke plezier voorop. Dat betekent niet dat ze alleen aan zichzelf dachten; het genot van de partner werd vaak als even belangrijk

genoemd. Maar liefde en intimiteit met de partner werd alleen door één enkele respondent genoemd als motivatie tot seks.

Je voelt je gewoon één met elkaar dan. Het is niet echt seks, het is echt liefde bedrijven gewoon, want het is met je vrouwtje. Je weet toch, dat is echt anders.

Een groot aantal jongens had er geen duidelijk beeld van hoe hun partner over seks dacht, wat zij belangrijk vond, wat zij van hun seksuele relatie vond en of zij het naar haar zin had. Hoewel ze haar genot belangrijk zeiden te vinden werd hierover nauwelijks gecommuniceerd.

Ja, ik kan haar niet vragen van, hé wat vind je ervan. Ik weet wel van dat ze ging kreunen en dinges.

Het initiatief tot seks lag in de meeste gevallen (8 van de 15) bij de jongen en in een aantal gevallen kwam het initiatief van beide kanten (6 van de 15). Slechts één van de jongens gaf aan dat zijn partner vaker het initiatief nam. Een aantal jongens gaf aan dat zij vaker zin hadden dan hun partner, maar velen dachten dat beiden even vaak zin hadden. Seks tegen de zin van het meisje kwam volgens de jongens niet vaak voor. Twee jongens hadden hun partner eens overgehaald om seks te hebben. Eén jongen gaf toe dat hij tegen de wil van zijn partner seks met haar had gehad. Het meisje 'verleiden' of in de stemming brengen kwam vaker voor. Een paar jongens gaven aan dat dit vanuit beide kanten kwam.

Het soort relatie schijnt ertoe te doen als het gaat om communicatie over anticonceptie. Jongens die in een liefdesrelatie zitten lijken beter op de hoogte zijn over hoe hun partner denkt over anticonceptie. Bij enkelen wordt expliciet over anticonceptie gepraat, maar veel informatie lijkt impliciet over te komen. Jongens die voornamelijk voor de seks met hun partner bijeen komen weten minder af van hoe hun partner met anticonceptiemiddelen overweg kan en wat haar voorkeuren zijn. Het lijkt dan niet zozeer te gaan om de vraag of er serieuze bedoelingen in het spel zijn: ook met de 'baby mama's' wordt weinig over anticonceptie gesproken.

3.7 Anticonceptiegebruik

De meeste jongens gebruikten met hun partner anticonceptie. Van de geïnterviewde jongens gebruikten er acht condooms, bij zes was de partner aan de pil, eentje vree Double Dutch (pil en condoom) en vier gebruikten geen anticonceptiemiddel. Alle stellen die op het moment van de conceptie alleen de pil gebruikten hadden in het begin ook met condoom gevreeën. Van het condoom werd vaak afgestapt omdat dat 'lekkerder' was en er vertrouwen was tussen de partners. Een alternatief voor het condoom naast de pil lag voor de jongens niet voor de hand.

Vier stellen gebruikten structureel geen anticonceptiemiddel. Van de negen jongens die met condooms of Double Dutch vreeën waren er vijf inconsequent in hun condoomgebruik; zij gebruikten soms wel, soms niet een condoom. Vijf van de condoomgebruikers gaven aan dat een gescheurd condoom de oorzaak van de zwangerschap was, vier hadden die keer geen condoom gebruikt. Van de zes partners die aan de pil waren wisten drie jongens niet zeker of hun partner de pil ook werkelijk innam op het moment van de conceptie. Daarnaast werd de pil vaak vergeten, waardoor deze minder betrouwbaar was en faalde. Hoewel dit door veel jongens aangegeven werd als reden voor de zwangerschap, waren er maar weinig jongens die hiervoor enige

verantwoordelijkheid op zich wilden nemen. Ze hebben bijvoorbeeld wel seks, maar regelen geen extra bescherming en stappen niet over op een andere methode.

Zij is door de pil heen, is zij gewoon zwanger geworden.

Ze heeft wel de pil geslikt, maar daar is ze op een gegeven moment mee opgehouden. Ze slikte het ook slecht, laten we het daar maar op houden. (...) Op een gegeven moment is ze ermee opgehouden, omdat ze het niet goed slikte.

In totaal waren er dertien jongens die bewust óf geen anticonceptiemiddel gebruikt hadden, óf bij wie het condoom gescheurd was. Maar één van deze jongens ondernam toen actief iets en haalde zelf de morning-afterpil, dat was diegene die Double Dutch vree. Bij de meesten was er ook onvoldoende kennis over deze methode aanwezig om dit te kunnen gebruiken.

Ja, de naam komt wel bekend, de morning-afterpil. Wat is het ook weer?

Ja, zij zou een morning-afterpil nemen. [Oké. En heeft ze het uiteindelijk wel of niet genomen?] Ik weet niet, ik denk het niet dus. Ja, ze is nalatig met dat.

[De morning-afterpil is een pil die je slikt op de dag nadat je seks hebt gehad, en als je na die sekspartij vermoedt dat ze zwanger kan worden. Heb je nog nooit gehoord van die pil?] Voor vrouwen toch?

Geconcludeerd kan worden dat de meeste jongens veel risico's namen. Vier van de negentien stellen hebben hun opties tot bescherming in principe benut en twee jongens wilden de zwangerschap niet voorkomen. De andere dertien stellen hadden reden om aan te nemen dat ze risico liepen, maar kozen er toch voor geen adequate maatregelen te nemen. Welke factoren spelen hierbij een rol? Onderstaand worden de factoren die in dit onderzoek naar voren kwamen toegelicht.

3.7.1 Praten over anticonceptie

Uit de interviews kwam naar voren dat ongeveer de helft van de stellen weinig over anticonceptie communiceerden. Ook bij de andere stellen was de communicatie summier. Hier zijn verschillende redenen voor. Zo gaven een aantal jongens aan dat het gebruik van het condoom vanzelfsprekend was. Anderen gingen er simpelweg vanuit dat een meisje de pil slikte en gebruikten dan geen condoom. Dankzij de boven beschreven taakverdeling heersten er immers impliciete afspraken tussen partners en leek een verduidelijkend gesprek overbodig.

Het kwam eigenlijk niet ter sprake. Je haalt het gewoon tevoorschijn.

Daar hebben we niet echt over gepraat, nee, niet echt. [Was het meer een soort van stille afspraak?] Ja, ze deed het gewoon en ik dacht ook dat het gebeurde, dus.

Vooral in kortere relaties of met losse contacten werd er lang niet altijd over anticonceptie gepraat voordat jongeren seks met elkaar hadden.

Op zo'n moment dan spelen de gevoelens de boventoon en dan denk je daar niet aan. Dan praat je daar niet over, dan interesseert je dat niet, dat vraag je de volgende ochtend.

[Kan je mij vertellen wat de reden was waarom jullie toch besloten om op die manier seks te hebben met elkaar?] Wat was de reden? Er was geen reden. [Zag je het wel als een risico dat je nam?] Ja. [En zij ook? Hebben jullie het daar wel eens over gehad van, hé we nemen wel een risico?] Nee, dat niet. [Maar jij hebt het wel in je hoofd gehad en zij ook?] Ja, ik denk het wel. [Je denkt het wel, maar er werd niet over gesproken.] Ja. (...) [Gebeurde het überhaupt dat het wel eens ter sprake kwam van, hé moeten we niet een condoom gebruiken?] Nee. Nooit, never. [En de pil?] Ook niet.

In langere relaties, waarbij het meisje aan de pil was en daarnaast condooms werden gebruikt, werd vaak wel gepraat over anticonceptie. Met name wanneer er werd overgestapt van Double Dutch op alleen maar de pil. De gesprekken waren in de regel echter summier en gingen niet dieper in op voorkeuren of motieven om het een bepaald middel wel of niet te gebruiken.

Het was een gezamenlijke beslissing. Ik zeg van, als jij het wilt gebeurt het. En zij wou het ook. En toen zijn we daarmee akkoord gegaan en vanaf toen die tijd geen condoom meer gebruikt. [Wat was eigenlijk haar reden waarom zij vond dat jij geen condoom meer hoefde te gebruiken?] Dat weet ik niet, dat heb ik haar nooit gevraagd eigenlijk.

Dus toen zei ik: 'Dat doe ik niet meer. En als ik een ziekte krijg, dan zien we het wel.' Toen ging het alleen maar om de ziektes. Dat je met de pil ook zwanger kan worden, daar kwamen we later pas achter. (...) Ja, ik was toch al niet zo'n fan van het condoom. [Ging dat in overleg?] Dat ging wel in overleg, gewoon van: 'Vind je het goed als ik het niet meer doe?' 'Ja, dat is goed.'

Ook het automatisme waarmee huisartsen de pil voorschrijven werkte niet bevorderend op de dialoog tussen partners over de bewuste keuze voor een bepaald anticonceptiemiddel.

[En waarom dit middel, waarom niet een ander?] Omdat ze dat gewoon, ja, voorgescreven kreeg en dan had ze dat gewoon, dan nam ze dat ook gewoon. Voor de rest kwam eigenlijk niets ter sprake van anticonceptie.

Jongens gingen er doorgaans van uit dat het meisje de pil consequent slikt. Sommigen deden zeer weinig moeite om onduidelijkheden uit de weg te ruimen. Een jongen gebruikte af en toe een condoom, terwijl hij er – overigens ten onrechte – van uitging dat zijn vriendin de pil slikt. Blijkbaar zagen beide partners geen aanleiding om helderheid in die zaak te brengen. Er was onvoldoende over anticonceptie gesproken en partners hadden elkaar niet begrepen.

Zij had het er helemaal niet over. Dat vond ik wel apart. Daarom ging ik er eigenlijk ook vanuit. Want ik denk als ze niets, als ze zichzelf niet beschermt, dat ze zich meer zorgen zou maken daarover. Maar zij liet het allemaal toe. Dus dat was wel raar. Dat is wel iets waarvan je denkt van, daar had je wel beter over kunnen. had je wel beter rekening mee kunnen houden. (...) Ik heb het gewoon niet goed gehoord of zo en ze zei gewoon tegen mij van ja, ik slik geen pil of zo. En dat ik het gewoon niet goed heb begrepen. Niet goed heb gehoord of zo. (...) Ze zei dat ze het niet gebruikte, maar ik dacht dat ze het wel gebruikte. Dus gewoon miscommunicatie.

3.7.2 Verantwoordelijkheid en taakverdeling

Anticonceptiegebruik heeft twee doelen: het voorkomen van zwangerschap en bescherming tegen soa. De jongens zagen hun verantwoordelijkheid duidelijk bij het

voorkomen van soa, wat synoniem geacht werd met condoomgebruik. Het voorkomen van zwangerschap, waarvoor de pil en de morning-afterpil de aangewezen middelen geacht werden, werden als meisjeszaak gezien. Er was dan ook sprake van een tweeledige taakverdeling: meisjes schaften de pil aan en waren verantwoordelijk voor het correcte gebruik daarvan, terwijl jongens verantwoordelijk waren voor de aanschaf en het gebruik van condooms. Zes stellen vreeën uitsluitend met de pil, waardoor de verantwoordelijkheid bij het meisje terecht kwam.

[Hoe belangrijk vond je het dat ze wel de pil slikte?] Ja, best wel belangrijk, want toen we het condoom niet meer gebruikten was dat wel het belangrijkste, dus. (...) [Heb je het gevoel dat ze daar consequent in was, met het innemen?] Nee, ik was er nooit bij als ze ze innam. [Dus het was echt puur op vertrouwen dat ze dat deed?] Ja.

Jongens bemoeiden zich over het algemeen niet met het pilgebruik van het meisje, zij gaven de controle vrij gemakkelijk uit handen. De meeste jongens vertrouwden erop dat het meisje de pil consequent gebruikte. Uit eerder onderzoek en de verhalen van de jongens zelf bleek dat een behoorlijk deel van de zwangerschappen was toe te schrijven aan inadequaat pilgebruik, wat betekent dat dit vertrouwen in de partner lang niet altijd op zijn plaats was.

Ja, ik denk meer haar verantwoordelijkheid, want ik kan niet zwanger worden.

Dat is haar verantwoordelijkheid. Als we besloten hadden om een condoom te gebruiken, dan had ik het heft in handen, dan was het ook mijn verantwoordelijkheid. Ze moet wel op haar verantwoordelijkheden gewezen worden natuurlijk, want als ze een fout maakt word ik daar in mee getrokken. [En deed je dat ook vaak genoeg? Haar op die verantwoordelijkheid wijzen.] Nee. Ik dacht dat ze het wel goed deed.

Zelfs wanneer jongens concrete aanwijzingen kregen dat een meisje de pil niet goed slikte, dan namen zij vaak geen adequate maatregelen om zwangerschap te voorkomen, bijvoorbeeld door een condoom te gebruiken of daarna de morning-afterpil te opperen. Jongens gingen ervan uit dat meisjes aangeven wanneer het niet veilig is om zonder condoom te vrijen. Een enkeling uit ongemak bij de gedachte aan zijn beperkte invloed op haar anticonceptiegebruik.

Ik wilde er niet eens over nadenken. Echt niet. Ik dacht gewoon: 'Ik hoop dat ze het doet'. [Vond je het wel heel erg belangrijk dat ze het deed?] Ja. [Maakte je haar dat ook wel eens duidelijk?] Ik zag haar altijd wel dat ding nemen, dus ik stelde geen vragen.

Er waren een paar jongens die hun vriendin eraan hielpen herinneren dat ze de pil moest slikken; met wisselend succes. Zij leken zich hiermee wel ten dele verantwoordelijk te voelen voor het adequaat toepassen van de pil, maar waren beperkt in hun strategieën met hun partner over die taakverdeling te communiceren.

Ik vond: 'Het is jouw pil, jij moet je eraan houden'. Eerst dacht ik aan gelijke verantwoordelijkheid, maar later kwam ik daar op terug. Als zij de pil niet slikte vond ik dat ik het recht had om geïrriteerd te zijn. Ik moet je niet herinneren of bellen.

De communicatie tussen partners over anticonceptie is in het algemeen zeer summier. Met name waar het gaat over de pil en morning-afterpil houden jongens zich erbuiten. In de steekproef waren er maar twee jongens die een verduidelikend gesprek met hun partner hadden waarin hij probeerde de oorzaak van falend anticonceptiegebruik te

achterhalen of waar hij zijn partner met zijn gedachtes over jong ouderschap en anticonceptie confronteerde. Een aantal jongens waren best bereid om hun partner in haar anticonceptiegebruik te ondersteunen, maar kwamen dan in handelingsverlegenheid, omdat zij geen adequate strategieën kenden om een dergelijk gesprek aan te gaan. Blijkbaar laat hun seksuele interactiecompetentie de jongens op dat moment in de steek.

3.7.3 Risico-inschatting

Acht van de negentien jongens wisten op het moment van de conceptie dat zij risico op zwangerschap liepen. De meeste jongens gaven aan dat zij het risico op een zwangerschap erg klein achtten. Sommigen stonden erbij stil dat ze risico liepen op het moment dat ze onbeschermd seks hadden of er iets mis ging met het condoom. Anderen stonden er helemaal niet bij stil, met name als het meisje de pil slikte of zij in de veronderstelling waren dat het meisje de pil slikte. Het overheersende gevoel was: 'Het overkomt me niet'.

Ik weet het niet, want aan de ene kant heb je wel het gevoel dat je een risico loopt, maar je houdt er niet echt rekening mee. Je verwacht het niet. [Hoe hoog schatte je de kans in dat ze zwanger kon worden?] Helemaal niet, nee, ik dacht er niet bij na. De kans misschien, tien procent of zo.

[Gebeurde het wel eens dat ze de pil was vergeten en dat jullie toch naar bed gingen met elkaar?] Ja, dat wel. [Hoe vaak gebeurde dat dan?] Misschien een paar keer en dan werd ze weer ongesteld. [En dan was het weer oké?] Ja.(...) Ze zei me toen dat ze geen pil had geslikt maar dat ze dat de volgende dag zou doen. Ik heb er niet bij stil gestaan dat ze zwanger zou worden.

Het risicobewustzijn nam duidelijk af naarmate er sprake was van opwinding. Meerdere respondenten gaven aan dat ze achteraf spijt hadden van het onveilig vrijen. Maar ook dat motiveerde niet noodzakelijkerwijs om het de volgende keer wel veilig te doen. En als het al vaker loos alarm is geweest kan dit ook een reden zijn waarom de kans op zwangerschap daarna nog kleiner wordt geacht.

[Was je je er op dat moment van bewust dat je het risico liep om haar zwanger te maken?] Dat had ik eigenlijk elke keer als we geen condoom gebruikten. Op het moment zelf niet. Maar achteraf dacht je dan: oh shit! We zijn er ook snel achter gekomen dat ze zwanger was. Want altijd als we het een keer zonder hadden gedaan keken we meteen hoeveel tijd er overheen was... kunnen we al die test doen? En zo gingen we altijd meteen testen.

We hebben een paar keer seks gehad terwijl ze geen pil gebruikte en ze helemaal niet zwanger raakte. Ik dacht dit keer misschien ook niet.

Een aanzienlijke groep van de jongens nam bewust risico's, de meesten herhaaldelijk. Net als blijkt uit het onderzoek naar tienermoeders waren zich deze jongens onvoldoende bewust van het risico dat ze liepen of onderschatten ze de risico's.

3.7.4 De houding ten aanzien van anticonceptie

Verreweg de meeste jongens hadden ooit wel eens gebruik gemaakt van het condoom. Jongens vonden dit met name een goed middel omdat het beschermt tegen soa. Het condoom werd ervaren als een makkelijk middel, de toepassing ervan was duidelijk. Het condoom werd vaak als negatief beoordeeld en liever achterwege gelaten als het niet

nodig was. Veel jongens gaven aan dat het vrijen met een condoom minder lekker is. Twee gebruikten om die reden nooit condooms.

Met iets rubbers er omheen is niet, voel je niet echt gewoon wat je hoort te voelen.

Een enkeling was zich bewust van de risico's die alleen met de pil vrijen met zich meebracht. Toch was dit onvoldoende stimulans om een condoom te gebruiken.

Toen had ik een, soort seksrelatie met een meisje en ik had wel zoiets van ja, ik weet niet wat zij in de tussentijd dat ik vastzit doet. Omdat ik wist dat zij de pil slikte wist ik dat ze niet zwanger van mij kon worden. Dus ik had zoiets van, ja, dan kan het ook zonder condoom. En elke keer nadat ik klaar was met haar ben ik gelijk naar de dokter gegaan om te kijken of ik een soa of iets anders had.

Over de pil waren de meeste jongens positief of neutraal; het beschermt immers tegen zwangerschap zodat een condoom niet per se nodig is. Een enkeling had sterke bezwaren tegen de pil vanwege veronderstelde bijwerkingen.

Een pil is gif eigenlijk. Ik vind van, als iets je tegenhoudt, je weet toch, je normale cyclus, dan is het al niet goed. Het is niet goed toch? Als een vrouw niet ongesteld wordt, hoe reinig je je lichaam dan?

Zoals al eerder naar voren kwam hadden de meeste jongens weinig kennis over de pil en weinig zicht op de adequate toepassing ervan. Dat was echter geen reden om er niet op te vertrouwen. Het lijkt erop dat de meeste jongens een dermate negatieve houding ten opzichte van condoomgebruik hadden, dat zij liever de risico's op zich namen.

3.7.5 Traditionele genderopvattingen

Uit het onderzoek onder tienermoeders (Van Berlo, Wijzen en Vanwesenbeeck, 2005; Wijzen & Van Lee, 2006) werd destijds gevonden dat zij hun seksuele beleving niet belangrijk vonden. Bij de jongens bleek nu dat zij weliswaar hun eigen seksueel genot belangrijk vonden, maar ook dat van hun partner. De meesten zeiden nadrukkelijk dat het belangrijk voor ze was dat ook het meisje genoot van de seks. Er werd echter nauwelijks gesproken over wat de ander lekker vond. Jongens baseerden hun conclusies over het seksueel genot van hun partner met name op non-verbale communicatie. Hun capaciteit om het genot van de meisjes te beoordelen daargelaten, kan er wel gesteld worden dat jongens aangaven het genot van beiden belangrijk te vinden voor een geslaagde vrijpartij.

Bij de meisjes is verder vastgesteld dat het initiatief op seksueel gebied bij de jongen lag. Dat gegeven werd hier ondersteund. Ook in dit onderzoek bleek dat in de meeste relaties de jongen bepaalde wanneer er gevreeën werd.

Bij de jongens viel bovendien op dat er duidelijk sprake was van een duale taakverdeling als het gaat om anticonceptiegebruik. Het voorkómen van zwangerschap werd de verantwoordelijkheid van het meisje geacht, wat de jongen een vrijbrief gaf om zonder condoom te vrijen. Gezien het eerdere gegeven dat het initiatief op seksueel gebied meestal aan de jongen was, maakt dit een risicofactor in het ontstaan van ongeplande zwangerschappen.

De meeste jongens in deze steekproef spraken met veel respect over hun seksuele partners. Maar er wordt duidelijk dat de toon in gesprekken met leeftijdsgenoten minder

respectvol was. Meisjes werden ingedeeld in de categorieën 'bh' (staat voor 'bitch') respectievelijk 'dames' afhankelijk van hun seksuele beschikbaarheid. Er heerste een dubbele moraal waarbij van jongens verwacht wordt dat zij seksueel actief zijn en ernaar streven meisjes te veroveren. Meisjes daarentegen horen zichzelf te beschermen en jongens op afstand te houden. Deze gender stereotypes dragen ertoe bij dat jongens op seksueel gebied streven naar korte, vluchtige contacten waarin weinig ruimte ontstaat voor bewustwording en communicatie over risico's voor zichzelf en de ander.

Om te achterhalen of het krijgen van kinderen statusverhogend werkt voor de jongens is aan ze gevraagd of ze anders naar zichzelf keken toen zij wisten, dat ze vader werden, of dat ze de indruk hadden dat hun vrienden anders naar ze keken. Doorgaans was het antwoord 'nee'. Toch waren er enkele aanwijzingen dat jongens uit Suriname en de Antillen het krijgen van kinderen associëren met een hogere status. Ten eerste gaf een expert aan dat het voor mannen uit Suriname en de Antillen een kwestie van aanzien is om veel kinderen te hebben.

Als je op een feestje komt, dan is de eerste vraag: 'Heb je kinderen? Hoeveel? Van wie?'

Daarnaast was er één jongen die aangaf dat hij de zwangerschap bewust veroorzaakt had om aan zijn familie bewijzen dat hij voor een kind kon zorgen. Een andere jongen had bij zijn neven gezien dat ze jong kinderen kregen en vanaf zijn zestiende leek het hem 'wel stoer met een kleine'. Twee jongens vonden het erg belangrijk om kinderen te krijgen, ongezien de omstandigheden. Welke consequenties de ongeplande zwangerschap ook voor ze mocht hebben, ze wogen niet op tegen het uitzicht op permanente kinderloosheid.

Als je nu abortus pleegt, wie zegt dat ik nog meer kinderen ga krijgen? Ik wil nog zoveel... Misschien krijg ik geen eens een kind meer. Als ze nou abortus gepleegd had, krijg ik nooit kinderen.

Ten slotte was er een jongen die uitgesproken sceptisch was over het idee een zwangerschap te plannen. Volgens deze jongens was een zwangerschap iets wat 'komt of niet komt'. Een zwangerschap werd gezien als iets was principieel altijd gewenst moet zijn, wat niet van buiten af bepaald mag worden. Hoewel de implicaties daarvan niet consequent in de praktijk werden gebracht en er soms wel anticonceptie gebruikt werd, pleit deze redenering in principe voor onveilig vrijen.

De aanwijzingen voor traditionele opvattingen met betrekking tot genderrollen in seksuele relaties zijn versplinterd. Toch bieden zij mogelijk een gedeeltelijke verklaring waarom het plannen en voorkomen van zwangerschappen voor sommige jongens van minder belang geacht werd.

3.8 Besluitvorming rondom de zwangerschap

De duur van de relatie voor de conceptie liep sterk uiteen. De jongens hadden tussen één maand en vijf jaar een relatie voordat de zwangerschap ontstond. Vijf respondenten hadden langer dan een jaar met elkaar, vier hadden langer dan zes maanden, en drie stellen hadden minder dan zes maanden een relatie met elkaar. Van de rest was de duur van de relatie niet bekend. De jongens ontvingen op een verschillende manier en met verschillende timing het bericht van de zwangerschap.

3.8.1 Het bericht van de zwangerschap

De meeste jonge vaders (17 van de 19) zijn gelijk nadat het meisje erachter kwam dat ze zwanger was, geïnformeerd. Sommigen waren erbij toen zij een test deed of naar de dokter ging, anderen werden door het meisje persoonlijk of telefonisch ingelicht. Degenen die niet meteen werden geïnformeerd kwamen er pas na 6 of 7 maanden achter dat zij zwanger was. Deze relaties waren verbroken en de jongens hoorden van de zwangerschap via respectievelijk hun moeder en het meisje zelf.

De meeste jongens hadden wel het gevoel dat zij tijdig op de hoogte gesteld werden. Eentje was zelfs liever op een later moment geïnformeerd in verband met tentamens. Een ander vond het moment gewoon onhandig, omdat hierdoor de vakantie van zijn ouders 'verpest' werd. Een jongen vond het bericht te laat komen, terwijl zijn partner hem al na vier weken op de hoogte stelde. Deze jonge vader was bang dat hij onvoldoende betrokken zou worden, omdat hij het kind wilde en zij niet. Eén jongen kwam er pas na ruim zeven maanden achter dat het meisje zwanger was, hij had graag eerder geïnformeerd willen worden. Eén jongen vond het moment te laat in verband met de beslisprocedure rondom abortus. Hoe de timing van het zwangerschapsbericht wordt ervaren is kennelijk niet alleen afhankelijk van de verstreken tijd, maar ook van de mate van vertrouwen die de jonge vader erin heeft dat zijn partner zijn belangen behartigt.

3.8.2 Eerste reactie op bericht

De eerste reactie van de jongens op het bericht van de zwangerschap liep uiteen. Vier van de negentien jongens reageerden negatief. Dit waren jongens die zich plotseling geconfronteerd zagen met allerlei consequenties die zij niet wilden of konden overzien. De zwangerschap was voor hen een complete verrassing. Drie van deze jongens wilden in eerste instantie een abortus, maar hun partner koos voor het moederschap. Een van de jongens kreeg het bericht pas in de zevende maand van de zwangerschap, waardoor de mogelijkheid van abortus uitgesloten was.

Ik sprong bijna voor de metro. Ja, letterlijk, echt. En daarna dacht ik van, wat ga ik doen? Gingen we praten, zei ik: 'Ik had je toch gewaarschuwd?' Zei ze: 'Ja'. Maar ze wist het zelf ook pas toen ze zes maanden zwanger was. En na die zes maanden probeerde ze contact met mij te zoeken, maar ze kon mij niet vinden. Toen ging ik naar huis, ging ik alleen maar denken hoe ik dit aan mijn moeder moest vertellen.

Zes jongens waren blij toen zij het bericht over de zwangerschap ontvingen. Zij hadden allemaal een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. Twee van deze jongens hebben hun partner overtuigd om het kind te houden. Bij drie andere jongens kwam abortus niet ter sprake, omdat zijn partner of beiden tegen abortus waren. Bij de zesde jongen is abortus wel aangekaart.

Ik schrok wel, maar ik vond het ook spannend en leuk tegelijk.

Tien jongens reageerden noch uitgesproken positief noch negatief op het nieuws. Vier van deze jongens ervoeren in eerste instantie alleen maar schok. Eén van hen beschreef de periode na het bericht als 'één grote roes', en andere als 'complete waas'. Ze beschreven hoe hun leven ineens compleet op zijn kop stond. Bij twee van deze vier jongens was abortus geen optie, omdat dit vanwege de overtuigingen van respectievelijk (schoonouders) en vriendin geen optie was.

Het eerste moment was ik best geschokt. De eerste maand of twee maanden besepte ik me niet wat er zou gebeuren. Pas toen haar buik begon te groeien besepte ik mij, nu wordt ik echt vader. Een tijdje was het dus echt wazig.

Vijf van deze tien jongens reageerden overwegend accepterend. Zij namen de zwangerschap voor een feit aan en probeerden voor henzelf uit te zoeken hoe zij daarmee om wilden gaan. Zij lieten de gebeurtenissen op zich af komen.

Nou, ik dacht gewoon, wat gebeurd is, is gebeurd. Het was niet dat ik het erg vond of zo.

Ik schrok. Ik had zoiets van, ik weet niet wat ik moet doen, ik weet niet hoe ik er mee om moet gaan. De eerste paar dagen had ik echt zoiets van, ik ga de kroeg in, ik ga drinken, ik ga blowen, ik ga snuiven, ik ga slikken. En toch hield iets me tegen. En ik heb het uiteindelijk positief opgepakt. Ik had een soort van ja, ik moet er toch voor gaan.

Het is opvallend dat zes van de tien jongens met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond blij waren met het bericht van de zwangerschap. Maar één van die zwangerschappen was ook bedoeld. Kennelijk hebben deze jongens meer positieve of minder negatieve associaties met zwangerschap en ouderschap.

3.8.3 Houding tegenover abortus

Zeven jongens waren voor abortus of hebben dit idee in ieder geval geopperd. Drie jongens gaven expliciet aan dat abortus geen optie was, omdat zij daar principieel tegen waren. Drie jongens uitten een ambivalente houding ten opzichte van abortus. Zij waren principieel tegen abortus, maar vonden het in hun geval de betere optie (omdat ze er financieel niet voor konden zorgen, te jong waren of de verantwoordelijkheid nog niet aan konden). De overige zes jongens hebben hun mening ten opzichte van abortus niet geuit, omdat hun partner tegen abortus was, omdat zij geen invloed wilden of konden uitoefenen of omdat zij te laat waren voor abortus.

3.8.4 Betrokkenheid bij de beslissing over 'abortus of niet'

De meeste jongens werden tijdig en actief bij de beslissing over abortus betrokken. Hier moet wel een mogelijk selectie effect in acht genomen worden. De meeste van de geïnterviewde jongens hadden ten tijde van het interview nog een relatie met hun partner, wat erop duidt dat zij mogelijk een positievere verstandshouding hadden tijdens de beslisprocedure dan geldt voor de gemiddelde jonge vader. Volgens cijfers van het CBS is één derde van de tienermoeders alleenstaande ouder.

Vier van de negentien jongens hadden voor hun gevoel onvoldoende gelegenheid om invloed te nemen op de beslissing over abortus. Bij één jongen werd het contact met de partner onder druk van de schoonmoeder verbroken. Hoewel dit maar bij één respondent in de steekproef het geval was, werd van hulpverleners gesignaleerd dat dit vaker voorkomt. Met name schoonouders schijnen vaker de jonge vader actief buiten de deur te houden. Bij één jongen – de jongste van de steekproef – werd de beslissing door de (schoon)ouders genomen. Zijn reactie hierop was dubbel. Enerzijds voelde hij zich buiten spel gezet, maar meer nog was hij opgelucht over het feit dat de (schoon)ouders het stel steunden. Een derde jongen had weinig gelegenheid om invloed te nemen op de beslissing over abortus omdat de relatie met zijn partner op hun eigen initiatief was verbroken. Ten slotte waren twee jongens pas na verstrijken van de termijn voor abortus op de hoogte gesteld van de zwangerschap, waardoor zij voor een voldongen feit geplaatst werden. Vier van deze vijf jongens worstelden op de een of andere manier met het gebrek aan uitwisseling in deze belangrijke kwestie. Het leek hen er niet zozeer om

te gaan invloed uit te oefenen, maar meer om op de hoogte te zijn van de argumenten en de beslisprocedure.

Over abortus, ja, mijn moeder is tegen abortus, en haar ouders ook. Dat is besproken zonder ons. (...) Toen kwamen ze tot de conclusie, nou ja dan houden we het. (...) Ik had wel tegen mijn moeder gezegd van ja, waarom we het niet in een gezamenlijke groep hadden besproken. Toen zei mijn moeder van: 'Nee, dat kan niet'. (...) Als wij erbij zouden gaan, zouden wij onze mening geven erover. Dat zou er een hele ruzie erover komen. Dus dat snapte ik wel van mijn moeder. Uiteindelijk is alles toch goed gekomen.

Op zich had ik wel [meer gelegenheid gehad willen hebben om mee te kunnen beslissen], maar het zat toen heel moeilijk, omdat we toen op dat moment geen relatie hadden. (...) Dat was lastig, maar daardoor ben ik ook met mezelf aan de gang geweest.

Nou, het was gewoon. (...) Ik had gewoon contact met haar willen hebben.

Twee van die jongens zijn pas geïnformeerd toen de termijn voor abortus al was verstreken. Eén van die jongens had wel graag inspraak gehad willen hebben en had dan gepleit voor abortus. De andere jongen stond er achter het kind te houden.

Als ik het had geweten, had ik het weg laten halen, dat sowieso. Daar stond ik wel vast mee gewoon. Honderd procent, daar stond ik honderd procent achter, als ik het had geweten.

Ook al werden de jongens tijdig geïnformeerd en hadden zij inspraak in de beslissing, het is duidelijk dat de partners in de beslisprocedure doorgaans het initiatie en het laatste woord hadden. Toch hebben enkele jongens behoorlijk wat invloed uitgeoefend. Er waren zes jongens bij wie sprake was van een interesseconflict en één van de partners abortus wilde, terwijl de andere daar tegen was, en die nog de mogelijkheid hadden om invloed te nemen op de beslissing van hun partner. De helft van deze jongens probeerden wel om invloed uit te oefenen (drie van de zes). Twee jongens die invloed hebben uitgeoefend op de beslissing van hun partner hebben hun zin gekregen en het kind laten komen. De andere drie legden zich bij haar beslissing neer.

Nee, ze wou het eerder wel doen. We waren wel in discussie, maar ja, ik was er klaar mee. Ik wou er niet eens over discussiëren. Ik zei gewoon van ja, geen abortus. Want ik hou daar niet van. Ik ben niet down met dat.

In sommige gevallen was bij voorbaat al duidelijk dat abortus geen optie was, omdat de jongen wist dat zijn partner principieel tegen abortus was. Stond het meisje negatief tegenover abortus, dan was deze optie bij voorbaat al uit den boze en werd er niet meer over gediscussieerd. Omgekeerd moesten jongens voor wie abortus uit den boze was, maar wiens partner abortus overwoog, hard werken om hun standpunt te laten gelden.

Toen zei ze gewoon van ze wilde het echt niet weghalen. Ik ben maar één keer met het voorstel gekomen en nooit meer.

Ja, toen ze het had, wou ze het weg laten halen, moest ik zoveel met haar praten, zodat ze het niet zou weghalen.

Het overwicht van de jonge moeder in deze beslissing werd niet door alle jongen vaders geaccepteerd. Een jonge vader pleitte voor een vetorecht.

Ik heb een gedachte van bijvoorbeeld hoe we in een relatie zijn. Als zij ja zegt en ik zeg nee, dan is het nee. Gewoon. Als ik ja zeg en zij zegt nee, is het nee. Als we beiden nee zeggen, is het nee. Als we beiden ja zeggen, is het ja. (...) Dus het is niet van 'Ik heb meer te zeggen'. We hebben allebei evenveel te zeggen. Het is gewoon ik ja, zij nee, dan is het nee. Zij ja, ik nee, dan is het nee.

Wanneer er geen consensus bereikt kon worden en het duidelijk werd dat de beslissing uiteindelijk aan haar was, dan concludeerden enkele jongens dat hun enige keuze was om te blijven of te gaan.

Ik heb er lang met haar over zitten praten. Ik heb een nacht heb ik helemaal niet geslapen, omdat ik zelf zoiets had, ik wil een einde aan deze discussie maken, want zij zei niet, ik zei wel, ze zei niet, ik zei wel. (...) Als ik zeg van, we halen het weg, en zij zegt nee, en ik ben het er totaal niet mee eens, ik wil dat ze het weghaalt, en ze blijft maar nee zeggen, toen heb ik ook voor mezelf in mijn hoofd doorgespeeld van, dan zeg ik, oké, dan zoek je het maar uit. Dan ga ik bij je weg. (...) En toen (...) had ik zoiets van, ja, daar heb ze ook wel weer gelijk in. En wat bereik ik ermee om weg te gaan. Het enigste wat ik ermee bereik is dat ik mijn kind niet zie, en dat ik de grootste liefde uit mijn leven kwijtraak. Dat heeft voor mij de doorslag gegeven.

Niet bij iedereen werd deze beslissing zo snel en eenduidig genomen. Een jonge vader gaf tegenover zijn partner aan haar keuze te steunen, ongeacht de uitkomst van haar beslissing. Maar in gedachten hield hij de achterdeur open om haar te verlaten.

Ik heb er niet over beslist. (...) Ik dacht van: 'Als ik het in beiden redelijk kan vinden, dan moet ik het aan mijn vriendin over laten'. (...) Als zij dan besluit om het te houden, dan heb ik nog de keuze om erbij te blijven of weg te gaan. Dus het enige wat ik heb gedaan is mijn vriendin laten weten van: 'Als jij die keuze maakt, zal ik jou daarin steunen'.

Sommige respondenten voelden zich niet vrij om hun mening te laten gelden en lieten de keuze bewust aan de partner over.

Ik denk dat ik misschien wel invloed had, maar ik wou niet te grote invloed hebben, want ik wil niet, ja, dat is niet nodig. Het is haar lichaam. Ik bedoel, ik ben dan wel vader, maar ik ga niet zeggen van, je moet dat of zo. Dan voel ik me niet goed.

Voor anderen leverde de beslisprocedure een emotioneel dilemma op. Ook al kozen ze voor het kind en hadden beiden achteraf vrede met de beslissing, zo kon de herinnering aan de beslisprocedure negatieve gevoelens opwekken.

Ik zeg, laat het maar weghalen. Dat was mijn eerste reactie. (...) Maar na overwegen met haar en dan ook met gesprekken van ^hulpverlener^ bleek dus toch dat dit de beste optie is, gewoon houden. (...) Maar dat ik er zelf aan gedacht had vond ik ook al erg eigenlijk, in het begin, maar ik had het ook nooit moeten zeggen tegen mijn vriendin dat ze het weg moest halen.

Het is duidelijk dat de meisjes uiteindelijk de beslissing nemen. Hoewel de rol van de jongens in de besluitvorming op het eerste gezicht bescheiden oogt, hebben enkele jongens behoorlijk veel invloed op die beslissing uitgeoefend. Een minderheid van de jongens had het gevoel te weinig invloed te hebben. Twee jongens hebben hun partner zelfs ervan overtuigd om door te gaan met de zwangerschap. Anderen hielden zich expres terug om haar de ruimte te geven om te beslissen.

3.9 Anticonceptiegebruik na zwangerschap

Veel jongens gingen na de komst van hun eerste kind gewoon op de oude voet door. Terwijl op één na niemand op dat moment een tweede kind plande gebruikten maar vijf jongens een betere anticonceptiemethode. Slechts vier jongens hadden sinds de conceptie nog informatie gekregen over anticonceptie. Enerzijds lieten hulpverleners de kans voorbijgaan om met de jongens in gesprek te gaan en richtten ze zich met name op de meisjes. De jongen viel buiten de boot en de verantwoordelijkheid voor anticonceptie kwam volledig bij de partner terecht. Ook bleken niet alle hulpverleners even goed op de hoogte te zijn van de werking van anticonceptiemiddelen: één huisarts raadde het spiraal af wegens risico op onvruchtbaarheid, terwijl het consultatiebureau dit middel had aangeraden. Ook dit koppel ging na meerdere adviesgesprekken gewoon door met de oude methode.

Haar dokter zei 'begin maar gewoon met de pil'. Maar ja, we hadden het ook niet echt meer op de pil. Ze was al zwanger geworden met de pil. Dus toen dachten we aan een spiraaltje. (...) Toen heeft haar dokter het afgeraden, en toen zijn we weer gewoon met de pil aan de gang gegaan.

Tegelijkertijd stond voorlichting bij de jongens ook na de zwangerschap niet hoog op de agenda. Ook op dat moment dachten zij dat ze voldoende geïnformeerd waren, of waren andere verplichtingen belangrijker.

Ze vroegen of ik het er mee eens was dat er abortus gepleegd zou worden. [En je zei van: 'Ja?'] Ja. [Hebben ze je nog verteld over veilig vrijen?] Nee, want ik zei dat ik alles al wist.

[Wat voor soort informatie kregen jullie dan bij die voorlichtingsbijeenkomst?] We waren niet gegaan. (...) Want wij hadden geen tijd, want zij was met de kleine.

Het lijkt alsof voor de meeste jongens weinig veranderde wat betreft hun anticonceptiegebruik. Een minderheid nam extra maatregelen om zich voor een volgende zwangerschap te beschermen. Ook al was er duidelijk een groep die weinig ontvankelijk was voor advies en kon de hulpverlening zeker niet in alle gevallen een verschil maken. Er ontstaat de indruk dat voor een deel van deze jonge ouders een betere ondersteuning mogelijk was.

3.10 Hulpverlening

3.10.1 Ondersteuning door professionals

Veel jongens hadden in de een of andere vorm ondersteuning door hulpverleningsinstanties (12 van de 19). Hierbij ging het om concrete dingen als huisvesting, ondersteuning bij het afmaken van de opleiding, maar ook om schuldhelpverlening, (relatie)therapie en anticonceptie advies. Een jongen kwam eens per week bijeen met een groepje jonge vaders. De meeste jongens zijn tevreden over de ontvangen ondersteuning. Een enkeling ervaart de professionele hulpverleners als te opdringerig en bevooroordeeld tegenover jonge ouders.

Nee, consultatiebureau, maar daar waren we vrij snel klaar mee. Want juist omdat je zulke jonge ouders bent, dan willen ze alles controleren en ik had echt zoiets van, joh, donder eens even een eind op, want jij gaat mij dingen lopen verplichten en zeggen hoe ik dingen moet doen, terwijl je totaal geen besef hebt hoe ik leef. (...) Natuurlijk zijn er

mensen die die begeleiding nodig hebben, maar op dat moment vond ik het een beetje, werd het te erg opgedrongen.

Dezelfde jongen vertelde over een vervelende ervaring die hij had. Het hieronder beschreven voorval illustreert wat door hulpverleners werd gesignaleerd, namelijk dat jonge vaders bang zijn dat zij niet voor vol worden aangezien en dat zij met vooroordelen bejegend zullen worden; in het ergste geval dat hun kindje afgepakt zal worden.

Mijn zoontje had op een gegeven moment een ongeluk. (...) Dus wij gelijk naar de huisarts. (...) Het bleek niet zo ernstig te zijn. (...) Maar ja, je kreeg een preek, nou, dat wil je niet weten. (...) En dan in één keer, ja, anders moeten we maar gaan kijken of er misschien begeleid gewoon moet gaan worden. (...) Je hebt totaal geen inzicht in de situatie en dan gaan ze gelijk al zulke beslissingen nemen. (...) Dat het voor mij gewoon een beetje afschrok. Omdat de situatie ook anders was, dan dat ze mogelijk verwacht hadden bij hele jonge ouders.

3.10.2 Geen behoefte aan steun

Hoewel veel jongens toch op de een of ander manier met hulpverlening in aanraking waren gekomen zeiden zij desgevraagd zeer weinig behoefte aan ondersteuning te hebben. Bij de hulpverlening kwamen ze vooral op initiatief van hun partner terecht, of omdat ze wegens andere dingen al contact hadden met hulpverleningsinstanties. Jonge vaders hadden hun onafhankelijkheid hoog in het vaandel staan en wilden het liever allemaal zelf uitzoeken. Behoeftte aan hulpverlening werd al snel gelijkgesteld met als incapabel gezien worden of niet serieus genomen worden.

Mijn vriendin is naar het Fiom gegaan, en ik had echt zoiets van: 'Waar moeten we nou hulp bij hebben? Het kind halen de dokters er wel uit, en dat opvoeden zien we wel hoe het gebeurt.' Voor een vrouw van dertig is het net zo nieuw, als voor een vrouw van zestien. Dus ik zou niet weten waarin we hulp moeten hebben.

Ik voel me daar te goed voor. Als ik het zo mag zeggen. (...) Ik voel me zelfstandig als ik zelf iets weet. (...) En ik heb er geen zin in als die mensen hier één of twee keer in de week komen zitten om te kijken hoe ik leef. Ik doe alles zelf.

Het werd duidelijk dat jongens een ander idee hebben bij 'hulp' en hulpverlening vooral associeerden met controle.

Ik dacht van: 'Ik wil niet zo'n gast in huis hebben, die ons coacht'. (...) Dan wordt er op jou gelet, terwijl jij op iemand let. Als ouders moet je ook gezag kunnen hebben.

Bij enkele jongens kwam indirect wel een concrete behoefte aan ondersteuning ter sprake. Maar die werd niet in verband met hulpverlening genoemd.

Als wij dan buiten liepen ben ik naar mensen gaan kijken, (...) hoe die ouders met dat kind omgingen. (...) Als dat er niet was, dat ik niet naar buiten kon of zo, dan had ik echt zoiets gevoeld van, wat moet ik doen? Help! En dat is mijn redding geweest.

Eén vader kon zich wel vinden in het emancipatie-idee van de mannen. Hij zat vooral met het feit dat hij niet financieel voor zijn kind kon zorgen.

Dat het gelijk wordt getrokken. (...) Een moeder krijgt kinderbijslag, maar als een vader niet werkt kan hij zijn kind niets geven. (...) Sommige jongens zorgen niet, dat zie ik zelf ook, maar sommigen willen wel maar die kunnen niet. En dan moet er toch wel een aanlooppunt zijn dat ze toch iets kunnen gaan bereiken. (...) Ja, naar het CWI kun je gaan maar dan krijg je geen persoon te spreken die je begrijpt als je een kind hebt en het allemaal niet loopt.

Hiermee werd ook duidelijk dat veel jongens gewoon niet wisten wat er allemaal bestaat op het gebied van hulpverlening.

Ik dacht dat Carint [hulpverleningsorganisatie, o.a. voor jonge moeders en vaders] voor mensen van 65 plus of zo is, maar dat blijkt dus ook dat het voor jongere mensen kan.

De ideale hulpverlening zou er volgens een jonge vader als volgt uit moeten zien:

Vooraf meer schopjes de goede richting in, en gewoon zelf proberen het uit te zoeken. (...) De ideale hulp is eigenlijk geen hulp daarin. Dat is meer alleen informatie geven en voordoen, zodat je het echt zelf aan kan. Dat lijkt mij de ideale hulp. Niet dat jouw kind voor je wordt opgevoed, dan ben je eigenlijk ook geen vader.

Maar niet iedereen zag dat zo. Deze jongen definieerde hulp heel anders:

Maar het is niet zo dat ze bijvoorbeeld mijn kindje in bad doen of zo. Dat versta ik meer onder hulp.

Kennelijk moeten jongens vooral het gevoel hebben dat zij de controle houden, dat hun gezag over hun kind en hun relatie niet ondergraven wordt. En het hulpaanbod moet zeer concreet en tastbaar zijn. 'Softe' interventies, zoals praatgroepjes, etc. kunnen volgen wanneer het wantrouwen overwonnen is.

3.10.3 Welke oplossing zien jongens zelf

Er werd aan de jongens gevraagd welke tips ze jongeren zouden geven over het voorkomen van zwangerschap. Het advies van de jongens was doorgaans gebaseerd op hun eigen ervaringen. Hun antwoorden gaven veel inzicht in wat zij als oorzaak van hun eigen ongeplande zwangerschap aan zouden wijzen.

De meeste adviezen gingen over veilig vrijen. De meningen over wat dit inhoudt, liepen nogal uiteen. Twee jongens pleitten voor Double Dutch, eentje voor condooms in combinatie met de morning-afterpil. Voor twee andere jongens ligt de crux in de planning: je moet zorgen dat je altijd condooms in huis hebt. Want volgens één van hen laat geen jongen een kans op seks voorbij gaan omdat er geen condoom grijpbaar is.

Dat ze genoeg condooms in huis moeten hebben. Het kan altijd gebeuren, want stel voor je wilt echt zo graag en er is geen condoom in huis, ik denk dat elke jongen het gewoon zou doen.

Een andere jongen ging in op het risicobewustzijn. Hij dacht dat voorlichting hierbij niet zal baten. Alleen de eigen ervaring kan je dingen kan leren.

Kijk, je moet gewoon dondersgoed beseffen dat een beslissing gevolgen kan hebben (...) Iedereen denkt van, het overkomt me niet, maar het overkomt je. (...) De enige oplossing is denk ik dat ze moeten hopen dat ze op hun smoel gaan. (.) Dan worden ze

gewoon geconfronteerd met de feiten en dan moet je heel erg bij jezelf na gaan denken van, hoe gaat het verder.

Eén jongen vond het vooral belangrijk dat jongens een verstandige partnerkeuze maken. Anticonceptie komt voor hem hooguit op de tweede plaats.

Denk goed na waar je mee bezig bent. Ga niet met elk meisje naar bed. Want dadelijk krijg je een of andere ziekte of zit je met een kind. (...) Dat niet eens gewenst is, van een meisje waar je niet eens van houdt.

Twee jongens wezen andere jongens op de consequenties van het jong kinderen krijgen.

Op je zestiende wil je gewoon lekker experimenteren. Ik voel nu echt wel dat ik de grote stap heb gemaakt, dat ik wel wat dingen heb gemist. Ik had nog wel met twintig andere vrouwen het bed in willen duiken. Ik had nog wel graag nachten van alcohol en alles gehad. (...) Ik raad ze ook heel erg af om een kind te nemen op die leeftijd. Ook gewoon omdat het geen kinderspel is. Het is een hele serieuze zaak als je dat krijgt.

En als je jong vader wordt, dat je veel dingen moet laten. Dat je veel dingen moet veranderen, wat je nu hebt.

Een jongen wees tenslotte juist op het gevaar van het onbedacht kiezen voor abortus. Volgens hem is het belangrijk dat jongens goed nadenken over de opties die er zijn. Maar net zo belangrijk is volgens hem het gesprek met de partner hierover, en dat haar gevoelens in de loop van de besluitprocedure niet gekwetst worden.

Als je vriendin zwanger raakt (...) overweeg niet gelijk een abortus, maar kijk eerst naar de informatie die een [hulpverleningsinstantie] je bijvoorbeeld kan geven in dat beleid en hoe die je verder kunnen helpen. (...) Gewoon duidelijke afspraken maken met je vriendin en echt duidelijk erover praten van, als het gebeurt, wat dan? (...)

4. Conclusie

Anticonceptie

Veruit de meeste jongens hadden niet de intentie om hun partner zwanger te maken. Voor de grote meerderheid was de zwangerschap werkelijk onbedoeld. Toch hebben de meeste jongens veel risico's genomen. Slechts vier van de negentien stellen hebben hun opties tot bescherming in principe benut en twee jongens wilden de zwangerschap niet voorkomen. De andere dertien stellen hadden reden om aan te nemen dat ze risico liepen, maar kozen er toch voor om geen adequate maatregelen te nemen. Een groot aantal factoren speelde hierin een rol:

Gebrekkige kennis en voorlichting

Ten eerste kon een buitengewoon hoge mate van kennisgebrek over anticonceptie vastgesteld worden, met name waar het gaat om pilgebruik en de morning-afterpil. Bijvoorbeeld, waar in de totale populatie jongeren de kennis over de morning-afterpil ook onvoldoende is, weten opvallend veel jongens in deze steekproef niet eens wat de morning-afterpil is. Er ontstaat de indruk dat enerzijds de voorlichting die deze jongens genoten hebben tekort schoot, anderzijds stonden zij er ook niet open voor. Doorgaans toonden jongens verrassend weinig interesse in informatie over anticonceptie en gingen ze nauwelijks zelf op zoek. Informatie die aangeboden werd, werd gebagatelliseerd. Thuis was het thema meestal taboe. Wie wel invloed had op de houding van deze jongens tegenover anticonceptie lijken de leeftijdsgenoten te zijn. Gesprekken met leeftijdsgenoten gingen echter voornamelijk over het voorkómen van soa en maar zelden over zwangerschap.

Interactiecompetentie en communicatie

Een aanzienlijke groep van deze jongens had partners die aan de pil waren. Het risico op zwangerschap is dan grotendeels afhankelijk van de partner. Onderzoek wijst erop dat inconsequent pilgebruik zeer vaak voorkomt (Bakker, De Graaf, De Haas, Kedde, Kruijer & Wijzen). Communicatie met de partner is dan hét middel om dat risico te beperken. Een jongen kan zijn partner ondersteunen in haar anticonceptiegebruik door goed op de hoogte te zijn van haar anticonceptiegebruik en hoe ze daarover denkt en door duidelijk en open met de partner te communiceren over zijn houding tegenover anticonceptie en zwangerschap. De hierbij vereiste interactiecompetentie kwam bij zo goed als geen van de jongens naar voren. Bij stellen in een liefdesrelatie leken de partners nog iets beter op de hoogte te zijn van elkaars houding dan in relaties die meer instrumenteel van aard waren. In het algemeen was de mate van communicatie tussen de partners over anticonceptie summier.

Tweeledige rolopvatting en taakverdeling

Niet alleen was het voor veel jongens moeilijk om met hun partner over anticonceptie te communiceren, ze zagen er ook weinig aanleiding toe, omdat zij ervan uitgingen dat (morning-after)pilgebruik en daarmee het voorkomen van zwangerschap de verantwoordelijkheid was van hun partner. Jongens leken zich meer bewust van het risico op soa dan van het risico op zwangerschap. Ook al was het condoomgebruik nog steeds onvoldoende om het risico op soa uit te sluiten, toch leken de respondenten in enige mate doordrongen van dit risico en voelden zich ook verantwoordelijk voor het voorkomen van soa. In verhouding was besef van het risico op zwangerschap maar amper aanwezig. In enkele gevallen bleek dat genderspecifieke voorlichting zowel op school als ook door de ouders werd meegegeven.

Deze opvatting over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen aangaande anticonceptie berust voor een deel op het puur biologische feit dat vrouwen degenen zijn die zwanger kunnen worden en jongens niet. Vrouwen zijn in de ogen van de jongens degenen die zichzelf moeten en kunnen beschermen tegen zwangerschap. Aan de andere kant worden kansen om invloed uit te oefenen en interesse in de werking van de pil tegengewerkt door de heersende overtuiging dat geboorteregeling de zaak van de vrouw is. Een dergelijke duale taakverdeling plaatst partners voor een sociaal dilemma, waar een ieder de ander verantwoordelijk kan houden voor anticonceptiefalen. Communicatie tussen de partners over de keuze van het middel, de mogelijke moeilijkheden bij het gebruik daarvan en de wederzijdse verwachtingen met betrekking tot anticonceptiegebruik kan verschillen aan het licht brengen. Een gebrek aan communicatie tussen partners maakt dat impliciete aannames over consequent en betrouwbaar anticonceptiegebruik in stand blijven.

Risicobewustzijn

De jongens konden of wilden in de meeste gevallen de consequenties van hun handelen niet overzien. Ze lieten de dingen over zich heen komen. Een bepaalde groep jongens nam bewust het risico op zwangerschap en soa, terwijl ze de noodzaak van anticonceptie erkenden en ook gemotiveerd waren om zich te beschermen. Dit uitte zich vooral in situaties waar de condooms op waren en er toch gevreeën werd omdat de opwindingsgroot was. De combinatie met een gebrekkige kennis over anticonceptie was dan funest; wanneer men zich naderhand bewust werd van het risico werd er niet adequaat gereageerd.

Latente kinderwens

Hoewel de jongens doorgaans een kinderwens hadden, in de zin dat ze in de tijd voor de zwangerschap voornemens waren om 'ooit kinderen te willen nemen', was die wens vooral op de verre toekomst gericht. Deze scheen in de tijd voor de conceptie maar in enkele gevallen een cruciale rol gespeeld te hebben. In het onderzoek naar tienermoeders kwam naar voren dat er soms sprake was van het willen binden van de partner. Bij de jongens werd in geen geval de indruk gewekt dat het kindje door de jongen verwekt was om de partner aan zich te binden. Integendeel: waar een nadrukkelijke kinderwens aanwezig was, was de jongen gemotiveerd door status en traditionele normen en waarden. De relatie met de partner was hieraan ondergeschikt. Hun gedrag met betrekking tot partnerkeuze en seks was dan ook met name gemotiveerd door een kortstondige 'seksdrive', het veroveren van meisjes en het experimenteren met seks, dan wel het genieten van een aangename maar relatief vrijblijvende relatie met de partner.

Jong ouderschap in de omgeving

Veel jongens hadden mensen in hun omgeving die zelf jong ouders waren geworden. Voor een aantal jongens was het een gewoon verschijnsel om jong vader te worden. De reactie vanuit de omgeving was meestal negatief, maar sloeg snel om in steun en begrip. Dit werd genoemd door zowel jongens van Surinaamse en Antilliaanse afkomst, als van Nederlandse afkomst. Inderdaad leek het erop dat in ieder geval binnen de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap sprake was van een dubbele boodschap waar gewaarschuwd werd voor zwangerschap op jonge leeftijd, maar wanneer een zwangerschap optrad deze met enthousiasme verwelkomd werd. Dit is in lijn met de bevinding dat enkele jongens met een Antilliaanse en Surinaamse achtergrond positief reageerden op het bericht van de zwangerschap, terwijl alle autochtone jongens in een beginsel negatief of ambivalent reageerden.

Gepland of ongepland

Het verwekken van kinderen was bij de meeste jongens werkelijk ongepland. Het leek erop dat deze jongens meer dan de meiden uit het tienermoederonderzoek de consequenties van hun handelen niet overzagen. Zelfs wanneer het inconsequente pilgebruik van de partner bekend was, werd maar halfslachtig actie ondernomen. De partner werd vertrouwd en als dit onterecht bleek werden de ogen gesloten. Jongens bemoeiden zich maar zeer zelden met het anticonceptiegebruik van hun partner en omgekeerd stonden de meisjes ook niet op consequent veilig vrijen. De meisjes waren net zo nalatig in hun anticonceptiegebruik. Maar waar dit gedrag bij de meiden gestuurd leek door een min of meer onbewuste kinderwens, scheen het bij de jongens meer voort te komen uit het affect. Terwijl meisjes gericht zijn op relaties, leven jongens op het moment.

Surinaamse en Antilliaanse jongens en kinderwens

Er bleek een opvallend verschil te zijn tussen Surinaamse/Antilliaanse en westerse jongens in hun reactie op het bericht van de zwangerschap. De jongens uit Suriname en de Antillen reageerden vaker positief, terwijl de westerse jongens doorgaans negatief of ambivalent reageerden. Dit zou kunnen betekenen dat het vaderschap voor jongens uit Suriname en de Antillen ofwel minder negatieve implicaties had, ofwel meer positieve. Op basis van de hier verzamelde gegevens kan echter niet geconcludeerd worden dat jongens uit Suriname en de Antillen de vaderrol associëren met minder verantwoordelijkheid dan jongens uit de westerse cultuur; alle jongens hadden ten tijde van de conceptie een vaag idee van de vaderrol en de verantwoordelijkheden die als vader op ze af zouden komen. Ook het vermoeden dat jongens uit Suriname en de Antillen zwangerschap zien als bevestiging van hun mannelijkheid werd niet bevestigd. Geen van de jongens gaf aan dat door de zwangerschap zijn zelfbeeld was veranderd of dat hij het gevoel had dat mensen in zijn omgeving anders naar hem keken. Wel zijn er enkele aanwijzingen dat het hebben van kinderen voor mensen uit Suriname en de Antillen - ook voor de mannen - niet alleen een 'must' is, maar status verleent. Enkele jongens gaven aan dat ze liever nu dan nooit kinderen willen, ondanks de moeilijkheden die de zwangerschap en het vaderschap met zich mee bracht. Het leek erop dat jongens uit Suriname en de Antillen meestal een positieve associatie hadden met het vaderschap. Om dit echter een 'latente kinderwens' te noemen gaat te ver, aangezien deze jongens niet duidelijk gemotiveerd waren om een zwangerschap te veroorzaken, maar wel om deze achteraf te accepteren.

Toekomstperspectief

Net als bij de meiden kon bij de jongens een gebrek aan richting vastgesteld worden. Een gebrek aan richting kon gedifferentieerd worden in gebrek aan een concreet toekomstperspectief en gebrek aan sturing door opvoeders. De meeste jongens hadden geen concreet beeld van hun toekomstplannen. Anders dan bij de meiden was het krijgen van kinderen geen alternatief plan voor beroep en opleiding; integendeel. Met de zwangerschap werden opleiding en beroep voor de jongens als toekomstige kostwinner alleen maar belangrijker.

Op het rechte spoor

Veel jongens gaven aan dat ze in de tijd voor de zwangerschap 'verkeerd bezig waren', met dingen die daarna van henzelf niet meer door de beugel konden. De grote meerderheid gaf aan dat ze door de zwangerschap beter in staat waren zich op hun doelen te richten. Anders dan bij de meiden betekende de zwangerschap voor de jongens, wanneer zij de verantwoordelijkheid voor het kindje op zich namen, dat zij zich richtten op het afronden van hun opleiding of het vinden van werk. Dit betekent echter

niet dat een ongeplande zwangerschap per sé een positief effect had op de ontwikkeling van de jongens. Wanneer de ouders van de jonge ouders of instanties niet bijsprongen, bleken de gestelde doelen qua inkomen en opleiding moeilijk haalbaar.

Gezinsklimaat

Er zijn aanwijzingen dat er een beschermende werking uit zou kunnen gaan van een warm gezinsklimaat. Jongens bij wie een warm gezinsklimaat gepaard ging met sturing en steun vertoonden geen structureel slecht anticonceptiegebruik. De aanwezigheid van een vaderfiguur die als rolmodel gezien werd, leek een belangrijke bijdrage te leveren aan het gezinsklimaat. Of de biologische vader wel of niet aanwezig was scheen niet doorslaggevend te zijn voor het gezinsklimaat. De afwezigheid van de biologische vader droeg wel bij tot de motivatie van de jongens om er zelf voor hun kind te zijn.

Bij de meerderheid van de jongens was een gebrek aan sturing kenbaar. Veel ouders lieten hun zoons hun gang gaan, en wanneer ze wel probeerden te sturen stootten ze soms op veel weerstand. Vooral wat betreft hun seksuele contacten genoten de jongens een grote mate van vrijheid. Hier was opvallend hoe weinig ouders überhaupt probeerden om invloed uit te oefenen. Zelfs in situaties waar een duidelijke aanleiding was voor een gesprek over seksuele interacties en verhoudingen tussen mannen en vrouwen, lieten ouders die kans liggen. Veel ouders leken hier niet aan te willen beginnen of wisten niet hoe.

Vaderschap

Het was de vraag in hoeverre jongens die zonder een vaderfiguur waren opgegroeid een ander beeld hadden van de verantwoordelijkheid die op een vader af zou komen dan de jongens die met vaderfiguur waren opgegroeid. De jongens in deze steekproef hadden echter allemaal een vaag idee van de verantwoordelijkheden die horen bij het vaderschap. De jongens waren nog niet bewust met deze kwestie bezig. Het zou interessant zijn om hier in een vervolgonderzoek dieper op in te gaan; wellicht dat bij meer tijd voor reflectie een ander beeld ontstaat.

Relatie

Wat betreft de machtsverhouding tussen de partners gaven de jongens het idee dat die in de meeste gevallen redelijk in balans was. In tegenstelling tot de resultaten uit het onderzoek naar tienermoeders gaven de jongens doorgaans aan dat hun partner ongeveer even vaak zin had in seks en dat de jongens zelf ook haar genot belangrijk vonden. Dat aspect van 'traditionele seksopvattingen' kon vanuit het jongensperspectief niet bevestigd worden. Ook al lag het initiatief tot seks meestal bij hem, in andere aspecten van de relatie gaven zij niet aan te domineren. Er waren enkele relaties die op seks gebaseerd waren, of waar de partner gezien werd als een geschikte moeder van zijn kinderen. In die relaties leek het alsof partners minder goed op de hoogte waren over hoe de ander dacht over anticonceptie dan in de liefdesrelaties.

Anticonceptie na de zwangerschap

Ook na het bericht over de zwangerschap lopen de jongens in deze steekproef nog risico op een onbedoelde zwangerschap. De meerderheid nam geen maatregelen om zich extra of anders te beschermen. Niet alleen de jongens laten het afweten, ook hulpverleners laten hier steken vallen. Informatie over anticonceptie is gericht op de partners van de jongens, terwijl jongens aan hun lot worden overgelaten. Gezien de signalen uit het veld dat een groot deel van de jonge vaders op den duur een relatie met een nieuwe partner aangaat, is de kans op een herhaalde, onbedoelde zwangerschap met een nieuwe partner groot. Zelfs wanneer de jongens bij hun partner blijven is de kans op een herhaalde

onbedoelde zwangerschap aanwezig; zo blijkt uit het verhaal van één van de respondenten wiens partner sinds de zwangerschap nog twee abortussen heeft gehad. Ook andere respondenten vrijen na de zwangerschap onveilig. Er is duidelijk ruimte voor een verbeterd voorlichtingsbeleid na een onbedoelde zwangerschap met meer aandacht voor jongens.

Tijdig geïnformeerd

De meeste jongens hadden dan ook het gevoel dat zij tijdig over de zwangerschap geïnformeerd waren. Dit hing niet zozeer af van de feitelijke sinds de conceptie verstreken tijd, maar van het vertrouwen dat de jongen erin had dat zijn partner zijn interesse ter harte nam. Veel meisjes kwamen er zelf vrij laat achter dat ze zwanger waren.

Houding abortus

De algemene houding ten opzichte van abortus was redelijk evenredig verdeeld binnen de steekproef; een deel van de jongens had een positieve houding, anderen waren ambivalent, en een derde groep was principieel tegen abortus. Die jongens die in hun eerste reactie positief waren tegenover de zwangerschap hadden een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond.

Invloed op de besluitvorming

In het besluitvormingsproces stelden de meeste jongens zich redelijk meegaand op, maar lieten wel hun mening gelden. Een minderheid stelde zich stellig op en hield voet bij stuk. Bij enkelen lukte dat ook; zij overtuigden hun partner ervan de zwangerschap te voltooien. Het was echter duidelijk dat de vrouwen het laatste woord hadden en de meeste jongens accepteerden dat bij voorbaat al. Wanneer de partners verschillend dachten over abortus, lieten de meeste jongens de keuze aan haar over. Sommigen hadden hun mening over abortus nog niet bepaald, anderen vonden het terecht dat de vrouw in het besluitvormingsproces het overwicht heeft. Maar een enkeling had het gevoel dat hij onvoldoende bij de beslissing betrokken was. Diegenen die helemaal buiten de beslissing werden gehouden vonden dit wel moeilijk, ook al uitten zij dit zeer voorzichtig. Hoe terughoudend zich de meeste jongens ook opstelden, het leek bij allen belangrijk dat zij op de een of andere manier betrokken werden bij de besluitvormingsprocedure. Daarbij leek het minder van belang dat zij hun zin kregen, maar wel dat ze hun mening konden uiten, overleg konden voeren of gewoon de mening van hun partner konden horen.

Maar ook een sterke invloed van de jongen op de beslissing van zijn partner kon tot negatieve gevoelens leiden. Eén respondent motiveerde zijn partner tot abortus, maar uiteindelijk besloot het koppel de zwangerschap te voltooien. De respondent gaf aan dat hij achteraf spijt had dat hij haar geprobeerd had tot abortus te bewegen. Het uitoefenen van invloed en het uiten van het eigen standpunt leidt dus niet simpelweg tot een betere uitkomst voor de jongen, zelfs wanneer het gaat over een stabiele, gelijkwaardige relatie en als de partners achteraf vrede met de beslissing hebben. Gevoelens ten opzichte van abortus zijn ongeacht de uitkomst van de beslissing een gevoelige kwestie waarin partners een evenwicht moeten vinden tussen het strijden voor hun eigen belangen en ruimte bieden voor de gevoelens en belangen van de partner, maar ook voor hun eigen tegenstrijdige gevoelens.

Invloed van derden

Enkele jonge vaders beschreven de tijd na het bericht over de zwangerschap als een 'waas'. Overweldigd door de veranderingen die zij anticipeerden, verkeerden zij in een

staat van verwarring, waardoor zij het moeilijk hadden met het nemen van beslissingen. Het was echter ook de tijd dat besluitvaardigheid vereist was. Jongens in die situatie zijn gemakkelijk beïnvloedbaar. Hoewel de meeste respondenten hun beslissing eerst samen met de partner bespraken voordat ze het aan anderen vertelden, speelde de mening van de (schoon)ouders soms direct of indirect een belangrijke rol. In enkele gevallen werd het roer zelfs helemaal door de (schoon)ouders overgenomen. Ook hier lijkt het van belang dat de verschillende partijen elkaar ruimte bieden om ieder op een constructieve manier zijn rol te kunnen vervullen.

Hulpverlening

Hoewel veel jongens toch op de een of andere manier met hulpverlening in aanraking waren gekomen en hierover meestal tevreden waren, zeiden zij desgevraagd zeer weinig behoefte aan ondersteuning te hebben. Bij de hulpverlening kwamen ze vooral op initiatief van hun partner terecht, of omdat ze wegens andere zaken al contact hadden met hulpverleningsinstanties. Jonge vaders hadden hun onafhankelijkheid hoog in het vaandel staan en wilden het liever allemaal zelf uitzoeken. Behoeftte aan hulpverlening werd al snel gelijkgesteld met als incapabel gezien worden of niet serieus genomen worden. Kennelijk moeten jongens vooral het gevoel hebben dat zij de controle houden, dat hun gezag over hun kind en hun relatie niet ondergraven wordt. Het hulpaanbod moet zeer concreet en tastbaar zijn. 'Softe' interventies, zoals gespreksgroepen kunnen pas plaatsvinden wanneer het vertrouwen gewonnen is.

5. Discussie

Dit onderzoek is exploratief en kwalitatief. Het is gebaseerd op een kleine groep van jonge vaders. Er zijn dus beperkingen aan de mate van generaliseerbaarheid. De uitspraken in dit onderzoek zijn te beschouwen als hypothesevormend. De data heeft een grote hoeveelheid informatie opgeleverd die aanleiding kan bieden voor vervolgonderzoek. Door bij de rapportage van de resultaten veel citaten weer te geven hopen de onderzoekers dat recht is gedaan aan het verhaal van de jongens en dat de lezer inzicht krijgt in hun beleving.

Hoewel weinig bekend is over de demografische gegevens van de populatie 'jonge vaders' werd vanuit experts uit het veld gesignaleerd dat bij deze steekproef sprake is van een selectie-effect. De grote meerderheid van de jongens in deze steekproef had nog een relatie met hun partner en had ervoor gekozen om bij te dragen aan de opvoeding van hun kind. Experts uit het veld signaleren dat zij met name jonge moeders tegenkomen wiens relatie met de biologische vader verbroken is. Bovendien gingen de interviews doorgaans om het ontstaan van een zwangerschap waarbij gekozen is om het kindje te houden. Beide selectie-effecten maken het waarschijnlijk dat de relaties van de jongens met hun partners beter zijn dan de gemiddelde relatie bij onbedoelde zwangerschappen. De kwaliteit van de relatie kan effect hebben op zowel anticonceptiegebruik als ook het besluitvormingsproces over abortus.

Bovendien zitten in deze steekproef praktisch alleen maar jongens met een laag opleidingsniveau. Dat impliceert dat het reflectievermogen van de jongens in deze steekproef waarschijnlijk gemiddeld lager is. Eén punt waarbij een verminderd reflectievermogen waarschijnlijk een rol heeft gespeeld is de voorlichting. Het is bijvoorbeeld opvallend dat deze jongens amper zelf op zoek gingen naar informatie. Bovendien trokken deze jongens opvallend weinig lessen uit hun ervaring wat betreft anticonceptiegebruik.

Een effect van een verminderd reflectievermogen is dat de respondenten zich vaak niet bewust waren van de redenen voor hun eigen gedrag. Ze waren soms zelf niet goed in staat hun gedrag te verklaren en daardoor kwam sterk de indruk naar voren dat keuzes vanuit affect gemaakt worden. Deze constatering moet in het achterhoofd gehouden worden bij de interpretatie van de gegevens.

Een positieve kanttekening kan geplaatst worden bij de keuze om gebruik te maken van een interviewer die gematched was met de meerderheid van de respondenten uit de steekproef. Hoewel het moeilijk is om het effect daarvan in te schatten, hadden de onderzoekers het gevoel dat de interviewer veel en diepgaande informatie heeft kunnen ophalen.

De werving is heel moeizaam gebleken. De werving via het onderwijs heeft veel resultaat opgeleverd en kan aanbevolen worden voor vervolgonderzoek.

In dit onderzoek is weinig informatie opgehaald over de partners van de jongens. Ook de demografische gegevens van de partners zijn niet volledig bekend. In vervolgonderzoek zou het interessant zijn om in ieder geval de demografische gegevens te achterhalen. Idealiter zouden in een vervolgonderzoek beide partners ondervraagd worden. Het anticonceptiegebruik van de jongens en hun visie daarop is natuurlijk maar de ene helft van het verhaal. Voor vervolgonderzoek zou het juist interessant zijn om koppels te

interviewen om te kijken waar het mis gaat in de communicatie tussen partners, waar interesseconflicten ontstaan en hoe die opgelost worden.

Een ander aspect dat in dit onderzoek kort is besproken, is de rol van de ouders van de partners. Er leek een grote rol weggelegd voor de ouders van het koppel, een invloed die zowel positieve als ook negatieve effecten kan hebben. Dit is een thema dat verdere aandacht verdient.

6. Aanbevelingen en actiepunten

De bevindingen en conclusies uit het onderzoek zijn tijdens een expertmeeting gepresenteerd aan preventiewerkers, hulpverleners, beleidsmakers en onderzoekers. Aan hen is gevraagd mee te denken over aanbevelingen en actiepunten voor een betere preventie van onbedoelde en ongeplande zwangerschap en de opvang en begeleiding van jonge vaders op regionaal en landelijk niveau. De aanbevelingen zijn ingedeeld naar het domein van preventie en seksuele vorming, opvang en begeleiding, beleid en onderzoek.

6.1 Preventie en seksuele vorming

- Het is duidelijk dat veel jongens kennis missen over anticonceptie. In de huidige voorlichting en preventie van een onbedoelde of ongeplande zwangerschap lijkt de informatie zich eenzijdig op meisjes te richten. Double Dutch en de risico's op soa na onveilige seks zijn weliswaar bekend bij jongens. De risico-inschatting op een zwangerschap is bij de respondenten laag. Een laag reflectief vermogen, hardnekkige mythevorming, een hoge seksdrive en duale verantwoordelijkheidsgevoelens zijn hier mogelijk debet aan. Het is van belang in de seksuele vorming aan jongens meer rekening te houden met deze aspecten.
- Omdat jongens de consequenties van onveilige seks niet aan den lijve ervaren, nemen jongens minder snel hun eigen verantwoordelijkheid. Daarnaast leven ook onder jongens hardnekkige mythes over anticonceptie en weten zij nauwelijks het onderscheid tussen betrouwbare en niet betrouwbare methoden. Ook jongens zouden moeten weten hoe je een zwangerschap kunt voorkomen, vroege zwangerschap tijdig kunt signaleren, weten welke testmogelijkheden er zijn bij vermoedens van zwangerschap en informatie moeten krijgen over de werking van de morning-afterpil.
- De traditionele sekserolopvattingen spelen een belangrijke rol bij het ontstaan van ongeplande zwangerschappen. Zo leggen jongens de verantwoordelijkheid voor anticonceptiegebruik en het voorkomen van een zwangerschap vooral bij het meisje. In de seksuele vorming zou meer aandacht moeten zijn voor de invloed van traditionele sekserolopvattingen op inadequaate anticonceptiegebruik. Gedeelde verantwoordelijkheid bij anticonceptiekeuze en het gezamenlijk voorkomen van een zwangerschap zijn hierin belangrijke aandachtspunten. Een mannelijke partner die het meisje steunt bij haar anticonceptiegebruik kan immers een positief effect hebben op het voorkomen van een ongeplande zwangerschap. Jongens kunnen de controle over een zwangerschap zelf meer in de hand houden door altijd een condoom op zak te hebben en deze ook te gebruiken.
- In de seksuele vorming is het van belang stil te staan bij de cultuur- en genderspecifieke betekenis van zwangerschap en jong ouderschap bij jongens. Een zwangerschap geeft aankomende tienervaders soms meer status en aanzien in de eigen gemeenschap. Dit kan een positieve wending aan hun leven geven en leiden tot meer verantwoordelijkheidsgevoel.
- Uit het onderzoek komt naar voren dat jongens en meisjes in seksuele relaties nauwelijks met elkaar communiceren over anticonceptie, de keuzen die ze hierin kunnen maken en een eventuele kinderwens die ze hebben. In de seksuele vorming zouden jongeren meer tools moeten krijgen om te communiceren in relaties over anticonceptie, anticonceptiekeuzen, sekserol verwachtingen en verantwoordelijkheden.
- De jongens in het onderzoek hadden een vaag vaderbeeld en zijn soms bang te falen als toekomstige vader en opvoeder. In de seksuele vorming zou derhalve meer aandacht moeten zijn voor de gezinsvorming, de voor- en nadelen van jong ouderschap en de rollen van mannen en vrouwen bij de opvoeding van kinderen.

6.2 Opvang, zorg en begeleiding

- Als er sprake is van een ongeplande zwangerschap ligt het zelfbeschikkingsrecht vaak bij meisjes. Daarnaast is het niet altijd vanzelfsprekend dat jongens, c.q. de biologische vaders, tijdig geïnformeerd worden over de zwangerschap. In tegenstelling tot jongens bestaat er rondom de meisjes vaak wel een steunend netwerk om tot een weloverwogen besluit te komen. Voor jongens is het soms lastig om emoties en standpunten naar voren te brengen. Ook jongens hebben recht op goede zorg en begeleiding bij het besluitvormingsproces zodat zij zelf een standpunt kunnen formuleren en hierover leren communiceren naar de partner. Het Fiom kan hierin een waardevolle rol vervullen.
- Vanaf de zwangerschap en tijdens de bevalling worden veel aanstaande tienermoeders omringd met goede medische zorg, opvang en begeleiding. Het is wenselijk dat verloskundigen en huisartsen ook oog houden voor de behoeften en beleving rondom zwangerschap en geboorte van een kind van de aanstaande jonge vader.
- Ook na een abortus of na de geboorte van het kind is aandacht is voor anticonceptiekeuze, effectief anticonceptiegebruik, verwachtingen en verantwoordelijkheden van belang. De huisarts, de verloskundige of de abortusarts of verpleegkundige kan hierin een belangrijke rol spelen.
- Voor jongens die nog nauwelijks bezig zijn met hun toekomst, kan een kind een positieve wending geven aan hun leven. Met de komst van een kind wordt bij sommigen een appèl gedaan op hun financiële zorgverantwoordelijkheid. Hierdoor zijn ze extra gemotiveerd hun opleiding af te maken of te gaan werken. Echter deze jongens hebben nog wel een steuntje in de rug nodig, om kind, werk of opleiding (en een relatie) te kunnen combineren. Het Jeugd Maatschappelijk Werk zou hierin een ondersteunende rol kunnen spelen.
- Voor veel jonge vaders is het lastig goed invulling te geven aan hun vaderrol. Daarnaast worden ze in de relatie vaak geconfronteerd met het primaat van het moederschap en moeten jongens hun vaderrol bevechten. Laagdrempelige ontmoetingsplaatsen voor jonge vaders kunnen een belangrijke ondersteunende rol spelen bij de invulling van goed vaderschap. Oudere vaders uit de eigen culturele gemeenschap zouden als 'peer educator' ingezet kunnen worden bij opvoedingsvraagstukken. Met de productie van audiovisueel materiaal over verschillende opvoedingsstijlen van jonge vaders zouden jongens meer inzicht kunnen krijgen in de invulling van de verschillende vaderrollen. Initiatieven uit de Surinaamse en Antilliaanse gemeenschap waarin de vaderrol wordt bediscussieerd en in beeld gebracht, verdienen ondersteuning.
- In de vrouwenopvangvoorzieningen zou naast aandacht voor jonge moeders ook aandacht moeten zijn voor de partners/jonge vaders. De jonge vaders voelen zich nu vaak buiten gesloten of hebben last van vooroordelen bij professionals.
- Voor veel jongens c.q. jonge vaders staat hulp vragen gelijk aan een brevet van onvermogen. De hulpverleningsinstanties zijn voor hen te hoogdrempelig en wekken onvoldoende vertrouwen. Jonge vaders worden vaak met een scheef oog aangekeken of gestigmatiseerd en ervaren de hulpverlening als te bevoogdend. Het is van belang om samen met jonge vaders te onderzoeken welke vorm van advies en ondersteuning wenselijk is zonder dat ze het gevoel krijgen incompetent te zijn. De Eigen Kracht Conferenties zouden een manier kunnen zijn om jonge ouders te ondersteunen bij de opvoeding van jonge kinderen. In sommige steden wordt al ervaring opgedaan met jonge vaderprojecten. Deze zouden bij gebleken positieve evaluaties een landelijke uitrol moeten krijgen.

6.3 Beleid

- Met een goede registratie kan elke gemeente jaarlijks zicht krijgen op het aantal meisjes met een onbedoelde zwangerschap en het aantal jonge tienermoeders. Het is niet ondenkbaar dat dit ook een beeld kan geven van het aantal tienervaders. In gemeenten met een hoog percentage tienermoeders is het aan te bevelen tijdig seksuele vorming en seksuele gezondheidsbevordering voor risicogroepen te stimuleren en te faciliteren. De GGD-en vervullen hierin een belangrijke publieke taak. Daarnaast zou de gemeente welzijn- en opvangorganisaties kunnen wijzen op de rol en betrokkenheid van jonge vaders bij de opvoeding van jonge kinderen en zou zij ondersteunende projecten voor jonge ouders (moeders en vaders) kunnen faciliteren.
- De Centra Jeugd & Gezin zouden het thema seksualiteit mee moeten nemen in de registratie en opvoedingsondersteuning aan ouders. Op gemeentelijk niveau kan hiertoe beleid gemaakt worden. Door scholing en deskundigheidsbevordering van professionals op dit terrein te faciliteren worden professionals beter toegerust in de seksuele opvoedingsondersteuning van ouders.
- Regionaal kan er beleid gemaakt worden om gezondheidswerkers in de eerste lijn (huisartsen) meer te betrekken en te scholen in de rol en betrokkenheid van jongens bij een onbedoelde of ongeplande zwangerschap. Zij zijn immers de poortwachter van de gezondheidszorg. Zij zouden ook jongens moeten informeren over anticonceptiekeuze, risico's en effectief gebruik en jongens kunnen motiveren hierin een gedeelde verantwoordelijkheid te nemen.

6.4 Onderzoek

- Het onderzoek had vooral een exploratief karakter waarbij 19 jonge vaders zijn geïnterviewd. Omdat jonge (biologische) vaders veelal onzichtbaar zijn, vraagt de werving van jonge vaders voor deelname aan onderzoek een grote inspanning. Om een breed en gevarieerd beeld te krijgen van dit onderwerp verdient het aanbeveling een bredere groep jonge vaders in het onderzoek te betrekken dan nu het geval is.
- De psychosociale gevolgen van jong moederschap zijn inmiddels wel bekend maar over de beleving en de gevolgen die het jong vaderschap voor jongens, in positieve en negatieve zin, met zich meebrengt is nog nauwelijks informatie voorhanden. Om meer inzicht te krijgen in de aard, omvang, beleving en psychosociale gevolgen van jong ouderschap c.q. vaderschap is het van belang een dergelijk onderzoek grootschaliger uit te zetten.
- Onderzoek naar de demografische gegevens van jonge vaders maakt vervolgonderzoek in een representatieve steekproef mogelijk. Een grootschaliger onderzoek biedt de mogelijkheid om vergelijkingen te maken en verbanden zichtbaar te maken. Om meer recht te kunnen doen aan de diversiteit onder jonge vaders, is het bij een vervolgonderzoek wenselijk jonge vaders via andere kanalen te werven dan via de instanties die zich bezighouden met tienermoeders en tieneropvang.
- Het is gewenst veelbelovende en succesvolle ondersteuningsprojecten voor jonge vaders in beeld te krijgen. Met name projecten die in staat zijn jonge vaders te ondersteunen bij een positieve invulling van hun vader- en partnerrol verdienen een bredere uitrol.
- Bij een vervolgonderzoek onder tienervaders is het aan te bevelen nog gericht te kijken naar de rol van de sociale omgeving in het besluitvormingsproces tijdens een ongeplande of onbedoelde zwangerschap. Daarnaast zou het wenselijk zijn om de vrouwelijke partner (biologische moeder) van elke geïnterviewde (biologische) vader in het onderzoek te betrekken en haar te bevragen op de machtsdynamiek in de

relatie, de rol en betrokkenheid van de partner bij anticonceptie en het besluitvormingproces. Dit geeft mogelijk een nog betrouwbaarder beeld.

7. Literatuurlijst

- Agtmaal-Wobma, E. van & Latten, J. (2008). Steeds meer vaders boven de 40. *CBS Webmagazine*, 13 februari 2008. Gevonden op: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2388-wm.htm> op 14 december 2009.
- Bajos, N., Ducot, B., Spencer, B., Spira, A. & ACSF Group (1997). Sexual risk-taking, socio-sexual biographies and sexual interaction: Elements of the French national survey on sexual behavior. *Social Science & Medicine*, 44, 25-40.
- Bakker, F. & Vanwesenbeeck, I. (2006). *Seksuele gezondheid in Nederland*. Delft: Eburon.
- Bazargan, M., Kelly, E.M., Stein, J.A., Husaini, B.A. & Bazargan, S.H. (2000). Correlates of HIV risk-taking behaviors among African-American college students: The effect of HIV knowledge, motivation, and behavioral skills. *Journal of the National Medical Association*, 92, 391-404.
- Berlo, W. van, Wijzen, C. & Vanwesenbeeck, I. (2005). Gebrek aan regie. Een kwalitatief onderzoek naar de achtergronden van tienerzwangerschappen. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- Crosby, R.A., DiClemente, R.J., Wingood, G.M., Cobb, B.K., Harrington, K., Davies, S.L., Hook III, E.W. & Kim Oh.M. (2002). Condom use and correlates of African American adolescent females' infrequent communication with sex partners about preventing sexually transmitted diseases and pregnancy. *Health Education & Behavior*, 29, 219-231.
- Ekstrand, M., Tyden, T., Darj, E. & Larsson, M. (2007). Preventing pregnancy: a girls' issue. Seventeen-year-old Swedish boys' perception on abortion, reproduction and use of contraception. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 12(2), 111-118.
- Enk, W.J.J. van, Gorissen, W.H.M. & Enk, A. van (2000). Teenage Pregnancy and Ethnicity in the Netherlands: Frequency and Obstetric Outcome. *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 5, 77-84.
- Foreman, F.E. (2003). African American college women: Constructing a hierarchy of sexual arrangements. *AIDS Care*, 15, (4), 493-504.
- Friedlander, M.L., Kaul, Th.J. & Stimel, C.A. (1984). Abortion: Predicting the Complexity of the Decision-Making Process. *Women & Health*, 9 (1).
- Garssen, J. & Harmsen, C. (2005). Tiernermoeders vaak langdurig alleenstaand. *CBS Webmagazine*, 19 september 2005. Gevonden op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2005/2005-1778-wm.htm> op 14 december 2009.

- Graaf, de, H., Meijer, S., Poelman, J., Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*. Delft: Eburon.
- Hilhorst, S. (2003). Tienervaders. 'Ik moest het maar zelf uitzoeken.' *Tijdschrift over jeugdwelzijn, jeugdzorg, jeugdbeleid*, Oktober, 17-19.
- Holmberg, L.I. & Wahlberg, V. (2000). The Process of Decision-Making on Abortion: A Grounded Theory Study of Young Men in Sweden. *Journal of Adolescent Health*, 26, 230-234.
- Hughes, K., Cragg, A. & Taylor, C. (1999). *Young People's Experiences of Relationships, Sex and Early Parenthood: Qualitative Research*. London: Health Education Authority.
- Kroelinger, C.D. & Oths, K.S. (2000). Partner Support and Pregnancy Wantedness. *Birth*, 27 (2), 112-119.
- Lee, L. van, Vlucht, I. van der, Wijsen, C. & Cadée, F. (2009). Tienerszwangerschappen, abortus en tienermoeders in Nederland. Gevonden op <http://www.rng.nl/productenendiensten/onderzoekpublicaties/factsheets/factsheet-tienerszwangerschappen-abortus-en-tienermoeders-in-nederland-2009> op 14 december 2009.
- Lier, L. van (2007). Een ongelukje met een prachtige beloning. Gevonden op http://www.jsn.nl/upload/95995_647_1232456284771-20070523_Rapportage_Jonge_Vaders.pdf op 14 december 2009.
- Manlove, J., Ryan, S. & Franzetta, K. (2003). Patterns of contraceptive use within teenagers' first sexual relationships. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 35 (6), 246-255.
- Marsiglio (1993). Adolescent Males' Orientation Towards Paternity and Contraception. *Family Planning Perspectives*, 25 (1), 22-31.
- Mulder, H. (2002). Handleiding: Het betrekken van tienervaders bij tienermoederprojecten. Den Haag: Haagse Hogeschool, Sociaal pedagogische hulpverlening, interne publicatie.
- O'Sullivan, L.F., Udell, W., Montrose, V., Antoniello, P. & Hoffman, S. (2010). A cognitive analysis of college students' explanations for engaging in unprotected sexual intercourse. *Archives of Sexual Behavior*. Advance online publication. doi:10.1007/s10508-009-9493-7
- Raap, S. & Coblijn, M. van (2009). Tienervaders! Een vergeten groep. Gevonden op http://www.scalarotterdam.nl/upload-doc/docs/downloads/tienervaders_ee_n_vergeten_groep.pdf op 14 december 2009.
- Rem, S. (2004). Tienervaders. Een verkennend onderzoek naar de invloed van het vaderschap op hun verdere leven en de behoefte aan hulpverlening. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

- Rigter, N. (2002). De Pil? Wat Zij Wil. Een kwalitatief onderzoek naar ideeën over seks en anticonceptie onder Surinaamse en Antilliaanse jongens. Gevonden op <http://www.iiav.nl/epublications//2002/pil.pdf> op 14 december 2009.
- Rispens, J., Hermanns, J.M.A. & Meeus, W.H.M. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Robbins, J.M. (1984). Out-of-wedlock abortion and delivery: the importance of the male partner. *Social Problems*, 31 (3), 334-350.
- Schwab Zabin, L., Huggins, G.R., Emerson, M.R. & Cullins, V.E. (2000). Partner Effects on a Woman's Intention to Conceive: 'Not with this Partner'. *Family Planning Perspectives*, 32 (1), 39-45
- Sheeran, P., Abraham, C. & Orbell, S. (1999). Psychosocial correlates of heterosexual condom use: A meta-analysis. *Psychosocial Bulletin*, 125 (1), 90-132.
- Skinner, E., Johnson, S. & Snyder T. (2005). Six dimensions of Parenting: A Motivational Model. *Parenting: Science and Practice*, 5 (2), 175-235.
- Trivedi, D., Brooks, F., Bunn, F. & Graham, M. (2009). Early fatherhood: a mapping of the evidence base relating to pregnancy prevention and parenting support. *Health Education Research*, 24 (6), 999-1028.
- Tschann, J.M. & Adler, N.E. (1997). Sexual self-acceptance, communication with partner, and contraceptive use among adolescent females: A longitudinal study. *Journal of Research on Adolescence*, 7, 413-430.
- Tschann, J.M., Adler, N.E., Millstein, S.G., Gurvey, J.E. & Ellen, J.M. (2002). Relative power between sexual partners and condom use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 17-25.
- Vanwesenbeeck, I. (1997). Female sexual power and control: From problem to promise. In A. van Lenning, M. Bekker & I. Vanwesenbeeck (Eds.). *Feminist Utopias in a Postmodern Era*, 161-175. Tilburg: Tilburg University Press.
- Vanwesenbeeck, I., Zessen, G. van, Ingham, R., Jaramazovic, E. & Stevens, D. (1999). Factors and processes in heterosexual competence and risk: An integrated review of the evidence. *Psychology and Health*, 14, 25-50.
- Veenstra (2009). Tienervaders: Net achttien en dan al een baby. Friesch Dagblad. Gevonden op http://www.fiom.nl/files/Friesch_Dagblad_Tienervaders_18-07-2009_1.pdf op 14 december 2009.
- Vogels, T., Buitendijk, S.E., Bruil, J., Dijkstra, N.S. & Paulussen, T.G.W.M. (2002). *Jongeren, seksualiteit, preventie en hulpverlening. Een verkenning van de situatie in 2002*. TNO Preventie en Gezondheid.

Weinman, M., Smith, P. & Buzi, R. (2002). Young Fathers: An Analysis of Risk Behaviors and Service Needs. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 19 (6), 437-453.

Wiggins M., Oakley A., Sawtell M., Austerberry H., Clemens F., & Elbourne D. (2005). *Teenage Parenthood and Social Exclusion: A multi-method study*. Gevonden op <http://eppi.ioe.ac.uk/EPPIWebContent/hp/reports/TPPR/TPPR%20final.pdf> op 14 december 2009.

Wijsen, C. & Lee, L. van (2006). *Kind van twee werelden. Een kwalitatief onderzoek naar de achtergronden van zwangerschappen bij allochtone tieners*. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.

Bijlage 1:   Topiclijst Onderzoek 'Jonge Vaders'

Demografische gegevens

Toekomstperspectief

Praten over seks, relaties, anticonceptie en jong ouderschap

- op school
- thuis
- met vrienden
- andere bronnen

Situatie thuis

- Sfeer thuis
- Regels thuis
- Vaderfiguur

Relatie met de partner

- Status en betekenis
- Evenwicht
- Seks met de partner
- Anticonceptiegebruik
- Risicomomenten
- Communicatie

Anticonceptie

- Houding pil en condoom
- Taakverdeling anticonceptie
- Anticonceptiegebruik na conceptie

Kinderwens

- Zijn kindwens
- Haar kindwens
- Plannen om kinderen te krijgen
- Beeld vaderschap

Ontstaan zwangerschap

- Bedoeld of onbedoeld
- Risicobewustzijn
- Morning-afterpil
- Reactie anderen/Zelfbeeld

Abortus

- Eerste reactie bericht zwangerschap
- Besluitprocedure

Hulpverlening

Bijlage 2: Verslag van de eerste expertmeeting 'Tienervaders' op 23 november 2009

Voorzitter: Ineke van de Vlucht (programma coördinator Anticonceptie & Abortus, Rutgers Nisso Groep)

Notulist: Susanne Gesell (Onderzoeker Rutgers Nisso Groep)

Aanwezig: Bet Manders (FIOM), Bart Bongers (FIOM), Dries Visser (Atlas), Joyce Kwidama (ETICA Training en Advies), Rosanna Jonge Loy (YPZO!), Elise Bikker (VBOK-Huis), Gino Bennett (Tienervader)

Afmeldingen: Lydia Ploos (ROCvA), Kenneth Valks (Haags Arubaans en Antilliaans Beraad), Anoushka Stulting (Route 23-coaches Gemeente Dordrecht), Astrid Stek (GGD Amsterdam), Imro Burke (Surplus Welzijn Breda)

Inleiding

De voorzitter van de expert meeting, Ineke van der Vlucht, verwelkomt de deelnemers en vertelt over de achtergrond van het onderzoek. In een voorstelronde geven de deelnemers aan wat hun link is met het thema 'jonge vaders'. De meeste deelnemers hebben direct contact met jonge vaders; of door trainingen, of in het kader van programma's ter begeleiding van jonge ouders. Gino Bennett is zelf tienervader en begeleidt het onderzoek als ervaringsexpert. Nadat Ineke van der Vlucht de onderzoekopzet nader heeft toegelicht worden de volgende punten bediscussieerd:

1. Doel en methodologie van het onderzoek

- De deelnemers willen weten in hoeverre het doel van het onderzoek is om te komen tot een typering van jonge vaders. De RNG licht toe dat een typering niet mogelijk is op basis van een dergelijk kleine steekproef. Risicofactoren zijn in de vragenlijst opgenomen voor zover deze directe invloed hebben op het anticonceptiegebruik van de jongeren, zoals alcoholgebruik. Het doel van het onderzoek is om een rond en diepgaand beeld weer te geven van de situatie waarin de jongen verkeerde toen de zwangerschap ontstond.
- Er wordt gevraagd of het überhaupt mogelijk is om tot uitspraken te komen over in hoeverre het gedrag van jonge vaders afwijkt van de norm, en dus een potentiële verklaring vormt voor het ongeplande ontstaan van een zwangerschap op jonge leeftijd. De RNG licht toe dat het bij bepaalde kwesties mogelijk is om het gedrag van de respondenten te vergelijken met de 'normale bevolking', omdat de RNG eerder onderzoek gedaan heeft in een grote steekproef die representatief is voor de Nederlandse bevolking. Dit is echter lang niet voor alle kwesties mogelijk. De resultaten zullen dan ook in de context van elk individueel verhaal bekeken worden. Wellicht is het mogelijk om een 'rode draad' door de verschillende verhalen te vinden.
- Een belangrijk aspect van het gesprek was de vraag in hoeverre jonge vaders de verantwoordelijkheid voor het vaderschap willen aangaan. Deelnemers merken op dat er een groep jonge vaders bestaat die de verantwoordelijkheid wil aangaan, maar voor wie dit heel moeilijk gemaakt wordt, doordat er nauwelijks beleid en subsidielijnen bestaan voor jonge vaders. In het veld bestaat echter de indruk dat er wel degelijk behoefte is aan ondersteuning. Het onderzoek kan bijdragen aan de ontwikkeling van nieuw beleid op de ondersteuning van jonge vaders.

- Er wordt gevraagd in hoeverre een negatief beeld van tienervaders bijdraagt aan de vertraagde mobilisatie van hulpverleningsinstanties richting jonge vaders. De deelnemers beamen dat er sprake is van een negatieve stereotypering van jonge vaders. Het onderzoek kan ertoe bijdragen dit beeld te nuanceren.

2. Onderzoeksvragen en topic lijst

- De deelnemers willen graag weten wat de respondenten van de hulpverlening verwachten. In de praktijk blijkt dat jonge vaders vaak onrealistische verwachtingen hebben tegenover hulpverleningsorganisaties, wat tot frustraties kan leiden.
- Deelnemers zijn benieuwd in hoeverre groepsdruk een rol speelt in het anticonceptiegebruik en de latente kindwens. Er blijkt sprake te zijn van een trend om kinderen te nemen omdat jongeren dit in hun vriendenkring zien gebeuren.
- De rol van de familieleden en in het bijzonder van de grootouders moet belicht worden.
- De deelnemers doen concrete aanbevelingen betreffende de formulering van enkele vragen.

3. Interviewtechniek

De vragen in de topic lijst zijn behoorlijk diepgaand en direct voor jongens die door de deelnemers als eerder gesloten en terughoudend waargenomen worden. Om te bevorderen dat de respondenten zich open stellen worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Het interview mag niet onder tijdsdruk plaats vinden. Er wordt besloten om in het wervingsmateriaal aan te geven dat het interview 'ongeveer een uur' zal duren in plaats van 'één uur', zodat er meer ruimte is voor uitloop.
- Ter inleiding van het interview zal de interviewer geruststellende boodschappen aan de respondent doorgeven, zoals:
  - Er zijn geen goede en foute antwoorden.
  - Ik wil jouw mening horen en ga niet over je oordelen.
  - Je blijft anoniem.
  - De informatie wordt vertrouwelijk behandeld.
- Het interview zal in een ontspannen sfeer plaats vinden door tijdens het interview eten en drinken te nuttigen, door het gebruik van humor.
- Voor zover mogelijk zal een match gemaakt worden tussen de respondent en de interviewer. Gino onderstreept nogmaals het belang van de leeftijd van de interviewer; in zijn ervaring zullen respondenten zich minder snel op hun gemak voelen als het gaat om een oudere interviewer. De RNG heeft hiermee rekening gehouden bij de werving van de interviewers: er zijn mannelijke en vrouwelijke interviewers die allemaal relatief jong zijn en van verschillende etnische achtergrond. Respondenten mogen kiezen of ze willen praten met een man of een vrouw.
- De interviewer zal vertrouwen scheppen door iets over zichzelf te vertellen.
- De interviewer zal benadrukken dat de deelname in het voordeel van de respondenten is, omdat het onderzoek ertoe zal bijdragen dat het beeld van jonge vaders genuanceerd wordt.
- De interviewer zal gebruik maken van visualiserende gespreksinstrumenten.

- Vragen over de relatie met de vader evenals de relatie met de moeder van zijn kind zijn mogelijk gevoelig. De interviewer moet goed aanvoelen of doorvragen teveel emoties zal oproepen.
- Het interview zal intensief zijn voor de jongens, zeker voor jongens met een laag opleidingsniveau. Het kan nodig zijn om tussen door een pauze in te lassen.
- Het interview zal op een rustige locatie plaats vinden. De respondent mag kiezen, waar het interview plaatsvindt. De deelnemers bieden aan dat de interviews in hun kantoorruimtes afgenomen kunnen worden.
- Om ervoor te zorgen dat de vragen goed begrepen worden kan gebruik gemaakt worden van metaforen; dit is in de Surinaamse en Antilliaanse cultuur zeer gebruikelijk. Bovendien moeten typisch Nederlandse uitdrukkingen en spreekwoorden vermeden worden.
- Het thema 'huiselijk geweld' wordt in de vragenlijst kort aangestipt. In de ervaring van de deelnemers hebben veel jonge vaders in het gezin waarin ze opgroeiden geweld en misbruik meegemaakt; een ervaring die zich soms in het jonge, eigen gezin herhaalt. Jonge vaders die met geweld geconfronteerd worden, ofwel als slachtoffer, ofwel als dader, kunnen de behoefte hebben om hierover te praten. De RNG zal bij behoefte respondenten doorverwijzen naar hulpverleningsinstanties, zoals Korrelatie. Het FIOM biedt zich aan als mogelijk aanlooppunt.

4. Werving

Steekproef

- De deelnemers merken op dat de leeftijdsgrens van de jongens erg laag ligt. De meeste jonge vaders die zij tegenkomen zijn rond de 23 jaar oud. Na een uitvoerige discussie wordt besloten om de leeftijdsgrens te verhogen naar 23 jaar. Er wordt eraan vastgehouden dat het moment van conceptie niet langer dan 2 jaar geleden mag zijn, zodat de respondenten nog in staat zijn accuraat over de periode in kwestie te rapporteren. Dit betekent ook dat de jongens niet ouder dan 21 jaar geweest mogen zijn op het moment dat de conceptie plaats vond. Doordat de meiden vaak jonger zijn dan de jongens is hierdoor gewaarborgd dat de problematiek waarover gesproken wordt die van een tienerouder is.
- Bij de analyse van de gegevens moet rekening gehouden worden met het feit dat een grote heterogeniteit wat betreft leeftijd kan leiden tot gegevens die moeilijk vergelijkbaar zijn. Jongens van 16 jaar oud reflecteren op een heel andere manier over zaken als relaties en ouderschap dan jongens van 23.

Wervingstechniek

- Deelnemers merken op dat de term 'tienervaders' negatief beladen is en weerstand op kan roepen. De term 'jonge vaders' is minder beladen en verdient de voorkeur.
- Jonge vaders zijn bang dat hun kind wordt weggenomen als zij naar de hulpverlening stappen. Hiervoor is het van groot belang om bij de werving de anonimiteit van de respondent te benadrukken.
- Het contact van de hulpverleners met de meisjes is vaak constanter dan het contact met de jongens. De jongens kunnen dan ook via de moeder van het kind benaderd worden.
- Werving via de ouders van de jongens kan weerstand oproepen. Het verdient de voorkeur om de jongens direct of via de moeder van het kind te benaderen.
- Respondenten kunnen ook zelf nieuwe respondenten aandragen. De RNG biedt een incentive van 15,-- euro voor het aandragen van respondenten.

- Als incentive zullen de jongens de voorkeur geven aan cash i.p.v. bonnen. De RNG besluit om cash aan te bieden i.p.v. bonnen.

Inschatting toegang deelnemers tot doelgroep

Om tot een inschatting te komen van de hoeveelheid respondenten die via de deelnemers geworven kunnen worden wordt een rondvraag gedaan waarin iedereen aangeeft, met hoeveel jonge vaders elke deelnemer contact heeft.

In totaal wordt geschat dat deelnemers contact hebben met minimaal 14 jongens. Hiermee kan al een aardige slag in de werving gemaakt worden. Echter is ondersteuning in de werving vanuit andere kanalen en organisaties nodig om tot een aantal van 20 respondenten te komen. De RNG zal de werving in zijn netwerk blijven stimuleren.

Susanne Gesell
Onderzoeker Rutgers Nisso Groep
25 november 2009

Bijlage 3: Verslag van de tweede expertmeeting 'Jonge Vaders' op 15 februari 2010

Aanwezigen

1. Steffie Burgos (Gemeente ZO Amsterdam)
2. Sheela Vyas (Gemeente ZO Amsterdam)
3. Marjolijn Distelbrink (Verwey-Jonker Instituut)
4. Mechtold Swinkstap (GGD Amsterdam)
5. Ieke van As (Trajectbureau Albeda College)
6. Frans de Jonge (Trajectbureau Albeda College)
7. Sandra Lohman (Hogeschool Rotterdam)
8. Fietje Schelling (JSO)
9. Roland van der Heijden (FIOM Zuid-Nederland)
10. Sietze Palstra (FIOM Leeuwarden)
11. Sandra Doreijers (Streetcornerwork)
12. Mila van Egmond (Streetcornerwork)
13. Lousha Martis (Profor)
14. Ina Verwey (Zelfstandig projectontwikkelaar op het gebied van Jeugd en Diversiteit)
15. Dries Visser (Atlas)
16. Marjolein Pel (Altra)
17. Daphne Bouterse (FIOM, IPSO)
18. Marnix Arendshorst (Overlegorgaan Caribische Nederlanders)
19. Ineke van der Vlucht (Rutgers WPF)
20. Susanne Gesell (Rutgers WPF)
21. Lieke van Dijk (Rutgers WPF, notulist)

Afmeldingen

1. Judith Leest (Gemeente Amsterdam)
2. Fatima Amrani (Gemeente Dordrecht)
3. Astrid van Stek (GGD Amsterdam)
4. Irma Acoord (Irma Accord Training Advies en Projectmanagement)
5. Peggy Forster (Kuumba Training & Coaching)
6. Orville Breeveld (Vitamine V)
7. Gino Bennett (Jonge vader en betrokken als adviserend ervaringsdeskundige)

Agenda

1. Opening en voorstelronde
2. Achtergrond van het project
3. Samenvatting van de onderzoeksbevindingen
4. Formuleren Actieplan
5. Afsluiting

1. Opening

De voorzitter Ineke van der Vlugt, programma coördinator Anticonceptie & Abortus van de Rutgers Nisso Groep, heet de deelnemers welkom.

2. Achtergrond van het project

Na een korte voorstelronde geeft Ineke van der Vlugt een korte toelichting op de achtergrond van het project. De Rutgers Nisso Groep wil meer inzicht krijgen in de achtergrond en betrokkenheid van jonge vaders bij onbedoelde tienerzwangerschap. Er is in het verleden wel onderzoek verricht naar de achtergronden van tienermoeders maar de stem van jongens ontbreekt hierin. De Rutgers Nisso Groep heeft in augustus 2009 een onderzoeksvoorstel ingediend bij het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Directie Maatschappelijke Ondersteuning. Dit voorstel is gehonoreerd waardoor de Rutgers Nisso Groep vanaf oktober 2009 is gestart met een kwalitatief onderzoek onder 19 jonge vaders die betrokken waren bij een ongeplande zwangerschap. Dit exploratieve onderzoek geeft inzicht in de achtergronden van de jongens en de rol die zij gespeeld hebben in het anticonceptiegebruik en de besluitvorming rondom de keuze voor abortus of ouderschap.

Tijdens deze expertmeeting worden de eerste onderzoeksbevindingen gedeeld en bediscussieerd. De expertmeeting geeft een aanzet tot actiepunten op terrein van onderwijs, preventie, opvang, onderzoek en beleid.

3. Samenvatting van de onderzoeksbevindingen

De uitvoerende onderzoeker, Susanne Gesell, werkzaam bij de Rutgers Nisso Groep, presenteert de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek. Aan de hand van deze uitkomsten werd de deelnemers gevraagd in hoeverre de resultaten vanuit hun praktijkervaring al of niet herkenbaar zijn, en welke uitkomsten verrassend zijn.

3.1 Herkenbaar

- De zwangerschap komt voor de meeste jongens als een complete verrassing.
- Veel jongens moeten het zonder vaderfiguur of rolmodel stellen.
- Jongeren hebben gebrekkige kennis over anticonceptie en de morning after-pil.
- Veel jonge vaders houden er traditionele rolopvattingen op na.
- Er is weinig communicatie tussen de partners over anticonceptie en de onderlinge taakverdeling m.b.t. anticonceptiegebruik.
- Dé 'jonge vader' bestaat niet.
- Jongens hebben weinig tot geen behoefte aan hulpverlening. Zij zien hulpverlening als bemoeienis, controle of een teken van het eigen falen als ouder.
- Jongens worden maar weinig betrokken bij de besluitvorming rondom de keuze voor abortus of ouderschap.
- Jonge vaders hebben vaak een laag opleidingsniveau en lage sociaaleconomische status.

3.2 Niet herkenbaar

- De meeste jongens uit de steekproef hebben nog een relatie met de moeder van hun kind. Hulpverleners zien dit in de praktijk niet, zij komen vooral jonge moeders tegen wiens relatie met de biologische vader verbroken is.
- In dit onderzoek bleek de invloed van leeftijdgenoten op anticonceptie(gebruik) en zwangerschapswens gering, in de hulpverleningspraktijk zien zij dat leeftijdgenoten wel degelijk invloed hierop hebben.

3.3 Verrassend

- Ondanks de mogelijkheden van het internet, de voorlichting op school en informatie via organisaties blijkt dat jongens een gebrekkige kennis hebben ten aanzien van anticonceptiemiddelen.
- Deelnemers zijn positief verrast door de uitkomst dat de confrontatie met de zwangerschap bij veel jongens zorgt voor een ommekeer. Deze jongens worden zich bewust van hun verantwoordelijkheid en willen op enige manier voor het kind zorgen.

3.4 Vragen en opmerkingen

- Jongens laten hun stem horen
De deelnemers geven aan dat het fijn is dat dit onderzoek er is, want het laat de stem van de jonge vader horen die tot nu toe onderbelicht is in onderzoek. Het verdient de voorkeur om de term tienervaders niet meer te gebruiken. Gezien de leeftijd van de biologische vaders zou gesproken moeten worden over jonge vaders.
- Marokkaanse jongens
Een aantal deelnemers vraagt zich wel af waarom er geen Marokkaanse jongens in de onderzoeksgroep aanwezig zijn. De onderzoeker geeft aan dat de werving niet specifiek op hen gericht was, omdat uit eerder onderzoek blijkt dat zwangerschappen op jonge leeftijd bij Marokkaanse jongens en meiden vaak bedoeld zijn en onderdeel vormen van de geboorteregeling. Volgens een deelnemer ligt dit bij Marokkaanse jongens anders dan bij Marokkaanse meisjes. Marokkaanse jongens hebben veelvuldig seksuele relaties met meiden met een niet-Marokkaanse etnische achtergrond. De kennis rondom anticonceptie en eventuele risico's is onder deze groep gering. Ook bij Marokkaanse meiden komen (gezien de abortuscijfers) wel degelijk ongeplande zwangerschappen voor. Dit pleit ervoor om deze groep mee te nemen in vervolgonderzoek naar jong ouderschap. Het is wellicht lastiger om deze groep te identificeren en te werven voor onderzoek.
- Etnische achtergrond partner
Een andere vraag betreft de etnische achtergrond van de respondenten. Een deelnemer vraagt zich af of alleen naar de etniciteit van de jongen is gekeken of dat ook de etnische achtergrond van de partner is meegenomen. In dit onderzoek is alleen naar de etniciteit van de jongens gekeken. Het is interessant om ook de etnische achtergrond te kennen van de partner. Hierdoor ontstaat ook een beter beeld van het type relaties en de mate waarin sprake is van crossculturele seksuele contacten.
- Relatie met de partner
Een groot deel van de respondenten in dit onderzoek heeft nog een relatie met de moeder van hun kind. In de praktijk zien hulpverleners dat veel meiden geen relatie meer hebben met de biologische vader van hun kind. Wellicht definiëren jongens en meiden een 'relatie' op een andere manier (bijvoorbeeld financieel versus emotioneel).
- Beeld vaderschap
Een belangrijk punt is hoe jongens zelf het vaderschap zien. In dit onderzoek is ernaar gevraagd welk beeld jongens voor de conceptie van het vaderschap hadden. De resultaten hierover zijn niet eenduidig, omdat de respondenten aangaven daar nauwelijks een beeld bij gehad te hebben. Deelnemers willen bovendien weten hoe jongens vervolgens het vaderschap daadwerkelijk vorm geven. Er is belangstelling voor vervolgonderzoek over dit onderwerp.

- **De rol van religie**

Een volgende vraag betreft de rol van religie bij de traditionele rolopvattingen. In de interviews kwam de invloed van religie nauwelijks ter sprake. Een indirecte invloed komt naar voren bijvoorbeeld in samenhang met abortus en anticonceptie. Sommige jongens geven aan dat een afwijzende houding tegenover abortus of anticonceptie van hun partner of hun omgeving gebaseerd is op religieuze overtuigingen. In het leven van de meeste jongens speelt religie geen duidelijke rol. In hun overwegingen over anticonceptie en abortus klinken wel af en toe normen en waarden door die in overeenstemming zijn met het principe van het beschermen van ongeboren leven. Een verband met religie kan echter alleen indirect afgeleid worden en wordt samengevat onder de noemer 'traditionele opvattingen'. Volgens de deelnemers moet dit onderwerp nog duidelijker uitgelegd worden in het onderzoek.
- **Status**

Daarnaast zijn sommige deelnemers benieuwd naar de achtergronden met betrekking tot de status en betekenisgeving van jong ouderschap in verschillende culturen. In dit onderzoek is niet de nadruk gelegd op het achterhalen van de culturele factoren. Uit ander onderzoek is hierover al veel bekend.
- **Vaderfiguur**

Uit dit onderzoek komt naar voren dat veel jongens geen consistente vaderfiguur of mannelijk rolmodel hadden in hun kinderjaren en puberteit. Dat zien de hulpverleners ook bij de meiden, maar het uit zich op een andere manier. Bij jongens lijkt dit ervoor te zorgen dat zij wel betrokken willen zijn bij hun kind en het anders willen doen dan hun eigen vader, terwijl een bepaalde groep meiden juist onafhankelijk willen zijn van de biologische vader van hun kind. Hoe dit verklaard kan worden is de vraag. Wellicht is voor de jongens de rol van hun vader belangrijker dan voor de meisjes of spiegelen meiden zich niet aan hun vader maar aan hun moeder
- **Vaderrol**

Een deelnemer wijst erop dat binnen de Surinaams en Antilliaanse gemeenschap veranderingen gaande zijn met betrekking tot de rol van de vader in de opvoeding. Er zijn ook gemeenschappen waar het nu al gebruikelijker is dat vaders betrokken worden bij de opvoeding van de kinderen. Het krijgen van kinderen verschaft ook minder status dan in de vorige generaties. Jongens kijken minder gemakkelijk tegen het vaderschap aan en beseffen in toenemende mate dat voor het kind gezorgd moet worden. Bovendien lijkt het erop dat er in mindere mate een taboe rust op het jong vaderschap.

Een deelnemer is geïnteresseerd in de jongens die al meerdere abortussen hebben meegemaakt. Hoe hebben zij dat beleefd? Verschillen zij van de andere jongens? In dit onderzoek lag de focus op de meest recente zwangerschap, waarbij in zo goed als alle gevallen is gekozen om het uitdragen van de zwangerschap. Deze kwestie zou in aanvullend onderzoek uitgezocht moeten worden.
- **Hulpverlening**

De deelnemers willen graag weten wat voor hulpverlening de jongens willen. Moet dit vooral praktisch zijn? Is er wel behoefte aan hulpverlening en zo ja, hoe moet dat vorm gegeven worden? Jongens willen ook erkenning voor hun vaderschap en hebben wel behoefte aan hulpverlening, maar de term 'hulp' roept bij hen vaak negatieve associaties op. Als de hulp laagdrempelig is en praktische handvatten biedt, sluit het beter aan.

- Afbreken van stereotypes
Tot slot wijst een aantal deelnemers erop dat je met het werken met deze groep 'feeling' moet hebben, je moet geen vooroordelen hebben en bovenal begrip en acceptatie tonen.

4. Formuleren Actieplan

Op basis van de resultaten van het onderzoek en de deskundigheid van de deelnemers wordt een aanzet gegeven om te komen tot een actieplan op het gebied van preventie, opvang en begeleiding, beleid en onderzoek op het gebied van jonge vaders.

4.1 Preventie en voorlichting

- Taboes thuis moeten doorbroken worden;
- De bewustwording van deze doelgroep moet bevorderd worden (zowel binnen de hulpverlening als bij de jongeren zelf);
- De vorming van rolmodellen voor 'vaders' moet gestimuleerd worden;
- Er moet laagdrempelige informatie en hulp komen, bijvoorbeeld in TV-series het onderwerp aansnijden, door middel van pop-ups op Hyves doorlinken naar informatieve sites, sites voor tienervaders;
- Er moet in de informatievoorziening veel gebruik worden gemaakt van visueel materiaal, de materialen moeten ook getoond worden en er moet mee geoefend kunnen worden;
- Er kan gebruik worden gemaakt van rollenspellen of theater om het aantrekkelijker en beeldend te maken;
- Op een creatieve, speelse manier aandacht geven aan het onderwerp, bijvoorbeeld door op festivals condooms uit te delen, testjes te doen, etc.;
- De communicatie onder jongeren zelf moet bevorderd worden.

4.2 Opvang en begeleiding

- Er moeten opvanghuizen komen voor jonge moeders en vaders;
- De Eigen Kracht Conferentie (EK) en Korte Oplossingsgerichte Therapie (KOT) zijn goede manieren om jongeren te ondersteunen;
- Er moet meer inzicht worden verkregen in de doelgroep, bijvoorbeeld door contact te leggen en bovenal nieuwsgierig te zijn in je contacten met jonge vaders zonder veroordelend of moraliserend op te treden;
- De insteek moet praktisch zijn;
- Er moet erkenning komen voor jonge vaders;
- Laagdrempelige ondersteuning werkt het beste, bijvoorbeeld in het kader van lunchbijeenkomsten op school;
- Jonge vaders moeten met elkaar in contact gebracht worden.

4.3 Beleid

- Er moet meer onderzoek worden gedaan naar de aard en omvang van jong vaderschap;
- De wetgeving ten aanzien van vaderschap moet veranderd worden zodat er een verplichting ontstaat de identiteit van de vader te achterhalen en te registreren;
- Projecten om jongens die geen vader hebben gehad een voorbeeld te geven moeten gestimuleerd worden;
- De discussie over vaderschap moet gestimuleerd worden in verschillende gemeenschappen en binnen (bestaande) projecten;
- Er moet meer aandacht komen voor preventie, met name op het VMBO;

- Er moet aandacht komen voor het behalen van een start kwalificatie, zodat de jonge vaders aan het werk kunnen en een beter toekomstperspectief hebben;
- Er moeten meer EKC's (Eigen Kracht Conferenties) en familienetwerkberaden komen om het netwerk bij de hulp te betrekken;
- De gemeente moet instellingen bevragen over het bereik van jonge vaders en hen hierop afrekenen;
- Bij de gemeente en de overheid moet jong vaderschap op de agenda komen;
- Er moet ook aandacht (blijven) uitgaan naar het feit dat veel jonge moeders uit een geweldsrelatie komen.

4.4 Onderzoek

- Er dient meer onderzoek naar de aard en omvang van jong vaderschap te komen. Hieruit moet ook blijken in hoeverre het een probleem is en als zodanig wordt ervaren;
- Er moet aandacht komen voor de betekenis van vaderschap bij jonge vaders, hoe zij het vaderschap invullen;
- Zijn er al (succesvolle) interventies op het gebied van jonge vaders? Deze moeten in kaart gebracht worden;
- Er moet meer onderzoek komen gericht op de rol van ouders en schoonouders bij de besluitvorming rondom de keuze voor abortus of ouderschap.

5. Afsluiting

De Rutgers Nisso Groep zal de aanbevelingen van de deelnemers meenemen in het onderzoeksverslag. Vervolgens zal gekeken worden in hoeverre de uitkomsten van het onderzoek een praktische toepassing kunnen vinden in interventieontwikkeling of vervolgonderzoek. De Rutgers Nisso Groep houdt betrokkenen hierover op de hoogte.

Lieke van Dijk
Rutgers Nisso Groep
Utrecht, maart 2010